

SISÄLLYS

1 ALUKSI.....	2
2 VIERAASTA TUTUKSI.....	6
2.1 Matkoja Nepaliin	6
2.2 Matkoista tutkielmaksi	15
3 LAPSEN ÄÄNELLÄ	26
3.1 Lapsuuden maailmaan	26
3.2 Keskustelut kentällä	30
3.3 Keskustelujen jälkeen.....	36
4 VARJOJEN LAPSET	39
4.1 Kadulle ja lastenkoteihin	39
4.2 Vallan keskiöstä marginaaliin.....	44
5 OIKEUKSIEN JÄLJILLÄ	52
5.1 YK:n Lapsen oikeuksien sopimus	52
5.2 Oikeudet katu- ja lastenkotiarjessa.....	56
6 VAPAUTUMISEN POLKU	65
6.1 Syrjintää ja sortoa vastaan	65
6.2 Vaihtoehtojatteluista nepalilaiseen arkeen	73
7 MATKAT JATKUVAT	84
Lähteet	86
Liitteet	91

1 ALUKSI

KRISHNA: Jos on pimeää, me sytytämme kynttilän.

Nepalin pääkaupungin Kathmandun kaduilla elävä ryysyinen lapsi näyttäytyy suomalaisessa arjessa lähinnä kehitysyhteistyöhankkeiden tai kansalaisjärjestöjen kuvauksien kautta. Aasiassa sijaitseva Nepal lukeutuu YK:n inhimillisen kehityksen raportin luokittelun mukaan (United Nations Development Programme, UNDP 2006) kehitysmaaksi. Useimmin tämän kategorian maat ajautuvat kansainvälisen kentän reuna-alueille, maailmanpoliittisten ja -taloudellisten päätösten ulottumattomiin. Nepalilaisen katupojan elämä ei paikannu ainoastaan globaaliin marginaaliin, vaan kivikovat nukkumispaikat taivasalla sekä ruuan, turvan ja lämmön puute tuottavat erityistä haavoittuvuutta maassa, joka on parhaillaan toipumassa sisällissodan ravistuksilta. Vaikka kadut määrittävät elämän reunaehdot eritavoin kuin lastenkodit, niitä asuttavat lapset ovat samojen sortavien tekijöiden uhreja mahdollistaen näiden kahden ilmiön rinnakkaisen tarkastelun.

Vaikka kuva tutkielmani lapsista onkin ehkä suurimmalle osalle suomalaisia vain kaukaiselta tuntuva häivähdys, kohdattuani heidät kasvokkain koen merkitykselliseksi tuoda havaintojani esiin. Vahva side tuohon Himalajan vuoristossa sijaitsevaan maahan syntyi viisi vuotta sitten, kun hengitin ensimmäistä kertaa pölyn ja saasteen täyttämää ilmaa vastaanottaen omastani vahvasti eroavan kulttuurin sekä silmiä hivelevät maiseimat. Tuolloin tarkoitukseni oli saada viiden kuukauden vapaaehtoistyökokemus paikallisessa lastenkodissa ja palata takaisin ”raiteille”. Kokemukseni jättämät jäljet olivat kuitenkin syvät ja tapaamani ihmiset niin vaikuttavia, että olen löytänyt itseni palaa-masta maahan jo neljä kertaa, eikä viimeistä matkapäiväkirjaani ole vielä kirjoitettu. Olen oppinut tuntemaan eri lastenkotien lapsia ja työntekijöitä; olen nähnyt lasten hä-dän ja samaan aikaan elävän toivon. Sosiaalityön opintojen yhdistäminen näihin koke-muksiini tuo syvällisempää otetta niin lasten arjen kuin heidän ja koko globaalin todel-lisuuden suhteen tulkitsemiseen.

On kuitenkin paikallaan pohtia, mikä on suomalaisen pro gradu-tutkielman paikka nepalilaisen katu- ja lastenkotilapsen oikeuksien puolustamisessa. Vetoan tässä lasten oi-keuksien kansainvälisyyteen. Kaikkia maailman lapsia koskeva YK:n Lapsen oikeuk-sien sopimus juhli 20-vuotissyntymäpäiviään marraskuussa 2009. Sopimuksen juhla-vuoden jälkeen lasten oikeuksia edistäneet toimet ansaitsevat erityiskiitosta, mutta juh-

lien pintakiiltoa kaivertavat yhä puutteet, jotka loukkaavat lapsia ympäri maailmaa. Näiden puutteiden esiin tuominen on kansainvälisen sosiaalityön periaatteiden mukaista, sen korostaessa globaalia vastuuta sekä lasten kärsimysten, nälän ja köyhyyden maailmanlaajuisuuden tunnistamista (ks. Healy 2008, 254). 2000-luvulla ei suomalaisenkaan voi tuudittautua ajatukseen globaalien ongelmien tavoittamattomasta lintukodosta. Ylikansallisten yhtiöiden levittäytyessä ympäri maailmaa, myös Suomessa tehdyt kuluttajavalinnat vaikuttavat usein maapallon toisella puolella eläviin ihmisiin. Lisäksi muuttovirrat yli rajojen ja kansainvälinen media tuovat kaukaisen ihmisen arjen lähelle lisäten tarvetta ymmärtää myös muiden maiden ja maanosien lapsuuksia (ks. Forsberg, Ritala-Koskinen & Törrönen 2006, 11).

Lisäksi on olennaista kysyä feministisen tutkimuksen tavoin: kenen tiedolla oikeastaan on väliä ja mitä voimme tietää (Oinas 2004, 209–210)? Millä oikeudella kerron kadulla elävien Krishnan, Ajayan, Sunilin, Anishin sekä lastenkoteja asuttavien Ujwalin, Sagarin, Kolpanan ja Samanin (nimet on muutettu) tarinaa etsien heidän elämäänsä parantavia elementtejä? Näiden lasten marginaaliaseman vuoksi on kuitenkin perusteetonta olettaa, että heidän olisi mahdollista tuoda itse oma äänensä kuuluviin katu- ja lastenkotiarjen keskeltä. Laadullisen tutkimuksen näkemys tiedon subjektiivisuudesta antaa siunauksensa tuottamalleni tiedolle. Tutkielmani on omaa tulkintaani, kokemuksiani ja kuvaustani. Siksi on erityisen tärkeää, että tunnistan Elina Oinaan (2004, 209–210) tavoin tutkimusprosessissa vallitsevat valtahierarkiat ja oman paikkani tutkijana. Kuten Maija Jäppinen (2005, 4) toteaa, vierasta kulttuuria vertaa väistämättä omaansa, jolloin vertailu on syytä tehdä avoimesti. Tutkielmani on kuin matka, joka alkaa vieraalta maaperältä ja kulkee erilaisten prosessien ja pohdintojen kautta kohti tuttuutta. Tämä koskee niin tutkimuskontekstiani Nepalia ja omaa tutustumisprosessiani siihen kuin tutkielmani sisältöä ja sen puitteissa esitettyjä kysymyksiä.

Etsin vastauksia pääasiassa kahteen tutkimuskysymykseen: **Miten YK:n Lapsen oikeuksien sopimus toteutuu nepalilaisten katu- ja lastenkotilasten elämässä? Mitä mahdollisuuksia ja vahvuuksia näiden lasten elämässä on?** Kuljetan kahdesta osiosta koostuvaa aineistoani mukana ensin matkapäiväkirjojen muodossa ja laajennan tekemiini lasten haastatteluihin tarpeellisiksi näkemissäni kohdissa. Lähdän liikkeelle kuvailemalla ja tulkitsemalla tutkimuskontekstiani Nepalia painottaen lasten maailmaa ja heidän tutkimistaan. Nojaan *etnografiseen* tutkimusotteeseen tulkitessani minulle alun perin vierasta kulttuuria (ks. esim. Ranta-Tyrkkö 2005, 226–227). Lasten subjektiivivi-

suutta ja vahvuuksia korostava näkökulmani pohjautuu niin suomalaisessa kuin kansainvälisessäkin tutkimuksessa vaikuttavaan *uuteen lapsuuskäsitykseen* (ks. Forsberg, Ritala-Koskinen & Törrönen 2006, 11). Samaan käsitykseen nojaa myös termivalintani ”lastenkoti” Nepalissa yleisemmin käytetyn ”orpokodin” sijaan. Puheet orpokodista korostavat lasten orpoutta ja jättävät yksilöissä elävät vahvuudet piiloon. Pidän lastenkoti-termin neutraaliudesta, vaikka se jättääkin lapsia haavoittavat ympäristötekijät huomiotta. Pysin paikkaamaan tämän puutteen muiden valintojeni kautta.

Kahden edellä mainitsemani tutkimuksellisen lähtökohdan mukaisesti haluan huomioida lapsia ympäröivien rakenteiden tuottamat hierarkiat ja purkaa itsestäänselvyksiä. Luvussa neljä tutkin lasten taustoja, mutta pureudun myös laajempaan kontekstiin tarkastelemalla heidän tilannettaan taloudellisia arvoja korostavan ilmapiirin valtahierarkioissa. Luvuissa viisi ja kuusi pyrin vastaamaan tutkimuskysymyksiini peilaten aineistoani YK:n Lapsen oikeuksien sopimukseen sekä syrjinnän ja sarron vastaisen sosiaalityön teemoihin. Tutkielmani moniaineksisuus näyttäytyy sekä vahvuutena että heikkoutena. Käsittelen tekstissäni monia kysymyksiä ja teemoja, mutta lopulta ne rajoittuvat vain melko pinnallisiksi pohdinnoiksi. Näiden aineksien mukanaolo on kuitenkin tietoinen valintani; jokainen niistä laajentaa osaltaan tulkintaani ja tuo tutkielmaan moniulotteisuutta. Alussa siteeraamani katupojan sanat pimeyteen sytyttävästä kynttilästä kietovat lähestymistapani langat yhteen pelkistetyimmillään: lapsia ympäröivät pimeät tekijät loukkaavat heidän oikeuksiaan, mutta toisaalta kynttilän tuulelle altis liekki tuottaa varjoja pehmentävää valoa. Asettamani tutkimuskysymykset kuvastavat pimeän ja valon limittäisyyttä. Pysin tutkielmani kautta etsimään niitä valoja, jotka haalentavat lastenoikeusloukkauksia oikeudenmukaisen ja vakaan sosiaalipolitiikan tavoittamattomassa maassa.

Kuvio 1. ”Maaailman katolla”

2 VIERAASTA TUTUKSI

2.1 Matkoja Nepaliin

”Muualta tulleen silmin asiat tuntuvat aluksi sekoittuvan värien sekamelskaksi: jääkaappia selässään kantava mies, tiilikoria otsanauhan varassa kantavan naisen askelen raskaus, leikkivien ryysyisten lasten paljous, tiskien huuhtelu katuojassa. Koko arjen pyörittämiseen liittyvä kirjo näyttää täyttävän katujen varret. Etukäteistietoni kaduilla käyskentelevien lehmien, vuohien, kanojen ja lukuisten kulkukoirien olemassaolosta ei ole estänyt ihmettelyä kaiken todellisuudesta.” (Päiväkirja, ensimmäinen matka 9.1.2005.)

Kutsun Nepalissa viettämiäni ajanjaksoja matkoiksi, vaikka ne eivät olekaan matkustamista siinä merkityksessä, kuin se yleensä käsitetään. Matkat ovat sisältäneet muun muassa asumista lastenkodissa, pyykinpesua, ruuanlaittoa, koulunkäynnin avustamista, leikkimistä, sylissä pitämistä, kuuntelemista ja kasvatuspalavereita. Käytän matkatermiä sen vuoksi, että jokainen ajanjakso on ollut kuin oppimatka vieraan kulttuurin kohtaamiseen, lasten aseman ymmärtämiseen sekä läntisen maailman ja kehitysmaaksi luokitellun maan välisten erojen ja yhtäläisyyksien pohtimiseen. Matkat ovat sisältäneet niin suuria elämyksiä, maailmantuskan kokemista kuin tavallisen arkipäivän elämistäkin. Tutkielmani empiirinen aineisto koostuu näillä matkoilla tekemistäni havainnoista sekä tammi-helmikuussa 2008 toteuttamistani lastenkoti- ja katulasten haastatteluista. Jokaisen matkani aikana olen pitänyt päiväkirjaa, josta nostan tarkasteluun tutkielmani kannalta mielekkäitä teemoja.

Ensimmäisellä matkalla havaintojani hallitsivat ulkoiset erilaisuudet suomalaisesta taustasta kumpuavan ihmettelyni maustamana. Elämä pienessä vuoristomaassa Intian ja Kiinan voimakkaassa puristuksessa vaikutti eksoottiselta, mystiseltä ja lähes kokonaan globaalien vaikutusten ulottumattomissa olevalta. Nyt, viisi vuotta myöhemmin, viitenä eri ajanjaksona yhteensä 16 kuukautta maassa viettäneenä, näen kontekstin huomattavasti monimuotoisempana. Maailmanlaajuinen kehitys ei ole kokonaan jättäytynyt maan ulkopuolelle. Kiireettömyyden ja kulttuurisen moninaisuuden taakse kätkeytyvät epäoikeudenmukaisuudet ovat avautuneet minulle monisäikeisinä ja -tulkintaisina ilmiöinä.

Ensimmäistä matkaani sävyttivät vahvat tuntemukset, kuten ihmettely, ihailu, pelko ja hämmennys. Lisäksi olemiseeni kietoutuivat vahvasti kokemusteni prosessointi, sopeutuminen, sopeutumisvaikeudet sekä useiden omien näkemysten ja käsitysten uudelleen-

tarkastelu. Vaikka ensimmäisellä kerralla viettämäni viisi kuukautta on suhteellisen pitkä aika, nosti toinen matkani vuonna 2006 esiin aivan uudenlaisia näkökulmia. Käsityseni maassa vallitsevista rakenteista ja elämäntavoista syveni. Enää ei tarvinnut kokea samanlaista hämmennystä liikenteen sekamelskassa tai hindutervehdysten käytännöissä.

”Tunnen olevani melkein kuin kotona. Kaaos, hajut, saasteet ja ihmisten tuijotus on jotenkin enemmän puolellani. Se ei ole enää uhkaavaa.” (Päiväkirja, toinen matka 26.8.2006)

Matkojani värittänyt vahva oppimisprosessi ei ole edennyt lineaarisena sopeutumisenä vieraaseen kulttuuriin, vaan muokkautuvana ja elävänä kokemusten kirjona. Ensimmäisellä kerralla köyhyyteen, sortoon ja riistoon kietoutuvat elämänkohtalot tuntuivat päällekkäyvän ahdistavilta, mutta toisella matkallani näin niiden takana myös toivoa. Ymmärsin katsovani ilmiöitä vahvasti omasta näkökulmastani. Minulle aluksi vaihtoehdottomina ja kurjina näyttäytyvien elämäntilanteiden taakse mahtuu myös välittämistä, yhteisöllisyyttä ja hymyä. Vuosina 2007 ja 2008 toteutetuilla matkoillani erilaisuuden prosessoiminen ja ihmettely sai vähemmän sijaa; ne sisälsivät enemmän työskentelyä paikallisen lastenkodin johtajan rinnalla lasten kohtaamisessa, kasvatuksellisten kysymysten pohtimisessa ja lasten oikeuksien puolesta taistelemisessa. Nepalin yhteiskunnan ja kulttuurin tuntemukseni syvennyttyä entisestään matkallani kevään 2009 aikana törmäsin aiempaa vahvemmin uudenlaisiin, hienojakoisempiin kulttuurisiin erilaisuuksiin. Tarkastelen näitä tekijöitä enemmän seuraavassa luvussa.

Pro gradu-tutkielmani aihe nousee näistä henkilökohtaisista kokemuksistani ja halusta tarkastella syvemmin nepalilaisten katu- ja lastenkotilasten oikeuksien toteutumista sekä heidän elämässään vaikuttavia vahvuuksia. Vaikka tutkielmani aineisto paikantuu maantieteellisesti kauas suomalaisesta kontekstista, maailmanjärjestyksen muuttuessa ja teknologian kehityksen myötä välimatkojen lyhetessä samat ilmiöt koskettavat yhä laajenevaa määrää ihmiskuntaa. Syyt lasten kadulla tai lastenkodissa elämiseen pohjautuvat pitkälle maailmanpoliittisiin ja -taloudellisiin virtauksiin. Olemme jokainen osa tätä koneistoa, joka tuo fyysisesti kaukaisinkin ihmisen elämäntilanteet jollain tavalla lähelle.

”Apinatempelin laelta näkyy koko Kathmandu laakso, joka on ollut joskus kaunis vihreä paratiisi, joka on nyt ruuhkainen ja saasteinen globalisaation tuoman kaupunkitumisen uhri. Näen kiinalaisia, eurooppalaisia, nepalilaisia, Buddha-munkkeja, hindu-babojia, apinoita, auringon, tuulen, vuoret horisontissa. Maailma tuntuu valmiilta lentokoneineen, World Trade Centerin hienoine liikkeineen ja monipuolisine ruoki-

neen. Kaikki meidän saatavilla. Reunojen yli kurkistaessa slummit, kerjäläiset, toimeentulo-ongelmat, orvot, katulapset, naiskauppa, järjestetyt avioliitot, väkivalta, sorro, riisto, järjetön epätasapaino materian ja hyvinvoinnin jakautumisessa. Kaikki käden ulottuvilla, jos vain pystyy näkemään.” (Päiväkirja, neljäs matka 29.1.2008.)

Nepalissa tekemieni havaintojen kirjavuus lähtee pitkälle maan etnisten ryhmien ja kielten moninaisuudesta. 126 etnistä ryhmää ja 30–100 eri kieltä (Suomen suurlähetystö, Kathmandu 2009) sekoittuneena maantieteellisten olosuhteiden moninaisuuteen tekee Nepalista mielenkiintoisen, mutta myös haastavan tutkimuskohteen. Pääuskonto hindulaisuus määrittää yhä ihmisten arkipäivää, sosiaalisia hierarkioita ja käsityksiä esimerkiksi perheestä, naisten ja lasten asemasta tai yhteiskunnallisesta kehityksestä. Vaikka suurin osa Nepalilaisesta väestöstä asuu yhä maaseudulla muun maailman vaikutusten ulkopuolella (Kotilainen & Kaitila 2002, 121–123), näen pääkaupunki Kathmandussa länsimaisten vahvan vaikutuksen. Pilvenpiirtäjiä tai McDonald'sia katukuvassa ei vielä näy, mutta muun muassa Internet-kahvilat, Coca-Cola, Nike ja Bob Marleyn ihailijatuotteet näyttävät saavuttaneen erityisesti paikallisen nuorison tietoisuuden.

Oman haasteensa maan tilanteeseen tuo hurja väestönkasvu: vuonna 2001 tilastoitiin 23,2 miljoonaa asukasta, mutta nyt arviot viittaavat jopa 28 miljoonaan. Vuonna 2001 melkein puolet Nepalilaisesta väestöstä oli alle 15-vuotiaita. Perheet ovat länsimaisten mitta-kaavan mukaan yhä suuria; perheiden lapsiluku on keskimäärin 4,6. (Suomen suurlähetystö, Kathmandu 2009.) Lapsen erityissuojelun tarve tunnustettiin Nepalilain lainsäädännössä vasta vuoden 1992 Children's Act – asetuksessa. Laki pohjautuu pitkälle YK:n lastenoikeuksien sopimukseen, jonka Nepal ratifioi vuonna 1990. Sitä ennen nepalilaisilla lapsilla ei ollut erityisesti mitään laillista suojaa takanaan. Children's Act -asetuksessa lapsi määritellään alle 16-vuotiaaksi, kun taas YK:n lastenoikeuksien sopimuksessa lapsilla tarkoitetaan alle 18-vuotiaita. (Garujel 2007, 7; 9; 28; 34.) Lapsuuden määrittelyyn Nepalissa vaikuttaa myös lapsen sosiaalinen asema. Jos alle 18-vuotias ei ole vielä käynyt kouluaan loppuun eikä häntä ole naitettu, hänet voidaan laskea nuorisoon kuuluvaksi. Ylipäätään nuoriso-käsite on Nepalissa hyvin tuore, ja sen kehittyminen on länsimaisten vaikutusten seurausta. (Hautamäki 1999, 10.)

1990-luvulla Nepalissa siirryttiin perustuslailliseen demokratiaan pitkäikäisen monarkian jälkeen. Yli kymmenvuotisen, vuonna 2006 päättyneen maolaississien ja kuninkaan armeijan välisen sisällissodan tuomien epävakaisuuksien ja väkivaltaisuuksien jälkeen Nepalilainen monarkia lakkautettiin lopullisesti keuhällä 2008. Maa elää nyt mur-

rosaikaa totutelllessaan demokratiaan uuden hallituksen johdolla. (Suomen suurlähetystö, Kathmandu 2009.) Monipuoluejärjestelmän synnyn jälkeen 1990-luvulla kehityksestä ja eteenpäin menemisestä muodostui julkisia keskusteluja ohjaavia teemoja. Se toi yhteiskuntaan myös uudenlaista sensitiivisyyttä, joka huomioi eri kastit, luokat, sukupuolet ja uskonnot uudella tavalla sosiaalisessa työssä, mediassa ja poliittisissa keskusteluissa. (Hautamäki 1999, 1–2)

Nepalilaisten lasten asemaan ja oikeuksiin vaikuttavat vahvasti köyhyyden tuomat rajoitteet ja lieveilmiöt. YK:n inhimillisen kehityksen raportin (United Nations Development Programme, UNDP 2006) mukaan kehityksimaiksi lukeutuvat muun muassa bruttokansantuotteeltaan, koulutustasoltaan, sosiaali- ja terveydenhuolloltaan sekä eliniänodotteeltaan alhaisiksi luokitellut maat. Ne sijaitsevat pääosin maapallon eteläisellä puoliskolla Afrikassa, Aasiassa ja Latinalaisessa Amerikassa (mt.). 40 prosenttia maailman köyhistä asuu Etelä-Aasiassa. Nepalin köyhyysongelma on läpitunkevampi kuin suurimmassa osassa muista Etelä-Aasian maista. Erityisesti useimmilla maaseudun ihmisistä köyhyys on alituisena seuralaisena. (Dhakal 2002, 9.)

YK:n inhimillisen kehityksen raportissa maailman valtiot luokitellaan järjestykseen odotettavissa olevan eliniän, saavutetun koulutustason ja henkeä kohti lasketun bruttokansantuotteen perusteella. Tässä luokittelussa Nepal sijoittui vuonna 2008 177 maasta sijalle 142. (UNDP 2008, 36–40.) Verrattuna Suomen 11. sijaan (mt.) Nepal näyttäytyy köyhänä ja kehittymättömänä, ja se luokitellaankin kehityksimaaksi. Sen väestöstä 38 prosenttia elää YK:n määrittämän köyhyysrajan (1 USD/päivä) alapuolella (Suomen suurlähetystö, Kathmandu 2006). Haluan kuitenkin nähdä köyhyyden ja rikkauden moninaisempina ilmiöinä kuin YK:n inhimillisen kehityksen raportti ne esittää. Koin Nepalin rikkauksiksi esimerkiksi henkeäsalpaavat vuoristomaisemat, lukuisat värikkäät juhlapäivät ja niiden yhteisöllisen viettämisen, sekä kiireettömänä näyttäytyvän elämänrytmien ja hetkessä elämisen taidon. Näitä ominaisuuksia on vaikea mitata saati asettaa ”paremmuusjärjestykseen”.

Erään lapsen kysymys, ”*Miksi Nepal on köyhä ja Suomi rikas*”, herätti pohtimaan köyhyysilmiön taustoja laajemminkin. Vaikka Nepalin köyhyys ei ole ainoa taustatekijä lastenoikeusloukkauksissa, se linkittyy niihin useimmiten jollain tavalla. Sisällissota oli seurausta köyhän maalaisväestön kapinasta eriarvoisuutta vastaan (Suomen suurlähetystö, Kathmandu 2009) ja monsuunisateiden aiheuttamat tulvat sekä maanvyöryt olisi

vältettävissä ainakin osittain teiden ja rakennusten kunnan parannuksilla. Nepal saa suuria määriä kansainvälisiä avustuksia (Dhakal 2002; 111, 114), siellä on maailmanlaajuisesti huomattavan paljon vesivoimaresursseja, ja Himalajan vuoristo houkuttelee turistivirtoja vahvistaen maan taloutta. Lapsen kysymys köyhyyden syistä voisi viedä syvällekin Nepalin poliittisen järjestelmän sekä maailmanjärjestyksen pohtimiseen, mutta tutkimuskysymysteni kannalta se ei ole oleellisinta. Tutkimuskontekstin ymmärtämiseksi köyhyysilmiön jonkin asteinen pohtiminen on kuitenkin välttämätöntä.

Köyhyys ei ole yksisuuntainen ilmiö. Sitä esiintyy monissa eri muodoissa yhteiskunnasta riippumatta. Köyhyys linkittyy Ken Blakemoren ja Edwin Griggsin (2007, 95–96) mukaan usein epätasa-arvoon. Köyhyysilmiön määrittelyssä *suhteellisella köyhyydellä* viitataan kontekstiin, missä ihminen elää. Suhteellinen köyhyys on mitattavissa ympäröivän yhteiskunnan valtaväestön elintason vertaamalla. Jos ihmisen tulot ovat alle puolet kansallisesta keskiarvosta, täyttyvät suhteellisen köyhyyden kriteerit. (Mt., 95–96; 98.) Tämä osoittaa, että suhteellisen köyhyyden kasvot ovat vaihtelevat. Suomessakin esiintyy köyhyyttä, mutta Nepaliin verrattuna se näyttäytyy hyvin erilaisena. Suomessa köyhäksi luokiteltu elämäntilanne saattaisi nepalilaiseen kontekstiin vietyä osoittaakin korkeaa elintaso. Maiden köyhyysilmiöiden suora vertailu ei ole kuitenkaan mielekästä elinkustannusten ollessa hyvin eritasoiset. Suomessa ei kenelläkään liene pulaa juomavedestä. Suomalaisen köyhyyden määrittelyssä ei puhuta siitä, onko lautasella ruokaa, vaan siitä, mitä ruoka sisältää. Nepalissa köyhyyden mittarina voidaan pitää sitä, löytyykö lautaselta ylipäättään mitään.

Nepalilaisesta köyhyydestä puhuttaessa voidaan lähestyä *absoluuttisen köyhyyden* määrittelyä. Blakemoren ja Griggsin (2007, 101) mukaan siitä on pyritty tekemään objektiivinen ja kaikkialla sovellettavissa oleva mittari. Absoluuttinen köyhyys ilmenee elämäntilanteena, jolloin perustarpeita, kuten ruokaa, vettä tai terveydenhuoltoa, ei ole aina saatavilla. Tämäkään määrittely ei ole yksiselitteinen, koska eri tahot näkevät perustarpeet eri tavoin. (Mt.) Maailmanpankki on esittänyt alle yhden USA:n dollarin päivätulon merkitsevän absoluuttista köyhyyttä (Thomas 2000, 13). Tämän määrittelyn puutteellisuutta osoittaa rahan arvon vaihtelevuus kontekstin mukaan: dollari mahdollistaa esimerkiksi seitsemän matkaa Kathmandulaisessa bussissa, kun se ei Suomessa riitä kuin noin kolmannekseen bussilipusta.

Absoluuttisen köyhyyden määrittämisessä mittarina voisi käyttää esimerkiksi universaaleja ihmisoikeuksia. YK:n ihmisoikeusjulistuksessa on pyritty sanallistamaan kaikkia ihmisiä koskevat oikeudenmukaisuuden lähtökohdat. Marjaana Kopperi (2000, 122–124) erottaa näissä oikeuskäsityksissä *ihmisarvoisen elämän* ja *hyvän elämän* määritelmät toisistaan. Ihmisarvoinen elämä kuuluu universaalilla tavalla kaikille, mutta hyvän elämän kriteerit vaihtelevat kulttuurin, uskonnon tai yhteisön mukaan (mt.). Absoluuttisen köyhyyden mittareiden kehittämisessä avainkäsitteinä voisivat toimia kyseiset ihmisarvoisen elämän määritelmät.

Köyhyyden määrittely jää hyvin kapeaksi, jos tarkastellaan vain sen taloudellista ulottuvuutta. Devendra Chhetry (2004) on asettanut tarkasteluunsa nepalilaisen köyhyyden kolme näköalaa: taloudellisten ansioiden, koulutuksen sekä terveyden ulottuvuudet. Köyhyyskäsite laajenee näiden kolmen suuntauksen myötä kohti moninaisempaa tarkastelua, joskaan sen kompleksisuutta ei ole näinkään täysin selvitetty. Se raottaa kuitenkin verhoa juuri nepalilaisen köyhyyden pohtimisessa. Vuosina 1976, 1985 sekä 1996 toteutetut tutkimukset nepalilaisten kotitalouksien köyhyydestä ovat osoittaneet voimakkaan eron maaseudun ja kaupungin välillä. Maaseudun köyhyysaste on lähes kaksinkertainen kaupunkiin verrattuna. Näistä tutkimuksista on käynyt ilmi, että lukutaidottomuus on yksi maaseudun köyhyyden taustalla piilevistä tekijöistä. Ihmiset eivät ole voineet tarttua talouskasvun tuomiin uudistuksiin ja parannusmahdollisuuksiin tiedon puutteen ja kouluttamattomuuden vuoksi. (Mt., 2.) Unicefin arvioiden mukaan kaksi kolmasosaa 5-9 -vuotiaista lapsista käy koulua. Vaikka koulunkäynti valtion kouluissa on ilmaista, tuovat esimerkiksi kokeisiin osallistumisesta ja pakollisesta koulupuvusta aiheutuvat kulut monelle perheelle vaikeuksia. Erityisesti tytöt joutuvat keskeyttämään koulun alaluokkien jälkeen, koska heidät naitetaan tai heitä tarvitaan kodin arjen pyörittämisessä. (Suomen suurlähetystö, Kathmandu, 2009.)

Chhetryn (mt.) määrittämät köyhyyden ulottuvuudet asettuvat limittäin vaikuttaen toinen toisiinsa. Jonkin ulottuvuuden läsnäolo vie helposti toiseen, lisää ihmisten haavoittuvuutta ja vähentää heidän vaikuttamismahdollisuuksiaan. Blakemore ja Griggs (2007, 100–103) esittävät taloudellisen köyhyyden laajenevan myös sosiaalisesti ilmiöksi. Siihen liittyy usein sosiaalinen syrjäyttäminen. Vaikka kaikki syrjäytyneiksi itsensä kokee ne ihmiset eivät olekaan taloudellisesti köyhiä, tuo materiaalistien resurssien puute vaikeuksia täysinäiseen osallisuuteen yhteisössä ja yhteiskunnassa. Erilaisissa sosiaalisissa ympäristöissä elävien ihmisten kokemukset köyhyydestä eivät kuitenkaan ole suo-

raan verrannollisia, vaan niitä on tarkasteltava yksilöitä ympäröivien kontekstien kautta. Esimerkiksi naisten, lasten, vanhusten, vammaisten tai maaseudun väestön kokemukset tästä ilmiöstä vaihtelevat. (Mt.)

Pohtiessa kehitysmaiden köyhyyttä on väistämätöntä tarkastella kehittyneiden maiden suhdetta niihin. Blakemore ja Griggs (2007, 96–97) nostavat esiin useissa kehittyneissä maissa vallitsevan käsityksen talouskasvun vaikutuksista köyhään väestöön. He tarkastelevat kriittisesti erityisesti 1960- ja -70-luvuilla läntisessä maailmassa vallinneita käsityksiä, joiden mukaan rikkaiden tukemisella kapitalistinen järjestelmä hoitaa köyhyyttä ”tikhuttamalla” varallisuutta kehitysmaihin. He esittävät tämän näkemyksen paikkansa pitämättömyyden perusteluksi ainakin Britanniassa 1970- ja -90-lukujen aikana kasvaneen köyhien ja rikkaiden välisen kuilun. (Mt., 97.) Myös Chhetry (2004, 1) huomauttaa, että vaikka Nepalissa on 1990-luvun poliittisen vapautumisen jälkeen nähty suhteellisen laajaa talouskasvua, köyhyiden vähentymisestä ei ole vielä selviä viitteitä.

Köyhyys ja kehittymättömyys linkitetään usein tiukasti yhteen. Se näkyy muun muassa vuonna 1995 pidetyssä YK:n huippukokouksessa määriteltyjen vuosituhattavoitteiden sisällöissä: maailmanlaajuisen kehityksen lisäämiseksi tavoitellaan äärimmäisen köyhyyden puolittamista vuoteen 2015 mennessä. (Thomas 2000, 3.) YK asetti huippukokouksessaan Nepalin tavoitteiksi äärimmäisen köyhyyden ja lapsikuolleisuuden vähentämisen, ruuan turvallisuuden, koulutusmahdollisuuksien ja kotilojen parantamisen, sukupuolten välisen tasa-arvon lisäämisen, terveyden lisääntymisen, aidsin ja hiv:n ehkäisemisen sekä kestäväen kehityksen. (Kotilainen & Kaitila 2002, 53.) Näitä tavoitteita voi mielestäni pitää minimitekijöinä, jotka takaavat *ihmisarvoisen elämän*.

Jotkut YK:n vuosituhattavoitteista ovat kuitenkin monitulkintaisia ja siksi ne jäävät vielä jotenkin abstrakteiksi. Esimerkiksi sukupuolten välinen tasa-arvo voidaan käsittää monella tavalla; joidenkin mielestä riittää, että sekä tytöt että pojat pääsevät kouluun, toisaalta tasa-arvo voidaan käsittää paljon laajemmin esimerkiksi vapautena olla asettumatta vallitseviin sukupuolinormeihin. Myös kestäväen kehityksen tavoite jää vaille tarttumapintaa; käsitykset siitä, mikä on kestävää toimintaa, voivat vaihdella laajastikin. Vuosituhattavoitteet näyttävät Nepalin osalta toteutuvan kotitalouksien kehittämisessä, terveyden lisäämisessä sekä lapsikuolleisuuden vähentämisessä. Muiden tavoitteiden saavuttaminen on puolestaan jäämässä kaukaiseksi haaveeksi. Esimerkiksi nepalilaisten köyhyys on lisääntynyt 1990-luvulla. (Kotilainen & Kaitila 2002, 53.)

Kaikki lastenoikeuksia polkevat tekijät eivät ole vain köyhyiden tai resurssipulan seurausta. Myös rakenteelliset ja maantieteelliset seikat vaikeuttavat lasten elämää monella tavalla. Markku Kotilaisen ja Ville Kaitilan (mt., 127) pohtima politiikassa ja oikeuskäytännöissä vaikuttava korruptio vie lapsille tarkoitettuja varoja väärin käsiin ja vaikeuttaa lasten oikeuksien puolesta puhumista. Lisäksi sisällissota polki lastenoikeuksia lisäämällä ilman huoltajaa elävien lasten ja lapsisotilaiden määrää (Suomen suurlähetystö, Kathmandu 2009). YK:n vuosituhtavoitteista ruuan turvallisuuden parantaminen olisi ajankohtainen melkein joka toisen lapsen kärsiessä jonkin asteisesta aliravitsemuksesta. YK:n inhimillisen kehityksen mittarin (UNDP 2008) mukaan 48 prosenttia alle viisivuotiaista nepalilaisista lapsista on alipainoisia. Etenkin pääkaupunkiseudulla saasteet heikentävät elämänlaatua sekä luonnonilmiöt, kuten vuosittaiset monsuunisateet tai sattumanvaraiset maanjäristykset, tuovat epävakautta ja turvattomuutta lasten elämään. (Kotilainen & Kaitila 2002, 53; 121–122.)

Vaikka hindulainen kastisysteemi on virallisesti lakkautettu (Suomen suurlähetystö, Kathmandu 2009), se menee yhä usein ihmisoikeuksien, kansalaisyhteiskunta-ajattelun ja yleisen kulttuurin yläpuolelle myös sosiaalipolitiikassa (Hautaniemi 1999, 2). Suku- ja tausta määrittää hyvin vahvasti tutkimieni katu- ja lastenkotilasten asemaa ja paikkaa yhteisöissä. Vaikka tutkimukseni paikantuu kaupungin kaduille ja lastenkoteihin, ovat käsittelemäni ilmiöt tiukasti sidottuja myös maaseudun sosiaalisiin järjestyksiin. Tutkimani lapset ovat lähtöisin pääosin maaseudulta. Petri Hautaniemen (1999 2-3) mukaan Nepalin maaseudulla kastijako on yhä voimakas vaikuttaja oikeuksien ja sosiaalisen paikan määrittymisessä. Kaupungissa taas uudet kansalliset ja kansainväliset muutokset sekoittavat kasteja sekä etnisiä ryhmiä ja heikentävät niiden merkitystä. (Mt.) Kasti määrittää pitkälle etenkin maaseudun asukkaan varallisuuden, ammattivaihtoehdot ja sosiaalisen arvostuksen. Kaupungin kaduilla kastit ja etniset ryhmät määrittyvät uudelleen uusien marginaalien kautta. Lapset nähdään tällöin ennen kaikkea vanhempiensa hylkääminä ja oman onnensa tai vieraiden aikuisten varassa elävinä. Pohdin katu- ja lastenkotilasten sosiaalista paikantumista enemmän luvussa kolme.

Lasten asemasta puhutaan usein sukupuolikysymysten yhteydessä (John 2003, 75). Eri-tyisesti patriarkalisissa kulttuureissa naisten asema heijastuu vahvasti lapsiin. Nepalinainen nainen jää havaintojeni mukaan useimmiten hoitamaan kotia miehen ansaitessa elantonsa muualla, ellei koko perhe pyöritä vihanneskojua, kauppaa tai hotellia. Tek Nath Dhakalin (2002, 60–61) mukaan Nepalin naiset ovat yhä pitkälti vaiennettuja, riis-

tettyjä, laiminlyötyjä sekä pakotettuja elämään turvatonta elämää lukutaidottomuuden, terveydellisten riskien, pinttyneiden perinteiden sekä syrjivän laillisen järjestelmän vuoksi. Naisten ongelmat kulminoituvat aikaiseen naittamiseen sekä synnyttämisen tuomiin riskeihin, kuten lapsivuodekuolemiin. Lisäksi korkea syntyvyys heikentää naisten toimijuutta ja sitoo heidät miehiä tiukemmin alistaviin rakenteisiin. (Mt.)

Havaitsin matkoillani useiden nepalilaisten näkevän yhä etenkin naisten kohdalla naimisiinmenon välttämättömänä ja väistämättömänä ”elämäntehtävänä”, ja siten vahvistavan naisten riippuvaisuutta miehistä. Vaikka nuorten kaupunkilaisten asenteissa oli havaittavissa vapautumista perinteisistä malleista, on parisuhde ja naimisiinmeno yhä usein vanhempien määrittämää ainakin niin, että itse valittu puolisoehdokas on ”hyväksyttävä” vanhemmilla. Näiden vapaamielisimpienkin kohdalla häiden jälkeen nainen siirtyy usein elämään miehen sukulaisten kanssa saman katon alle. Naisen pääsyn sosiaalisesti arvostettuun avioliittoon takaa tämän perheen maksamat myötäjäiset miehen sukulaisille. Parisuhteen muodostaminen ja perhe-elämä on yhä kuin kaupankäyntiä ja yhteisön tiukasti kontrolloimaa. Naisen liikkumatila tässä järjestelmässä vaikuttaa hyvin kapealta. En voi kuitenkaan sivuuttaa yksittäisiä vahvoja naispersoonia, jotka toiminnallaan vaikuttavat kyläyhteisöihinsä ja taistelevat oikeuksiensa puolesta. Minuun on tehnyt suuren vaikutuksen esimerkiksi amerikkalais-nepalilaisessa dokumentissa esitelty ihmisoikeusaktivisti ja juristi, Mandira Sharma¹, joka uhmaamalla oman turvallisuutensa taistelee sisällissodan aikaisten ihmisoikeusloukkausten selvittämiseksi.

Itämaiset filosofiat ja uskonnot ovat vaikuttaneet vahvasti niin julkisten kuin kolmannen sektorin (NGOs, Non-Governmental Organisations) hyvinvointipalvelujen syntyyn ja olemassaoloon Nepalissa. Näihin periaatteisiin kuuluu ajatus onnellisemmasta ja yhtenäisemmästä yhteiskunnasta, johon pyrkiminen vaatii yhteisön jäseniltä kanssaihmisien auttamista ilman oman edun tavoittelua. (Dhakal 2002, 94–95.) Myös Nepalilain säädäntöä on pitkään määrittänyt hindulainen filosofia (Gajurel 2007, 25). Käytännössä uskontoon perustuva auttaminen näkyy yhteisöllisyydessä, ilojen ja surujen jakamisessa, vieraanvaraisuudessa, sairaiden ihmisten hoitamisessa sekä neuvomisessa (Dhakal 2002, 94).

¹ Bridgham, Julie 2008: *The Sari Soldiers*. Dokumenttielokuva kuudesta naisesta Nepalilaisessa sisällissodassa. <http://sarissoldiers.com/>.

Yhteisöllisyys on havaintojeni mukaan vahva osa arkipäivää. Kylät ovat tiiviitä koonpanoja talkooinen, juhlineen ja tehetkineen. Nepalissa matkustaessani ihmisten vieraanvaraisuus on ollut alituisena seuralaisena, sekä välittäminen ja hoivaaminen konkretisoitunut muun muassa matkakumppanini sairastuttua vakavasti. Tek Nath Dhakalin (2002, 94–98) mukaan nepalilaiset ovat yhtenäistäneet näitä auttamisenhalujaan pieniin yhteisöihin. Ne ovat kehittyneet ajan myötä traditionaaliksi epävirallisiksi sosiaalisiksi instituutioiksi. Merkittävää sosiaalista vastuuta kantava kolmas sektori onkin käyttänyt näitä instituutioita ”sosiaalisina motivaattoreina” hyvinvoinnin jakamisessa. (Mt.)

Vasta 1990-luvun demokraattinen murros on tuonut lainsäädäntöön uusia, modernimpia lähtökohtia, kuten kansainvälisten lastenoikeussopimusten elementtejä (Gajurel 2007, 25). Poliitiikan sisäiset ristiriidat, korruptio sekä sisällissota ovat kuitenkin hidastaneet julkisen sektorin vaikutuksia käytännön tasolla. Kolmannesta sektorista on muotoutunut huomattavin sosiaalipalvelujen tuottaja merkittävine kansainvälisine avustuksineen. Vaikka vuoden 1990 monipuoluejärjestelmän synnyn jälkeen poliittinen ilmapiiri on muuttunut suotuisammaksi myös kolmannen sektorin järjestöjä kohtaan, talous on kasvanut ja modernit vaikutteet näkyvät Kathmandun katukuvassa, on taloudellinen ja sosiaalinen oikeudenmukaisuus saavuttanut vain murto-osan nepalilaisista. (Thapa 2005, 153–162.) Vaikka olen työskennellyt suhteellisen pitkän ajan maan sosiaalipalveluiden merkittävimmän toimijan nimissä, järjestelmä näyttäytyy minulle yhä epäselvänä ja jopa kaoottisena. Sen kohdalla tämän luvun otsikko ”Vieraasta tutuksi” ei päde: mitä enemmän olen tutustunut Nepalín sosiaalipoliittiseen systeemiin, sitä sekavammalta se vaikuttaa. Tutkielmani kannalta sen selvittäminen ei ole kuitenkaan merkittävää, vaan tarkastelen katu- ja lastenkotilapsi-ilmiöitä tutkimuskysymysteni mukaisessa valossa kehyksinäni YK:n Lapsen oikeuksien sopimus sekä syrjinnän ja sorron vastaisen sosiaalilivityn periaatteet.

2.2 Matkoista tutkielmaksi

”Kun astuin sateesta liukkaat kiviportaavat alas ränsistyneen lastenkodin sisäosiin, lauma kiljuvia ja kylmäsormisia lapsia esitti riipaisevat tervetuloitotuksensa ulkomaalaiselle. ”Miss”-huudot 26 lapsen suusta esittelivät tulevan kutsumanimeni, anoen kosketusta, halausta ja kädestä tarttumista. Paljaat varpaat olivat kohmeiset kivilattiaa vasten. Nenääni kantautui viemärin pistävä haju, ja vaatteeni saivat osansa lasten valuvista nenistä sekä hiuksissa elävistä täistä. Lasten arkea sävyttävät öisin huoneissa vaeltelevat rotat, päivittäin kahdesti syötävä riisi- ja linssikeittoannos, jääkylmä suihku ja kova sänky.” (Päiväkirja, ensimmäinen matka 25.1.2005)

Matkojeni päätarkoitus ei ole ollut kerätä aineistoa tutkielmaani. Asetuin asumaan paikalliseen lastenkotiin osaksi lasten ja työntekijöiden elämää motiivinani kokea jotain uutta ja vaikuttaa omalta osaltani epäoikeudenmukaisuuksien vähentämiseen. Sukelsin uudenlaiseen ja aluksi jopa shokeeraavaan arkeen, ja koin tarvetta tallettaa kokemaani ja näkemääni päiväkirjoihin. Pro gradu -tutkielmaa työstäessäni, melko tarkalleen viisi vuotta tämän vieraan maan ensikosketuksen jälkeen, huomaan, että kirjoitukseni toimivat etnografiseen tutkimukseen liittyvän kenttäpäiväkirjan tavoin tutkimusaineistona. Kun päätin kirjoittaa tutkielmani nepalilaisista katu- ja lastenkotilapsista, aloin lukea päiväkirjojani uudelleen. Tulkitsemalla niitä antropologisten ja etnografisten tekstien kautta löydän päiväkirjoistani tutkimuksellisesti mielekkäitä aineksia.

Satu Ranta-Tyrkkö (2005, 226–227) kuvaa antropologian luonnetta niin, että se paikan- tuu usein taloudellisesti ja poliittisesti marginalisoituihin paikkoihin, ihmisiin ja kertomuksiin. Matkustaessani kulttuurisesti ja maantieteellisesti kauas omasta taustastani pe- rehtyminen antropologiaan on lähes välttämätöntä. George Marcus ja Michael Fischer (1999, 1) nostavat esiin antropologian uudenlaisen luonteen: se ei ole enää löytöretkei- lyä ennennäkemättömiin maihin, vaan yhtenä sen nykyisistä tehtävistä nähdään kulttuu- rien moninaisuuden säilyttäminen länsimaisuuden dominoinnin alla. Nepalilainen kult- tuuri on värikkydessään vahva, mutta länsimaisuuden vaikutukset näkyvät jo osittain tukahduttavan perinteitä ja paikallisuutta. Toivon nostavani tutkielmallani esiin nepali- laista kontekstia niin, etteivät länsimaiset näkökulmani peittäisi paikallisuutta. Toisaalta vien juuri länsimaissa kehitettyjä lasten oikeuksia sekä syrjinnän vastaisen sosiaalityön ideoita kentälle, jossa oikeuskäsityksiä ohjaavat yhä vahvasti uskonnolliset ja kulttuuri- set tekijät. Näen oikeudenmukaisuuden edistämisen kuitenkin vahvempana motiivinani kuin kulttuurisen moninaisuuden säilyttämisen tilanteissa, joissa lastenoikeusloukkauk- sia selitetään kulttuurisilla tekijöillä.

Ranta-Tyrkön (2005, 226–227) mukaan etnografia on laadullinen tutkimusmenetelmä, joka antaa mahdollisuuden lähestyä muutakin kuin tekstuaalista ja sanoitettavaa tapaa olla. Tutkielmassani etnografinen lähestymistapa nousee 16 kuukauden osallistuvasta havainnoinnistani lastenkotien arjessa. Brittiläisen sosiaaliantropologi Raymond Firthin ajatuksissa vuodelta 1965 etnografista lähestymistä kannattavaa tutkijaa rohkaistaankin hankkimaan maksimaalinen kontakti tutkimiinsa ihmisiin esimerkiksi asumalla heidän kanssaan. Tämän kenttätöksi kutsutun aineistonkeruumenetelmän avulla saatuja tietoja

ei tule kuitenkaan ottaa objektiivisina kuvina, vaan tilanteiden ja tutkittavien ihmisten henkilökohtaisten ominaisuuksien heijastumina. (Vesterinen 1999, 96–97.) Lisäksi tuottaa tietoa aina omista lähtökohdistani käsin, mikä ehkä korostuu toimiessani tutkijana vieraassa kulttuurissa. Kuten Johanna Latvala (2005, 247) toteaa, kannan aina mukana oman kulttuurini ja taustani elementtejä.

Menetelmänä etnografia on haasteellinen monestakin syystä. Ranta-Tyrkkö (2005, 226–227) näkee, että sen rajat ovat epäselvät ja määrittely hankalaa, koska sen metodiset mallit ovat hyvin moninaiset. Etnografia-termin juuret ovat kreikan kielessä ja se merkitsee kansojen kuvausta. ”Kansojen kuvaus” on kuitenkin ongelmallista kansan ja kulttuurin (ethnos) määrittelyn moninaisuuden vuoksi. Kulttuuri ei ole muuttumaton, vaan se rakentuu valtasuhteista ja erilaisista sosiaalisesti luoduista merkityksistä. Esimerkiksi jo 1700-luvulla Jean-Jaques Rousseau pohti kulttuurin ”luonnollisen” ilmenemisen monimutkaisuutta. Hän päätyi kumoamaan ajatuksen yhdestä staattisesta kulttuurin olemuksesta sen sisäisten osien toisistaan poikkeavan luonteen perusteella. (Siikala, J. 1997, 20–25.) Myös Anna-Leena Siikala (1997, 63) nostaa esiin käsitykset moninaisista ja muuttuvista kulttuureista. Hän vetoaa aiheeseen perehtyneiden tutkijoiden käsityksiin, joiden mukaan myös perinteiset ja pysyville näyttävät kulttuurit käyvät sisäistä liikehdintää erilaisten motiivien ja intressien luovassa ilmapiirissä (mt.).

Ilmari Vesterinen (1999, 82–84; 87) näkee, että antropologia kiinnittyy juuri näihin dynaamisiin näkökulmiin ennemminkin kuin pysyvän kokonaisuuden etsimiseen. Jokainen kulttuuri on pyrittävä näkemään sen omista lähtökohdista käsin. Tällöin lähestytään kulttuurirelativismiin käsitettä. (Mt.) Se haastaa tutkijan tarkastelemaan vierasta kulttuuria muiden kanssa tasavertaisena, mutta samaan aikaan ainutlaatuisena. Vesterinen (mt., 125–130) viittaa postmodernin maailman pirstaleisuuteen, moniarvoisuuteen ja satunnaisuuteen. Kun tämän näkemyksen mukaan totuus ei ole koskaan yksipuolinen, voi tietyn kulttuurin tiimoilta tehty tulkinta olla vaikeasti ymmärrettävä jossain toisessa yhteydessä. (Mt.) Sen vuoksi kontekstin monipuolinen auki kirjoittaminen on tulkintojen ymmärrettävyyden kannalta oleellista.

Myös etnografian jälkimmäinen kantasana ”graphie”, kuvaus, tuottaa tutkijoille haasteita. Jukka Siikala (1997, 26) pohtii, onko mahdollista kuvata kohdetta niin, ettei se sulkeudu vain yksipuoliseksi ja rajoittuneeksi näkökulmaksi. Etnografisen menetelmän

avulla tuotettu tieto koostuu satunnaisista kokemuksista, joista tutkija rakentaa intressiensä mukaisen tekstuaalisen kokonaisuuden (mt.). Anna-Leena Siikala (1997, 46–47) pohtii kulttuurin olemusta hetkien muodostaman kokonaisuuden kautta. Hänen mukaansa etnografia on näiden hetkien tavoittamista. Kun koetut hetket, mennyt ja nykyinen sekä oma ja vieras kiedotaan toisiinsa, lähestytään tutkimuksellisesti olennaisia seikkoja. Kokonaisuuden tavoittaminen on kuitenkin Siikalan (mt.) mukaan mahdotonta. Itse pohdin, saanko sanallistettua havaitsemaani niin, että tunnelma välittyy lukijalle aidosti sellaisena, kuin sen koin. Sanat tuntuvat laimentavan joitakin tuntemuksia. Toisaalta tutkielmani tarkoitus ei olekaan tuottaa tunnelatautunutta matkaa toiselle puolelle maapalloa, vaan toimia analyttisena kirjoituksena, jota lukija tulkitsee omien lähtökoh-
tiansa kautta.

Etnografista tutkimusta ruumiillisuuden kautta pohtinut Satu Ranta-Tyrkkö (2005, 244) muistuttaa, että usein subjektiivinen ja ruumiillinen tieto törmää asenteisiin objektiivisen tiedon ainoasta oikeasta luonteesta. Kriittistä huolimatta etnografiseen kenttätö-
hön perustuvat tulkinnat ovat säilyttäneet paikkansa akateemisessa maailmassa (Siikala, J. 1997, 26–27). Ranta-Tyrkkö (mt., 226–227) ei näekään ”rajoittuneisuutta” ongelmana, vaan hän ilmoittaa pitävänsä etnografiasta juuri sen *avoimen* rajallisuuden ja puolueellisuuden vuoksi. Tällä hän viittanee siihen, että jos mikään tutkimus ei voi olla täysin puolueetonta, on tarkoituksenmukaista kirjoittaa se avoimesti esiin. Myös Anna-Leena Siikala (mt., 49) toteaa, että kirjoittajan vastuun myöntäminen tekstin tuottamisessa on hedelmällisempää kuin pyrkimys irtautua siitä.

Antropologia pyrkii tutkimuskontekstin syvällisempään ymmärrykseen kuin mihin muiden kirjoitusten kautta voi päästä (Vesterinen 1999, 98–99). Erityisesti ensimmäisen matkani aikana oma ymmärrykseni nepalilaista kulttuuria kohtaan tuntui usein hyvinkin rajalliselta. Vieläkin pohdin usein sitä, onko tarkoituksenmukaista kirjoittaa tutkimusta omaan taustaan verrattuna näin vahvasti erilaisesta kontekstista. Vesterinen (mt.) kirjoittaa kuitenkin lohdullisesti, että paikallisten ihmisten ymmärryksen tasolle tutkijan ei tarvitsekaan pyrkiä, vaan pieni etäisyys siihen voi tuottaa jopa hedelmällisempää tulosta. Ehkä pystyn ulkopuolelta tulleenä näkemään asioita, joita kulttuurin ja yhteisön jäsenen on lähes mahdotonta huomata.

Kuten Johanna Latvala (2005, 247) toteaa, kenttätöön aloittaminen on käsitetty antropologian piirissä jonkinlaiseksi siirtymäriitiksi. Siirtymävaihe on moninainen, eikä ikäviltäkään tunteilta ja kokemuksilta voi välttyä. Tutkimuksen alussa antropologilla ”on lupa” olla tietämätön. Ymmärtämisen prosessi etenee asteittaisesti ajan kuluessa. ”Heräämisen hetket” ovat kenttätöön eteenpäin ajavia voimia. Kun oivaltaa jotain uutta, prosessin turhauttavat hetket voivat väistyä hetkeksi syrjään. (Mt.) Anna-Leena Siikala (1997, 48) vertaa vieraassa kulttuurissa toimivaa tutkijaa ”ymmärrystä vailla olevaan lapseen”. Hän vetoaa vastavuoroiseen kommunikaatioon ymmärtämisen lisäämiseksi. Vertaus on mielestäni osittain toimiva, mutta näkemykseni mukaan lapsi ei ole ”vailla ymmärrystä”, vaan kantaa omanlaisia käsityksiään ja konstruoi oppimaansa niiden kautta.

Satu Ranta-Tyrkkö (2005, 227) kirjoittaa kenttätöön siirtymävaiheeseen sisältyvän tutkijan persoonalliset valinnat ja ratkaisut. Latvala (2005, 251) painottaa tutkijan valintojen refleksiivisyyttä. Eettisesti kestävän tutkimuksen on edettävä tutkittavien ehdoilla, ei vain tutkijan teoreettisten pohdintojen rakentamiseksi (mt., 253). Kun lähdän kenttätöön vieraaseen kulttuuriin, minun on tunnistettava vastuu toimintani oikeutuksesta. Tutkijan olemisen vaikutus ympäristöön on väistämätön: minun on pyrittävä tunnistamaan tutkimani yhteisön toiminnat, jotka juontuvat läsnäolostani. Minun on hyvä elää mahdollisimman lähellä tutkittavien arkipäivää, mutta samaan aikaan varottava liiallista samaistumista heihin. ”Liiallinen samaistuminen” voi johtaa tuttuuden ansaan, jolloin lähellä olevien asioiden tutkimukselliset ulottuvuudet jäävät huomaamatta. (Vesterinen 1999, 100–101.)

Andrea Fontana ja James H. Frey (1994, 367) painottavat paikallisen informantin merkitystä vieraassa kulttuurissa tehtävässä tutkimuksessa. Vesterinen (1999, 96–99) korostaa useamman informantin läsnäoloa sekä heidän ja tutkijan välistä vuorovaikutusta. Minua ovat auttaneet asuttamani lastenkodin työntekijät opastaen nepalilaiseen kulttuuriin, historiaan ja sosiaaliseen todellisuuteen. Kathmandun yliopiston luonnontieteiden professori toimi myös osaltaan informanttini tutustuttaen minua nepalilaiseen yliopistojärjestelmään. Lisäksi eräs sosiaalityön opiskelija avasi minulle mielenkiintoisia näkymiä nepalilaisesta sosiaalityön professiosta ja akateemisesta koulutuksesta. Koin näiden paikallisten ystäväni seuran herättävän ihmisissä erilaista luottamusta ulkomaalais-ta tutkijaa kohtaan. Vaikka antropologi Raymond Firth suosittelee tutkijoita käyttämään

paikallista kieltä tutkimuskontekstin syvemmäksi ymmärtämiseksi (Vesterinen 1999, 96–97), koin englannin luonnollisemmaksi kommunikaatiokieleksi kuin nepalin, lukuun ottamatta pienimpien lasten kanssa vietettyä aikaa. Informantit puhuivat sujuvaa englantia ja oma nepalin kielen taitoni on vielä hyvin rajallinen, joten syvällisyyden tavoittelussa nepalin käyttäminen ei olisi ollut hedelmällistä.

Etnografinen tutkimus voi pahimmillaan toimia jopa kolonialistisena jatkumona ulkopuolisen tutkijan määrittäessä tiettyä ryhmää omista lähtökohdistaan käsin. Useimmiten etnografit ovatkin länsimaalaisia akateemikkoja ja tutkimuskenttänä perifeeriset alueet, kuten afrikkalaiset heimot. Tällöin on vaarana, että tutkija ”luo” tutkittavan ryhmän omien intressiensä mukaiseksi ja vahvistaa tämän ”toiseutta”. (Siikala, J. 1997, 20–25.) Suomalaisena yliopisto-opiskelijana minun on tärkeää pysähtyä tämän huomion äärelle ja pohtia, onko minun mahdollista välittää aidosti paikallisten ihmisten tuottamaa tietoa, vai olenko jopa luomassa uutta kolonialistista todellisuutta. Tuotanko sensitiivisistä pyrkimyksistäni huolimatta tutkittavistani ”toisia” kuvaamalla ja tulkitsemalla heidän arkeaan ja näkemyksiään?

Jukka Siikalan (1997, 29) tulkitsemana antropologi Bronislaw Malinowski on kehottanut tutkijoita laskeutumaan ”siirtomaavirkamiehen hallintorakennuksen verannalta” ja elämään paikallisten keskuudessa. Vaikka länsimaisuuteni saattaa tuottaa asetelman, jossa tarkastelen nepalilaisuutta yläpuolelta, näen nuoren ikäni ja naiseuteni jollain tapaa luonnollisina asetelman purkajina. Vaikka länsimaisuuteni herätti paikallisissa erityistä kunnioitusta, näyttivät valkoiset keski-ikäni ylittäneet miehet olevan silti arvoasteikon kärjessä. Johanna Latvala (2005, 254–256) pohtii myös näitä kysymyksiä tutkittuaan kenialaista moniavioisuutta. Hän kirjoittaa, että antropologisessa tutkimuksessa on aina kyse rajan ylityksestä. Ihmisiä ei voi jakaa ”meihin länsimaalaisiin” ja ”muihin”. Roolit menevät ristiin ja limittäin; länsimaalaisen tutkijan paikka on myös vahvasti oppijan paikka. (Mt.) Toisin kuin Latvalan (mt.) tutkimuksessa, jossa korkeastikin koulutetut kenialaisnaiset esittivät teoreettisia ja metodologisia kysymyksiä, minun tutkielmassani lapset kyseenalaistivat joitakin käsityksiäni spontaaneilla ja viattomilla ihmettelyillään. Joskus lapsen toiminta tai hiljaisuus pysäytti pohtimaan asioita uudesta näkökulmasta.

Etäisyyttä ja valta-asetelmaa purkaa myös se, että ”laskeuduin kiviportaat” suoraan lasten arkeen nukkuen kovalla sängyllä, syöden samaa riisiä ja linssikeittoa, palellen samaa talvista kylmyyttä tiiliseinien rakojen päästäessä tuulen huoneisiin. Luottohenkilökseni sekä läheisiksi ystävikseni muodostuneet paikalliset ihmiset edesauttoivat osaltaan laskeutumista länsimaisuuden ”verannalta” syventämällä havaintojani analyyseilla, tarinoilla ja kyseenalaistuksilla. Valta-asetelmaa ei voinut kuitenkaan mitätöidä täysin, olinhan paikalla vapaaehtoisesti lasten ollessa sidottuja vaihtoehdottomaan tilanteeseensa. Lisäksi liikkumatilani oli laajempi; taloudellinen tilanteeni ja asemani länsimaisena ihmisenä lisäsi vapauttani huomattavasti.

Seuraava pieni ja ehkä aluksi merkityksettömältä tuntuva seikka kuvastaa sitä, että vaikka kuinka pyrin hävittämään hierarkkisen ajattelun, sen poistaminen kokonaan on erittäin haasteellista: suomalaisen silmäni virheellisinä näyttäytyvät turistiravintoloiden kilvet ”well-come”, ”resturant” tai ”rasturent” ovat erään paikallisen ystäväni kommentin mukaan nepalilaisille normaaleja ja oikein kirjoitettuja. Näkökulmani kumpusi ajatuksesta, että Britannian ja Yhdysvaltojen englannin ”welcome” ja ”restaurant” ovat ne ainoat oikeat tavat kirjoittaa. Ystäväni huomautus avasi jälleen ajattelemaan asioita moninaisemmin; kuka oikeastaan esimerkiksi oikeinkirjoitusta määrittää? Nepalilaiset näyttävät suhtautuvan kirjoittamiseenkin huomattavasti välinpitämättömämmin ja vapaammin kuin mihin suomalaisen peruskoulun käyneenä olen tottunut.

Marja-Liisa Swanz (2005, 278–296) kuvailee tekstissään 1970-luvulla Tansaniassa toteutettua tutkimusprojektia. Siinä suomalaiset tutkijat käyttivät *osallistavaa* lähestymistapaa. Tässä tutkimuksessa se tarkoitti, että tutkijat eivät olleet vain ulkopuolisia havainnoijia ja tutkittavat informantteja, vaan heidän välisensä vuorovaikutus nousi keskeiseen asemaan. Tärkeäksi elementiksi muotoutui jakaminen ja tutkimuskohteiden osallisuus tutkimuksen kulkuun. Tällöin tutkimukseen osallistuvista ihmisistä ei voida enää puhua ”kenttänä”. Näkemys lähestyy toimintatutkimusta, joka mahdollistaa paikallisten ihmisten osallistumisen tilanteensa kehittämiseen. (Mt., 280.) Omassa tutkielmassani osallistuminen toteutui niin, että sukelsin lasten arkeen, mistä aineistoni onkin pitkälti kanttunut. Elämällä omaa arkeaan lapset osallistuivat tutkimukseni tekoon. En ollut vain ulkomaalainen tutkija tai havainnoija, vaan enemmänkin ”isosisko”. Vain haastattelutilanteet nostivat tutkijuuteni ohi vapaaehtoistyöntekijyyteni. En kuitenkaan koe, että olisin tutkimuksen onnistumisen kannalta samaistunut liikaa tutkittaviini, josta

Vesterinen (1999, 100–101) varoittaa. Minun on mahdotonta asettua osalliseksi nepalilaisen katu- ja lastenkotilapsen elämää niin, että samastuisin kokonaan heidän tilanteeseensa.

Kenttätöissä tutkija joutuu usein ”neuvottelemaan” asemansa paikallisten keskuudessa. Tutkija joutuu itsekin arvioinnin ja katseen kohteeksi: tutkittavat määrittelevät hänet tutkimuskontekstista kumpuavien ehtojen kautta. Esimerkiksi sukupuoli saattaa nousta merkittäväksi tekijäksi tutkijalle yllättävissä tilanteissa. (Ranta-Tyrkkö 2005, 228–230.) Vaikka ensimmäisillä matkoillani koin länsimaisuuden olevan ensisijainen paikkani määrittäjä, ja sukupuolen tulevan vasta toisena, kulttuurin ja kielen oppimisen myötä jouduin kohtaamaan sukupuoleeni liitettyjä odotuksia ja rajoitteita. Ensimmäisillä matkoillani ehdoitta kannattamani paikallisuuteen pyrkiminen koki kolauksen, kun jouduin kohtaamaan väistämättömän tosiasian, että huolimatta paikallisista elintavoistani olen aina erilainen, ulkomaalainen. En voi enkä haluakaan asettua kokonaan Nepalissa naiselle asetettuun rooliin. Minulle itsestään selvät käsitykset tasa-arvoisista tavoista elää on kohtaamassani nepalilaisessa kulttuurissa joissakin tapauksissa kyseenalaista ja jopa paheksuttavaa.

Esimerkkinä tästä esitän vain miehille näkyvästi sallitun tavan viettää aikaa teetuvissa keskustellen tai pelaten naisten pysähtyessä niissä pikaisesti esimerkiksi heinäkuorman kanssa tai seuratessa keskustelua pyykinpesun lomasta. Näiden viehättävien teetupien kiireettömyys muodostui osaksi arkipäivääni, ja koin aluksi länsimaisuuden vapauttavan minut tähän liittyvästä sukupuolirajoitteesta. Pitempään maassa ollessani ja hienojakoisempiin kulttuuriin tekijöihin tutustuessani törmäsin kuitenkin kyläläisten epäsuoraan paheksuntaan. Koin keskustelun ja ajanviettimisen kylän miesten ja poikien kanssa herättävän ehkä istuskelua enemmän pahennusta. Tottumukseni sukupuolesta riippumattomaan avoimeen kommunikointiin törmäsivät paikallisiin, rajoittuneempiin käsityksiin naisten ja miesten suhteesta useimmiten avioliittoon johtavana pyrkimyksenä. Vaikka Satu Ranta-Tyrkön (2005, 230) Intiassa tekemät havainnot erityisvapauksistaan paikallisiin naisiin nähden pitivät paikkaansa useimmissa tapauksissa minunkin kohdalla, se ei häivyttänyt ennakkoluuloja liian vapaan naisen ”likaisuudesta”.

Ruumiillisuuteen kytkeytyvät ulottuvuudet liittyvät usein etnografiseen kenttätööhön sukupuolen ohella myös muiden tekijöiden kautta. Tutkijan erilainen olemus herättää

usein kommentteja tutkittavien taholta. Lisäksi ruumiinkielen merkitys korostuu kommunikaatiossa, missä puhuttu kieli on puutteellista. Ruumiillisuus ei vain näy, vaan se usein myös tuntuu. Vieraaseen kulttuuriin siirtyminen tuo mukanaan haasteita, jotka saattavat heijastua väsymyksenä tai muina fyysisinä oireina. Ruumiillisuuteen liittyvät myös käsitykset seksuaalisuudesta sekä esimerkiksi ruoka, rytmi ja reviiiri. Tutkijan yhteisyys tutkimuskontekstin kanssa on usein hyvin fyysistä; se on osallistumista juhliin ja arkeen. (Ranta-Tyrkkö 2005, 227–228; 232.) Kokemuksieni mukaan ruumiillisuutta kommentoidaan Nepalissa melko vapaasti. Usein lasten lisäksi myös aikuiset kiinnittivät huomiota ulkonäköni liittyviin seikkoihin. Erityisesti valkoisuuteni ja paikallista keskivertoa pitempi olemukseni herätti huomiota. Koin kommentoimisen aluksi kiusalliseksi, mutta ajan kuluessa totuin siihen, ja huomasin myös paikallisten ihmisten saavan siitä osansa. Kommentit eivät olleet arvostelevia, vaan ennemminkin toteavia tai ihmetteleviä. Vaikka olin osallisena tutkittavieni arjessa melko pitkän ajan, eivät ruumiillisuuteeni liittyvät ulottuvuudet koskaan sallineet minun sulautua kokonaan nepalilaiseen kontekstiin. Esimerkiksi erään katupojan ihmettely silmiäni väristä ei ottanut loppuakseen:

KRISHNA: Miksi sinun silmäsi ovat siniset?

EM: Hmm... Se johtuu juuristani... Sain ne vanhemiltani.

KRISHNA: Sinun pitäisi ottaa tuo sininen pois ja laittaa oikeat silmäsi takaisin!

Ranta-Tyrkkö (2005, 234) painottaa oman tilan merkitystä kenttätyössä. Minun arkipäiväni alkoi kukon laululla, lasten kouluun valmistamisella ja teetkellä. Jaoin sängyn enimmillään kahden muun vapaaehtoistyöntekijän kanssa niin, että kyljen kääntäminen täytyi tehdä yhtä aikaa. Yhteisöllisyys on ollut matkoillani arkipäivää. Oma tilaa voin saada vain illalla muiden nukkuessa tai ottamalla etäisyyttä lähtemällä liikkeelle yksin. Tosin oman tilan tarve on ollut jostain syystä matkoillani huomattavasti vähäisempää kuin koen sen Suomessa olevan. Yksin liikkuminen ei Kathmandun kaduilla ole aina mielekästä; liikenteen kaoottisuus tai kauppiaiden ja muiden ohikulkijoiden lähestymiset vaativat sosiaalista aktiivisuutta. Koin, että yksin liikkuvaa ulkomaalaista lähestytään huomattavasti useammin, mikä toisaalta taas pienentää omaa tilaa.

Latvala (2005, 249) kirjoittaa kenttätyön ”rakkaus-viha – suhteesta”. Omia matkojani ovat värittäneet moninaiset tunteet. Ranta-Tyrkkö (2005, 240) kuvaa surua, huolta ja myötätuntoa, jotka ovat olleet läsnä hänen Intiassa tehdyn kenttätyönsä aikana. Hän esimerkiksi koki läheisten lailla huolta paikallisesta yhteistyökumppanistaan liikenne-

onnettomuuden jälkeen. (Mt.) Jokaisella omalla matkallani suru, huoli ja myötätunto ovat kulkeneet mukani. Joka kerta, kun olen eri lastenkodeissa vierailtuani joutunut jättämään perääni itkevän lapsen, olen tuntenut itseni petturiksi ja hylkääjäksi. Lisäksi huoli tiettyjen lasten tilasta on ollut alituisesti läsnä. Näissä tuntemuksissa auttavina tekijöinä toimivat voimaannuttavat keskustelut paikallisten yhteistyökumppanien ja ystävien kanssa sekä luottaminen siihen, että ne pienetkin hetket lapsen kanssa jättävät tähän jonkinlaisen positiivisen jäljen. Yksi haasteellisimmista opittavista Nepaliläisillä matkoillani on ollut sen tosiasian kanssa eläminen, että kaikkea ei voi muuttaa.

”Ole käsittämättömän vahva tai pakene. Painu kaikkien anovien katseiden alla kasaan tai pakene ja metelöi päässäsi soivat syytökset unohduksiin. Käy vastaan järjetöntä vihollista, joka paljastuu yhä silmittömämmäksi. Taistele omalla pienellä sarallasi joka hukkuu miljoonien alle. Ja vielä sanotaan, että älä menetä toivoasi.” (Päiväkirja, ensimmäinen matka 11.5.2005)

”Kaiken kaoottisen ahdistavuuden keskellä toivon herättäjänä toimii lapsi. Ilo, luovuus, pahvinpalan muuttuminen leikkilautaseksi tai multapaakun teekupiksi jättää kaiken muun taakseen; on vain hetki, jossa keskitytään, eletään. Ei tämä kaikki voi olla turhaa.” (Päiväkirja, neljäs matka 25.2.2008.)

Päiväkirjojeni kautta palaan matkoillani kohtaamaani tunteiden kirjoon. Amanda Coffeyn (1999, 139) mukaan etnografi tuntee aineiston analyysissä usein samoja rakkauden ja vihan tunteita, joita havainnoinnin aikana kohtasi. Tuolloin tutkija etsii uudelleen ihmisiä, paikkoja ja tapahtumia (mt.), etäisyyden tuodessa kokemuksiin uusia tarkastelukulmia. Kirjoittaminen on sykliäinen prosessi (mt., 153), minkä huomaan etenevän kuin tunnemyrskyn välillä lennokkaasti, välillä luomisen tuskan hidastamana. Yhdyn Coffeyn (mt., 154) ajatukseen kirjoittamisesta ja analyysistä etnografisen tutkimusprosessin intohimoisimpana ja henkilökohtaisimpana osana. Vaikka fyysinen olemiseni kentällä on kokonaisvaltaista ja tapahtumat ovat juuri tuolloin läsnä, on kirjoittaminen pysähtymistä ja havaintojen kriittistäkin tarkastelua luoden syvällisyyttä kokemuksiin. Kirjoittamis- ja analyysivaiheessa aineiston vahvuudet ja heikkoudet tulevat todella esiin. Lisäksi tarkastelen uudelleen omaa suhdettani kenttään. Olen huomannut matkojeni tapahtumien sekoittuvan ajatusteni moninaisuuteen niin, että pystyn vasta jälkeensä analysoimaan niiden vaikutuksia. Tutkielman kirjoittaminen on mielekäs jatko matkoilleni, joiden vaikutukset ovat asettaneet elämäni uuteen järjestykseen.

Kuvio 2. Kohtaamisia lasten kanssa (kuvien lapset eivät liity tutkielmaan)

3 LAPSEN ÄÄNELLÄ

3.1 Lapsuuden maailmaan

Ennen tutkielman teon puitteissa tapahtuvaa lapsen kohtaamista on merkittävää pohtia yleisiä, mutta erityisesti tutkijan omia käsityksiä lapsista ja lapsuudesta. Kun kohtaan heitä, haluan tunnistaa ajatusmallini ja karistaa mahdollisen yläpuolisen lähestymisen. Lapsen asemaan asettuminen vaatii heittäytymistä ja lapsuuden ymmärtämistä. Hannele Forsberg, Aino Ritala-Koskinen ja Maritta Törrönen (2006, 10) kirjoittavat lapsuuden sitoutuvan tiukasti ympäröivään yhteiskunnalliseen kontekstiin. Esimerkiksi termit ”sotalapset”, ”lama-ajan lapset” ja ”hyvinvointivaltion lapset” kuvastavat vahvasti niiden sisältöjä. Vaikka lapsuuden voidaan ajatella olevan sen biologisuuden kautta myös universaali ilmiö, on kontekstin merkitys huomattava. Esimerkiksi afrikkalainen tai venäläinen lapsuus on monella tapaa erilainen suomalaisen lapsuuteen verrattuna. (Mt. 10–11.) Vaikka tutkimani lapset pitävät paljolti samoista asioista kuin tuntemani suomalaiset lapset ja tarvitsevat hoivaa muiden tavoin, en voi kirjoittaa yleisesti vain ”lapsista” ilman tarkempaa rajausta. Tutkielmani lapsia määrittää vahvasti muun muassa kehitysmaalaisuus, aasialaisuus, nepalilaisuus sekä Kathmandun kaduilla tai lastenkodeissa eläminen. He ovat alhaisista sosiaaliluokista myös omassa yhteiskunnassaan, ei vain globaalista näkökulmasta tarkasteltuna. Tämä asettaa useita reunaehtoja heidän elämälleen.

Maailmanpoliittinen järjestys näkyy myös lasten tutkimisen painotuksissa. Tutkimukset vaikuttavat vallitsevaan lapsuuskäsitykseen, joka puolestaan ohjaa poliittista toimintaa tiettyyn suuntaan. Toisaalta näen, että myös poliittiset intressit voivat olla suuntaamassa tutkimusten lähtökohtia. Anneli Pohjola (2003, 57) painottaakin, että sosiaalityö ja sosiaalityön tutkimus vaatii väistämättä ilmiöiden poliittista ymmärtämistä. Poliittiset linjat heijastuvat ihmisten arkeen, kuten väestöryhmien eriarvoisuuteen tai erilaisten sosiaalisten ongelmien ja syrjäytymisen prosesseihin. Sosiaalityön tutkimuksessa kohdataan perustavat kysymykset ihmisoikeuksien ja niille pohjautuvien kansalais- ja sosiaalisten oikeuksien toteutumisesta. (Mt.) Poliittisuus vaikuttaa tutkimiini ilmiöihin kahdesta suunnasta: toisaalta maailmanpoliittinen järjestys asettaa tiettyjä rajoitteita kehitysmaaksi luokitellulle valtiolle. Toisaalta taas Nepalin oma poliittinen ilmapiiri vaikuttaa tutkimieni lasten arjessa. Pitkään jatkunut sisällissota, sen jälkeinen levottomuus ja

sosiaalipolitiikan erityispiirteet määrittävät osaltaan lasten elämää sekä vaikuttavat heistä vallitseviin yleisiin käsityksiin.

Matthew Happoldin (2005, 22–24) mukaan useat lapsuustutkijat luonnehtivat lapsuuden historiaa hyväksikäytön historiaksi. Hän esittää, että vasta 1700-luvulla lapsuus alettiin nähdä omana kehitysvaiheenaan (ks. myös John 2003, 17). Ennen sitä lapsia pidettiin pieninä aikuisina, jotka tekivät töitä ja kantoivat vastuuta. Nykyisessä ilmapiirissä lapsi nähdään erityistä suojaa tarvitsevana yksilönä, mutta myös aktiivisena toimijana. (Happold 2005, 22–24.) Toisaalta Nicholas Orme (2001) on kerännyt aineistoa keskiajan Englannista todistaen lapsuuden olleen jo tuolloin erityisellä tavalla tunnustettu ja suojeltu elämänvaihe. Tämä kertoo lapsuuden määrittelyn ja tutkimisen moninaisuudesta. (John 2003, 17–18.) Kehitys on kuitenkin johtanut uudenlaisen lapsuuskäsityksen syntymiseen. Siihen ovat vaikuttaneet lapsitieteiden ja lapsiammattilaisten määrän kasvu, lapsen oikeuksien institutionalisoituminen (muun muassa YK:n Lapsen oikeuksien sopimus) sekä yhteiskuntatieteellisen lapsuustutkimuksen painottamien lasten havaitsemisen, kokemusten, tiedon ja arjen esiintuominen. (Forsberg, Ritala-Koskinen & Törrönen 2006, 6.)

Uusi monitieteinen lapsuustutkimus ei ole suoraan vedettävissä sosiaalityön kentälle, koska se on keskittynyt pääasiassa niin kutsuttuun normaalilapsuuteen. Sosiaalityössä ollaan tekemisissä usein surun, mielihahan ja erilaisten ongelmien kanssa. Kuitenkin nämä lähtökohdat ovat kuuluneet Hannele Forsbergin, Aino Ritala-Koskisen ja Maritta Törrösen (2006, 9) mukaan kehitysmaiden lasten tutkimisessa myös valtavirtatutkimukseen. Näin kehitysmaiden lasten elämä nähdään yleisesti ongelmalähtöisempänä kuin länsimaiden (mt.). Kun Forsbergin ym. (mt., 5-8; 15–16) mukaan 1990-luvun laman jälkeen lasten lisääntynyt pahoinvointi on vienyt sosiaalityön lapsuustutkimusta ongelmalähtöisemmäksi, näen sen lähestyvän yleisiä kehitysmaan lasten tutkimuksia heidän elämäänsä määrittävien hallitusten kamppaillessa myös taloudellisten ongelmien kanssa.

Forsberg ym. (mt.) esittävät nykyisen länsimaisen sosiaalityön lapsuustutkimuksen nojaavan kapea-alaisiin talouspolitiikkaa myötäileviin lähtökohtiin, kuten riskien arviointiin, toiminnan tuloksellisuuteen sekä juridisiin seikkoihin, minkä he esittävät olevan ainakin osittain ristiriidassa lapsilähtöisen otteen kanssa. Sama näkyy mielestäni kehi-

tysmaan lapsuuden tutkimisessa, jossa konteksti on vahvasti valtion taloudellisten ongelmien ja yleisen köyhyyden värittävä. Ongelmapainotteinen lähtökohta hiertää kuitenkin lapsilähtöisyyden tavoittelua. Jos näen ainoastaan taloudellisten ja poliittisten ongelmien määrittävän yksipuolisesti tutkimieni lasten elämää, on vaarana, että sivuutan lapsissa elävät, uusien lapsuustutkimusten painottamat yksilölliset voimavarat.

Vaikka uusimmassa suuntauksessa lapsi pyritään näkemään yksilöllisten tarpeiden pohjalta, on lapsuustutkimuksen informaatio kerätty Mary Johnin (2003, 75) mukaan pääasiassa perheen, koulun ja ammattilaisten näkökulmasta sekä sukupuolikysymysten, rodun ja luokkajakojen yhteydessä. Forsberg ym. (2006, 7) esittävät lasten kohtaamisen teoreettisina viitekehyksinä toimivan yleensä muun muassa kehityspsykologian sekä perhe- tai verkostotyön. Uusi, sosiologiasta liikkeelle lähtenyt, sittemmin monitieteistynyt lapsuustutkimus on kritisoinut näiden näkökulmien yksipuolisuutta. Siinä lapsi pyritään näkemään tässä ja nyt, ei ainoastaan tulevana aikuisena. Kun yksilöllistyminen on vaikuttanut ihmiskäsitykseen etenkin länsimaissa, se on heijastunut myös käsityksiin lapsista ja heidän yhteiskunnallisesta asemastaan. Lapsuuden tutkimisen kautta voikin saada syvällisempää ymmärrystä maailman muutoksesta, aikuisuudesta sekä sukupuolisuhteista. (Mt.)

Happoldin (2005, 22–24) mukaan uudet lapsuuskäsitykset ovat pitkälti teollistumisen, individualismin sekä postmodernien perherakenteiden määrittämiä. Rachael Baker (1998, 47) esittää, että lapsuus määritellään usein ajanjaksoksi, jossa yksilö on riippuvainen muiden huolenpidosta. Riippuvaisuuden ja vastuun sisällöt vaihtelevat kuitenkin kulttuurista toiseen. Aasialaisessa perhekäsityksessä lapsi on yhteisön jäsen, jonka on kannettava vastuunsa siinä missä muidenkin. Perhe käsitetään lisäksi länsimaisesta postmodernista individualismista poiketen hyvin laajana sukulaisten verkostona (mt.). Baker (mt.) kirjoittaa myös, että kyseisessä lapsikäsityksessä lapset ovat usein pakotettuja aikuisten määrittämiin rooleihin ja suvun nimen ”kunnialliseen” kantamiseen. Toisaalta Kathmandussa ja sen lähialueilla vallitsee maaseudun traditionaalisten näkemysten rinnalla länsimaista vaikutteita saanut uusi lapsikäsitys (mt., 52). Lisäksi havaintojeni ja haastattelujeni mukaan katu- ja lastenkotilasten hylkäämiset juontuvat usein avioeroista, mikä on jo osaltaan postmodernia perherakenteiden murrosta.

Vaikka nykyiset virtaukset tunnustavat lapsen erityisen suojelun sekä erottavat lapsuuden omaksi elämänvaiheekseen, kuvastavat lapsityövoimaa mittaavat tilastot nepalilaisen lapsuuskäsityksen sisältävän yhä aineksia länsimaissa 1700-lukua edeltäneestä ajasta. Suomen Kathmandun suurlähetystön (2009) mukaan 41 prosenttia 5-14-vuotiaista nepalilaisista tekee työtä pääasiassa maataloustöissä, mutta myös teollisuudessa, kuten rakennuksilla ja mattotuotannossa. Markku Kotilainen ja Ville Kaitila (2002, 53) esittävät 10–14-vuotiaista nepalilaisista 43 prosentin käyvän työssä. Maailmanpankin asettamien kehityksen mittarien mukaan lapsityövoimaa käytetään Nepalissa maailman seitsemänneksi eniten. Lapset työskentelevät myös palvelualoilla, kotiapulaisina kaupungissa, tiilitehtaalla ja niin edelleen. (mt.; ks. myös Unites States Department of Labor 2005.) Lapsityövoiman yleisyys on osoitus vastuun jakautumisesta Nepalissa länsimaista eroavalla tavalla. Lapsen täysivaltainen jäsenyys yhteisössä tarkoittaa myös täysinäistä vastuun kantoa. Toisaalta näen tässä myös vahvan yhteyden köyhyyteen; perheen toimeentulon turvaamiseen tarvitaan jokaisen perheenjäsenen osallisuutta.

Happold (2005, 22–24) vahvistaa pohdinnat lapsuustutkimusten länsimaisuudesta esittäessään, että tutkimusten kautta muodostuneet lapsuuskäsitykset ovat Eurooppa- ja Pohjois-Amerikka-keskeisiä. Afrikan, Aasian ja Etelä-Amerikan lapsuuskäsitykset loistavat tutkimuksissa poissaolollaan (mt.). Alastair Roy, Corinne Wattam ja Frances Young (2002, 118) tarkastelevat myös vallitsevan lapsuuskäsityksen yksipuolisuutta. Heidän kriittinen näkemyksensä vahvistaa Happoldin argumentteja. He esittävät, että lapsuus nähdään usein yhdenmukaisena, muuttumattomana, suosituksenomaisena sekä historiallisesta kontekstistaan riippumattomana. Vastavetona länsimaisten lapsuuskäsitysten monopoliasemalle voidaan esittää tutkimustapoja, jotka sisältävät ihmisten toimintaympäristöjen huomioimista eli Anneli Pohjolan (2003, 54–56) sanoin kontekstuaalista herkkyyttä. Se tuo tutkimukseen syvempää ymmärrystä (mt.). Kriittisen sosiaalityön tutkimuksen näkökulmasta lasten tarpeet eivät ole ennalta määrättyjä, vaan sosiaalisesti rakentuneita ja avoimia muutoksille. Ajatuksen lähtökohtana toimii näkemys lapsista heterogeenisenä ryhmänä. Näin ollen tutkimuksissakin olisi otettava huomioon muun muassa lapsen sukupuoli, ikä, sosiaalinen status ja etninen tausta. (Roy, Wattam & Young 2002, 118.)

Vältyäkseni yksipuoliselta tarkastelulta ja puretuakseni edellä mainittuihin yksityiskohtaisiin seikkoihin minun on arjen elämisen lisäksi pysähdyttävä lasten henkilökohtaisten tarinoiden ääreen. Lisäksi pyrkimys seurata nykyisten lapsuustutkimusten käsi-

tyksiä lapsen aktiivisuudesta johtaa väistämättä siihen, että minun on oman havainnoimiseni lisäksi selvitettävä lasten ajatuksia elämästään kadulla tai lastenkodissa. Tutkimussuunnitelmavaiheessa haastattelu tuntui luonnollisimmalta vaihtoehdolta tämän toteuttamiseen. Nyt ajattelen, että olisi ollut ehkä hedelmällisempää käyttää myös jotain muuta menetelmää haastattelujen tukena. Lapsen tapa ilmaista itseään on usein hyvin spontaani ja luova, joten tarinoiden kirjoittaminen, piirtäminen tai valokuvaaminen olisi ollut ehkä haastattelua mielekkäämpi aineistonkeruutapa. Toisaalta näiden menetelmien käyttäminen olisi tuonut uusia haasteita aineiston käsittelyyn. Teksti ja puhe on minulle kuvaa luontaisempi tapa ilmaista asioita. Tekemäni haastattelut ovat rajallisuudestaan huolimatta kuvastimia lapsen elämästä. Myös vastaamatta jättäminen sisältää tutkielman kannalta relevantteja merkityksiä. Oleellista on, että annan aikaa ja tilaa lapsen näkemyksille, mikä vaatii mahdollisuutta pysähtyä ja hiljentyä kuuntelemaan, mitä sanottavaa lapsella todella on.

3.2 Keskustelut kentällä

Tammi- ja helmikuussa 2008 haastattelin neljää katupoikaa ja neljää lastenkodissa asuvaa lasta. Aluksi suunnittelin haastattelevani vain lastenkotilapsia, mutta kohdattuani useasti Kathmandun katupoikia mielenkiintoni myös heidän ajatuksiaan kohtaan heräsi. Pyysin lupaa katupoikien haastatteluun katulapsijärjestöltä, missä lapset käyvät usein nukkumassa, syömässä ja peseytymässä. Kävin myös tutustumassa tällaisen keskuksen toimintaan. Lastenkotilasten haastattelut toteutin johtajien suostumuksella. Valitsin tutkimukseeni kolme tuntemaani lastenkotia. Lukuun ottamatta ensimmäistä matkaani olen asunut lastenkodissa, jota suomalaisen yhdistyksen kautta tuen ja johon vaikutan osaltani hyvinkin vahvasti, joten en nähnyt mielekkäänä valita sitä tutkimukseeni. Lastenkotien löytäminen ei ollut vaikeaa, joten näin hedelmällisemmäksi valita koteja, joiden toimintaan en ole suoraan vaikuttamassa.

Tarkoitukseni oli valikoida haastateltaviksi tasapuolisesti sekä tyttöjä että poikia sukupuolen ollessa merkittävä tekijä nepalilaisen lapsen elämässä (ks. Suomen suurlähetystö, Kathmandu 2009). Tavoitteeni typistyi kuitenkin käytännön syistä poikaenemistään. Pojat päätyvät tyttöjä useammin elämään kadulle (Hautaniemi 1999, 15), ja tavoittamani katulapset olivatkin kaikki poikia. Valitsemistani lastenkodeista yksi oli poikakoti, ja kahdessa muussa kodissa tytöt olivat vielä hyvin nuoria. Halusin pitää alaikä-

rajan noin 12 vuodessa uskoen vanhimpien lasten kykenevän sanallistamaan ajatuksiaan nuorimpia monipuolisemmin. Haastattelemistani lapsista vain yksi on tyttö, joten pitkälle vedetyt yleistyksiset sukupuolen merkityksestä eivät ole tässä relevantteja. Pysin kuitenkin huomioimaan haastateltavieni yksilölliset näkemykset ja taustat niin, että niiden erilaiset vaikutukset nousevat tutkimuksessani esille. Näissä yksilöllisissä tekijöissä sukupuoli on väistämättä merkittävä vaikutin, ja sen ohittaminen jättäisi mielestäni jotain oleellista tutkielmastani pois. Pyrkimykseni nojaa feministiseen orientoitumiseen, jossa kentän ääntä kuunnellaan huomioiden niin eri ryhmien ja yksilöiden välisiä kuin yksilöiden sisäisiäkin tulkintaeroja (ks. Tolonen & Palmu 2007, 92). Lähestyn näin myös etnografista haastattelua, joka Charlotte Daviesin (1999, 99) mukaan pyrkii huomioimaan haastattelun sosiaaliset ulottuvuudet, kuten sukupuolen, etnisyyden ja sosiaaliset luokat.

Etnografisen haastattelun valintaa tukee myös kentällä viettämäni ajan pituus. Vaikka tutkielmani lapset eivät kulkeneetkaan jatkuvasti rinnallani, toistuvat ja pitempiaikaisetkin kohtaamiset vahvistivat minun ja lasten keskinäistä tuttuutta haastattelutilanteissa. Daviesin (1999, 94) mukaan etnografisessa haastattelutilanteessa oleellista on se, että suhde haastattelijan ja haastateltavan välillä on jatkuva. Toistuvat vierailuni tutkimiini lastenkoteihin ovat vaihdelleet muutamasta tunnista viikkoon. Yhdessä niistä asuin ensimmäisen matkani aikana neljän kuukauden ajan. Katulasten arkeen en sukeltanut yhtä intensiivisesti, mutta heidän ”daiksi”, isoveljeksi, kutsumansa nepalilainen ystäväni muutti asemaani katupoikien silmissä tutummaksi. Lisäksi lyhyet arjen irtiottoni kohdistuivat usein turistikaupunginosaan, missä tutkielmani katupojat pääasiassa majailivat. Näin kohtaamisista tuli toistuvia. Haastatteluni on tehty etnografisen kenttätöyön yhteydessä minulle alun perin spesifissä ympäristössä. Lisäksi olen pyrkinyt valtaasetelman purkamiseen refleksiivisyydellä ja tarkastamalla uudelleen omia tutuiksi kokemiani näkemyksiä. Nämä piirteet kytkeytyvät etnografiseen haastatteluun, joka sensitiivisellä otteellaan mahdollistaa myös kentällä vaikuttavien valtapositioiden havaitsemisen. (ks. Tolonen & Palmu 2007, 91–93.)

Haastatteluni jäävät osittain etnografisen ja teemahaastattelun välimaastoon: etnografisessa haastattelussa kysymykset rakentuvat kontekstissaan ja vaihtelevat tutkimuksen kulun myötä (Tolonen & Palmu 2007, 92), minun lähestyessäni haastateltaviani pääasiassa YK:n Lapsen oikeuksien sopimuksesta poimimieni teemojen (*identiteetti ja*

omanarvontunto, koti, vanhemmat ja huoltajat, terveys ja ravinto, turvallisuus ja vapaaus, koulu ja vapaa-aika) pohjalta. Davies (1999, 94) kirjoittaa kuitenkin etnografisen haastattelun vapaamuotoisuudestaan huolimatta sietävän tietynasteista teemoittelua. Se eroaa muista tutkijan ja tutkittavan välisistä kohtaamisista kentällä ja tapahtuu erikseen valitussa tilassa tiettyjen teemojen tai kysymysten ohjaamana (mt., 95). Haastattelujeni etnografisuuden takasi myös pyrkimiseni tasa-arvoiseen ja vastavuoroiseen haastattelutilanteeseen rohkaisemalla lapsia heidän ehdoillaan etenevään vapaamuotoiseen keskusteluun (ks. Tolonen & Palmu 2007, 100). Näin ilmenevistä aiheista, esimerkiksi lasten suosikkinäyttelijöiden ominaisuuksista tai hindulaisen juhlan viettämisestä, syntyi usein siltoja tutkimuskysymysteni kannalta relevantteihin teemoihin.

Etnografiseen haastatteluun kuuluvasta tuttuudesta ja läsnäolosta huolimatta itse haastattelutilanteessa pyritään vuoropuheluun ja rakennetaan kontekstia kohtaamiselle (Tolonen & Palmu 2007, 97). Tuttuus ei aina takaa haastattelun avoimuutta, vaan joskus yhteisten kokemusten jakaminen saattaa jopa rajoittaa sitä (Davies 1999, 100). Myös valtaepätasapaino sekä tutkittavan ja tutkijan elämäntapojen ja puheen kaukaisuus saattavat niukentaa haastattelun antia (Tolonen & Palmu 2007, 101). Lastenkotilasten ujut ja sulkeutuneet olemukset tekivät näistä etnografisuuspyrkimyksistäni erityisen haasteellisia. Katupoikien haastattelut puolestaan tuntuivat rehellisemmiltä ja avoimemmilta heidän tuottaessaan puhetta innostuneesti ja oma-aloitteisesti huolimatta siitä, että heidän elämäntapansa poikkesivat omistani lastenkotilapsia radikaalimmin.

Toteutin haastattelut pääasiassa pienissä ravintoloissa rauhallisissa nurkkapöydissä. Yhden lastenkodin pojan kanssa istahdimme pellon laidalle läheisimmän ravintolan ollessa suljettu. Koin ravintolat mielekkäimmiksi paikoiksi, koska lastenkodeista tai kadulta ei olisi helpolla löytynyt riittävää rauhallisuutta. Lisäksi samalla lapset saivat elämyksen ravintola-ateriasta. Eräs katupoika kertoi sen olevan hänelle päivän ainoa ruokaannoksensa. Charlotte Davies (1999, 111) pohtii Robert B. Edgertonin (1993) tapaa toteuttaa haastattelut sosiaalisten aktiviteettien yhteydessä, kuten ostoksilla, vierailuilla tai ravintoloissa. Davies (mt.) arvioi, että tuolloin haastatteluissa ilmenneet verbaaliset puutteet voi paikata havainnoinnilla, mikä onkin yleistä etnografiselle haastattelulle.

”Poika haisteli liimaa kavereidensa kanssa. Hän kutsui meitä isosiskoksi ja -veljeksi (*minua ja tulkkina toiminutta nepalilaista ystävääni*), piti kädestä kiinni, kun mentiin syömään daal bhaatia (*paikallinen ruoka*). Poika oli vapautunut ja helposti lähestyttävä, välillä jopa röyhkeän tuntuinen. Vaatteet ja kasvot olivat likaiset, ääni käheä.

Hänen jenginsä on Kathmandun katupoikien aatelia. Poika kävi ennen haastattelua ”vessassa”, tuli impanneen näköisenä takaisin. Nauru oli herkässä, puhetta tulvi lähes tauotta, vaikka aiheet olivat raskaita. Hänen elämässään tuntuivat pätevän säännöt, joiden keskellä itse katkeaisin hetkessä.”

(Päiväkirjamerkintä, neljäs matka 15.2.2008.)

Lasten käyttäytyminen ravintolassa osoittaa heidän olemuksestaan sekä tilanteen valta-asetelmasta olennaisia piirteitä. Haastattelemani katulapset purkivat itse valta-asetelmaa määrittämällä toiminnan ehdot. He päättivät, kuinka paljon ja mitä söivät osoittaen liikkeillään tiedostavansa omaehtoisuutensa. Lastenkotilapset puolestaan vetäytyivät tuoleihinsa ja halusivat minun päättävän tilauksestaan sekä tapahtumien kulusta.

Suoritin haastattelut englanniksi kahden nepalilaisen ystäväni toimiessa vuorollaan tulkkina. Minulle avautuneet lasten puheet ovat siis tulkin käännöstä, joten tulkinnalliset erehdykset ovat mahdollisia. Litterointivaiheessa ystäväni englannisti haastattelut uudelleen, joten sain näin kaksinkertaisen vahvistuksen käännöksille. Näen lisäksi, että voin tavoittaa Anna-Leena Siikalan (1997, 46–47) tavoin *oleellisen* tiedon pienten yksityiskohtien kautta. Davies (1999, 113) peräänkuuluttaa tulkin ja haastattelijan maailmankatsomusten tunnistamista niiden vaikuttaessa käännökseen ja tulkintaan. Tulkit olivat paikallisia yhteistyökumppaneitani sekä luottohenkilöitäni, ja koen heidän jakavan kanssani useimmat näkemykset lasten kohtaamisesta. Toisaalta heidän ensikosketuksensa etnografiseen tutkimukseen jätti haastattelutekniikkaan paljon kehittämisen varaa. Rajallisesta nepalin kielen taidostani huolimatta huomasin heidän muokkaavan puhettani johdattelevaan suuntaan sekä ohjailevan lasten sanomisia. Käytyämme reflektoivaa keskustelua ja kertoessani omista pyrkimyksistäni haastattelijana, huomasin näiden rajoittavien tekijöiden vähenevän.

Näen etnografisen haastattelun mielekkäänä aineistonkeruumetodina lapsen vahvuuksia, yksilöllisyyttä ja kunnioitusta korostavan uuden lapsuuskäsityksen rinnalla. Uudessa lapsuuskäsityksessä on tärkeää, että lapset saavat tilaa ilmaista itseään kohtaamisissaan aikuisten kanssa. Lisäksi lapsi nostetaan siinä vertaiseksi ylhäältä päin lähestymisen sijaan. (Forsberg, Ritala-Koskinen & Törrönen 2006, 15–16.) Tämän toteuttaminen haastatteluissani oli erittäin haasteellista. Suomalaisen yliopisto-opiskelijan ja nepalilaisen katupojan tasavertaiseen kohtaamiseen pyrkiminen ja luottamuksen voittaminen vaati aikaa ja heittäytymistä. Kohtaamisia tarvittiin useita, ennen kuin pojat päästivät hihastani irti ja uskoivat, etten ole vain tavallinen rahaa lahjoittava turisti.

Myös Mary John (2003, 181) toteaa, että erityisesti lasten kohdalla tutkijan on hyvä rakentaa luottamusta ajan kanssa. Pidän tämän kannalta merkittävänä voittona tapausta, kun eräs katupoika paljasti minulle suuren salaisuutensa empatiaa herättävästä, verisestä otsasiteestään. Hän vaati minua olemaan kertomatta turisteille, että hän oli kastanut siteen sian vereen saadakseen enemmän kolikoita.

Lasten mielipiteiden selvittäminen nähdään yleisesti hyvin haasteellisena. Lasten maailmaan sukeltaminen vaatii aikuiselta erityistä sensitiivisyyttä ja kykyä nähdä pintaa syvemmälle. Johanna Hurtig (2006, 170–172) on luonnehtinut ”kehyksiä”, joita on pidetty lapsilähtöisen kohtaamisen rajoitteina. Vaikka nämä rajoittavat kehykset muodostuvat Hurtigin (mt.) mukaan usein aikuisten ja ammattilaisten käsityksistä siitä, mitä lapsi on, näen monet niistä hyvin todellisina omissa haastatteluissani. Tunnistan niissä läsnä oleeksi muun muassa ”*särkymis-kehyksen*”, jonka mukaan lapsen uskotaan särkyvän, jos tältä kysytään herkkiä ja arkaluonteisia asioita. Tällöin ammattilaisen olisi oltava erityisosaaja, joka pystyy lähestymään lasta särkymisen estävällä tavalla. (Mt.) Haastattelieni lasten taustat ovat moninaiset, usein erittäin traagiset. Tulkitsin esimerkiksi perheeseen liittyvien kysymysten herättävän heissä vahvoja tunteita, kuten ikävää, surua tai vihaa. Se näkyi kyynelinä, negatiivisina tai alistuneina kommentteina, hiljaisuutena tai haluna vaihtaa puheenaihetta. En koe olevani erityisosaaja, mutta pyrin kuuntelemaan ja tulkitsemaan lapsen viestejä niin, että en avaisi arpeutuneita haavoja ilman paikkaavien elementtien mukanaoloa.

Toinen Hurtigin (2006, 170–172) nostama haaste lasten kohtaamisessa on ”*lojaalisuus-kehys*”. Lasten oletetaan suojelevan vanhempiaan jättämällä kertomatta joitain asioita ammattilaiselle (mt.). Tämä näkyy tutkimuksessani mielestäni niin, että lapset suojelevat vanhempiansa sijaan lastenkodin työntekijöitä ja johtajia. Nämä ovat ihmisiä, jotka antavat katon pään päälle ja mahdollistavat esimerkiksi koulunkäynnin. Omat havainnot ja lasten puheet olivat näiden ihmisten osalta ristiriidassa keskenään. Vaikka näin yhden lastenkotipojan selässä risteilevät yön iskun jättämät arvet, kohtelivat työntekijät lasten omien sanojen mukaan heitä hyvin. Lisäksi ystäväni todistamat esimerkit erään lastenkodin johtajan väkivaltaisista kasvatuksesta poikkesivat lasten kertomasta. Tämän ristiriidan olemassaolo on häiritsevää. Onko kyseessä Hurtigin määrittämän ”lojaalisuus-kehyksen” tuoma rajoite lasten puheessa, vai enkö ole herättänyt tarpeeksi lasten luottamusta, että he uskaltautuisivat rehellisyyteen? Pohdin myös, että eh-

kä lapsille lyöminen on niin tavallinen osa kasvatusta, etteivät he tiedosta sen olevan heidän oikeuksiensa vastaista. Uskon jokaisen edellisen tekijän vaikuttaneen osaltaan lasten puheeseen.

Lastenkotilasten haastattelujen antia rajoitti mielestäni myös Hurtigin (2006, 171) tekstistä nouseva ”*seuraus-kehys*”. Hurtig (mt.) näkee lapsilähtöisen näkökulman yhtenä ongelmakohtana vanhempien mahdolliset vaatimukset, että lapsi paljastaisi heille haastattelujen sisällöt, ja tästä juontuvat seuraukset. En voinut olla huomioimatta seikkaa, että haastattelujeni jälkeen työntekijät ja johtajat ehkä tenttasivat lapsia. Vaikka kerroin lapsille, ettei heidän sanomansa ole tunnistettavissa, he ehkä kuitenkin pelkäsivät puheensa seurauksia. Kuten Johanna Latvala (2005, 253) toteaa, eettisesti kestävän tutkimuksen on edettävä tutkittavien ehdoilla. On kyseenalaista saattaa lapset tilanteeseen, jossa heitä uhkasi rangaistus tutkimukseen osallistumisesta. Silloin oikeudenumkaisuuspyrkimykseni kääntyisivät itseään vastaan. Otin Latvalan käsityksen mukaisesti linjan, että jos lapsi ei halua puhua jostain asiasta, vaihdamme puheenaihetta. Lisäksi pyrin pitämään rakentavat keskusteluvälit tutkimieni lastenkotien johtajiin huolimatta tietoisuudestani heidän tekemistään vääryyksistä. Pohdin, etten voi siinä tilanteessa ja hetkessä muuttaa lasten asemaa kertomalla tietäväni johtajan käyttäytymisestä; silloin suurimman vahingon olisivat mahdollisesti kärsineet lapset. Työ lasten olojen parantamiseen lastenkodeissa on ehkä hedelmällisempää aloittaa joltain kestävämmältä ja pitkäjänteisemmältä pohjalta.

Tulkitsen katulasten haastatteluissa läsnä olleeksi rajoitteeksi suurimpana Hurtigin (2006, 171) esittämän ”*särkymis-kehyyksen*”. Muita edellä mainittuja kehyksiä en katulasten kohtaamisessa tunnistanut: he eivät vaikuttaneet olevan lojaaleja ketään kohtaan tai pelkäävän sanomistensa seurauksia. Joistakin kipeistä asioista puhuminen tuntui olevan vaikeaa, mikä näkyi haluna vaihtaa puheenaihetta. Esimerkiksi erään pojan kerrottua äidin tappaneen hänen pikkusiskonsa, hän vaikenä lisäkysymyksen kohdalla ja ilmoitti haluavansa poistua haastattelutilanteesta. Hän suostui kuitenkin jäämään, kun aloimme puhua positiivisemmista asioista. Hurtig (mt., 173–174) peräänkuuluttaa niin sosiaalityön ammattilaisen kuin tutkijankin kykyä lukea vihjeitä, joita lapsi saattaa puheessaan viljellä. Jos lapsen käyttäytymisessä tapahtuu muutos, ammattilaisen olisi pysyttävä tulkitsemaan sitä jonkin ulkoisen tapahtuman tai ympäristössä vaikuttavan seikan kautta (mt.).

Sama pätee mielestäni haastattelutilanteessa, jossa lapsi tietyn aiheen kohdalla muuttuu vaivautuneeksi ja jonkun toisen kohdalla vaikuttaa vapautuneemmalla. Yksi haastattelumistani pojista sanoi suoraan kysytyäni lastenkodin ilmapiiristä, ettei halua eikä pysty puhumaan aiheesta. Tulkitsin haluttomuuden olevan oire jostain, mutta lapsen puhumattomuuden takaa sitä oli vaikea hahmottaa tarkemmin. Päätin tutkijana pitäytyä lisäkysymyksiltä sensitiivisyyden ylläpitämiseksi. Toisaalta olin mukana samaan aikaan käytävässä prosessissa kyseisen lastenkodin johtajan vastuuseen saattamiseksi lapsiin kohdistuvista rikoksista, joten pystyin nukkumaan yöni rauhassa tietäen, että pojan sulkeutuneisuuden taustalla mahdollisesti vaikuttaneet lastenoikeusloukkaukset oli jo huomattu.

3.3 Keskustelujen jälkeen

Maija Jäppinen (2005, 39) pohtii oikeutta kuunnella tutkimuksen nimissä esimerkiksi puhelija asianosaisen tietämättä. Jouduin itsekkin samankaltaisten eettisten kysymysten ääreen nostaessani aineistosta esiin omia havaintojani. Vietettyäni yhteensä 16 kuukautta aineistoni maaperällä, on vaikea erottaa, mitkä havainnoistani ovat syntyneet tutkimusmielessä ja mitkä olen tehnyt muussa yhteydessä. Ratkaisen ongelman etnografisen osuuden kohdalla niin, että yleisiä kulttuuriin, yhteiskuntaan tai yhteisöihin liittyviä huomioitani voin käyttää ilman, että asianosaiset tiesivät tutkimuksen teosta. Nämä havainnot ovat syntyneet keskusteluissa paikallisten ystäväni kanssa sekä seuratessani nepalilaista arkea hyvin läheltä. Sen sijaan yksilön kokemuksia ja tarinoita en käytä aineistonani tämän tietämättä. Joudun näin jättämään joitain yksittäisistä ihmisistä tekemiäni havaintoja sivuun noudattaakseni eettisiä periaatteita. Haastattelujen osalta pyrin kertomaan lapsille päämääristäni mahdollisimman selkeästi ja avoimesti, mutta en siltikään voi olla täysin varma, miten he ymmärsivät suomalaisen pro gradu-tutkielman tarkoituksen ja luonteen.

Amanda Coffey (1999, 136–137) kritisoi etnografisten tutkimusten painottavan tutkimusprosessia ja käsitteitä analyysin ja kirjoittamisen tekniikan käsittelemisen jäädessä varjoon. Törmään tähän puutteeseen etsiessäni esimerkkejä etnografisen analyysin teosta. Huomaan itsekkin sortuvani tähän kirjoitettuani suhteellisen laajasti kentälle astumisesta ja siellä olemisesta analyysin kehittymisen jäädessä vähäisemmälle huomiolle. Kentältä poistuttuani tutkimusprosessi on kuitenkin vasta aluillaan. Tutkielman työläim-

män vaiheen, kirjoittamisen ja analyysin, rinnalla kulkevat lisäksi matkojen paluuprosessi ja koetun reflektointi. Tutkielmaa kirjoittaessani teen yhä valintoja, joista minun on oltava tietoinen. Feministisesti orientoitunut tutkija tunnustaa, että vallankäyttö ei pääty haastattelutilanteen loputtuakaan (Oinas 2004, 217). Sama pätee mielestäni etnografisen tutkimuksen osalta kentältä paluun yhteydessä. Välttääkseni yksipuolisen kirjoittamisen ja tunnistaakseni omista lähtökohdistani nousevat tulkinnat, pyrin kirjoittamaan siten, kuin tutkielmaani osallistuneet ihmiset olisivat yhä vierelläni ja näkisivät tekstini.

Kenttätyöni jälkeinen tutkimusprosessi alkoi mp3-soittimelleni äänitettyjen haastattelujen litteroinnilla. Elina Oinas (2004, 217) peräänkuuluttaa tutkijan kommentteja sen suhteen, pitääkö haastattelusitaattien kieli olla sanatarkkaa. Haastatteluissani käytetty kieli on tulkin käännoistä ja siksi lapsen alkuperäinen puhe on mahdotonta saavuttaa. Näin sanatarkan litteroinnin merkitys tutkielmassani häviää. Daviesin (1999, 114) mukaan analyysistä jää merkittäviä aineksia pois, jos tutkija keskittyy vain sanottuihin sisältöihin. Huolimatta litterointini puutteellisuuksista voin tavoittaa haastattelujen tunnelmaa muistiinpanojeni kautta. Niistä kuvastuvat lasten näkyvimmit sanattomat viestit. Oinaan (mt., 218) esittämän tavan mukaisesti sekä lasten tunnistamattomuuden taakamiseksi olen muuttanut siteeraamieni haastateltavien nimet.

Etsiessäni haastatteluilleni tarkoituksenmukaista analyysimenetelmää päädyin aluksi tarkastelemaan sisällönanalyysin ja teemoittelun periaatteita. Tutkimuskysymysten ohjaamana päätin kuitenkin lähestyä haastattelijani niin, että peilaan niitä sekä YK:n Lapsen oikeuksien sopimuksen että syrjinnän ja sorron vastaisen sosiaalityön vahvuuksia korostaviin teemoihin. Näin analyysiin syntyy *teorialähtöisen teemoittelun* piirteitä. Vaikka käytän kehyksinä sekä kansainvälisen sopimuksen että sosiaalityön teorian periaatteita, en pysytele ainoastaan haastatteluaineiston lajittelussa niiden mukaisesti, vaan pyrin pikemminkin sen sisältöjen ymmärtämiseen ja yhdistämiseen (ks. Morse 1994, 32). Amanda Coffey (1999, 138) kyseenalaistaa yhden ”oikean” analyysimetodin valitsemisen tarpeellisuuden. Hänen mukaansa *etnografisen analyysin* mukaista kekseliästä, luovaa ja refleksiivistä tapaa on vaikea luokitella, kuvailla tai opettaa. Hän argumentoi myös kyseiseen metodiin liittyvien intohimon ja tunteiden puolesta. (Mt.) Näihin Coffeyn näkemyksiin nojautuen en allekirjoita yhtä kokonaista analyysitapaa, vaan rakennan niin havainnointi- kuin haastatteluaineiston ja kirjallisuuden vuoropuhelua ottaen

huomioon aineiston kontekstisidonnaisuuden ja vallitsevat sosiaaliset rakenteet (ks. Davies 1999, 111). Pysin näin huomioimaan myös sosiaalisesti merkittävät tekijät, kuten sukupuolen, etnisen taustan, sosiaalisen statuksen tai kulttuuriset erityispiirteet.

Haastattelujeni analysoinnin ensimmäinen vaihe alkoi kahden analyysirungon hahmottelemisella. Näiden runkojen kehittymistä ohjailivat tutkielmani kannalta merkittävimmiksi kokemani teemat Lapsen oikeuksien sopimuksesta ja syrjinnän ja sorron vastaisesta sosiaalityöstä. Teemojen muodostaminen perustuu pohdintaan ja tulkintaan siitä, miten tutkimuskysymyksiini sisältämät ainekset ovat osallisina tutkielmani lasten elämässä. Aloitin ensimmäisen teemarungon rakentamisen Lapsen oikeuksien sopimuksen tarkastelulla ja pilkkomisella. Sopimuksessa on kolme osaa, joista ensimmäinen keskittyy varsinaisesti lasten yksilöllisiin oikeuksiin. Toinen osa selvittää, mihin toimiin valtion on ryhdyttävä näiden oikeuksien toteutumiseksi. Kolmas osio koskee itse sopimusta ja sen allekirjoittamista. (Ks. Unicef 2008.) Tutkielmani painopiste on lasten arjessa ja kokemuksissa, joten tarkastelen sopimuksen ensimmäisen osion artikloita. Vaikka sivuan väistämättä myös yhteiskunnan roolia, en tutkielman rajallisuuden vuoksi keskity valtion velvollisuuksia koskeviin artikloihin. Jätän myös tiettyjä erityisryhmiä, kuten kehitysvammaisia tai pakolaisia, koskevat pykälät huomioimatta. Lisäksi tartun yleispiirteisten artiklojen sijaan spesifimpiin seikkoihin.

Tämän pohdinnan jälkeen ensimmäiseen analyysirunkooni valikoituivat teemat seuraavien sopimuksen artiklojen pohjalta: lasten oikeus *nimeen ja kansalaisuuteen* (artikla 8), *vanhempiin* (9), *mielipiteen ilmaisemiseen* (12 & 13), *vanhempien ja huoltajien toimissa näkyvään lasten ensisijaisuuteen* (18), *väkivallattomuuteen ja ruumiilliseen koskemattomuuteen* (19), *vailla vanhempia elävän lapsen erityiseen suojeluun ja tukeen* (20), *terveyteen ja riittävään terveydenhuoltoon* (24), *sosiaaliturvaan* (26), *riittävään elintasoon* (27), *koulutukseen* (28), *virikestykseen ja vapaa-aikaan* (31) sekä *huumausaineettomuuteen* (33). (Ks. Mt.) Kiteytin nämä teemat ensimmäisen tutkimuskysymyksiini mukaisesti viiteen kategoriaan: *identiteettiin ja omanarvontuntoon, kotiin, vanhempiin ja huoltajiin, terveyteen ja ravintoon, turvallisuuteen ja vapautteen sekä kouluun ja vapaa-aikaan*.

Muodostin toisen teemarungon syrjinnän ja sorron vastaisen sosiaalityön ideoiden pohjalta *henkilökohtaisten vahvuuksien* (ks. Dominelli 2002, 4-5), *unelmien, ihmissuhteiden*

den sekä toiminnan teemoihin (ks. Burke & Harrison 2002, 235). Näiden yksilöön viit-
taavien tekijöiden lisäksi syrjinnän ja sorron vastaisen sosiaalityön ideaan sisältyy on-
gelmien rakenteellisten lähtökohtien näkeminen (Dalrymple & Burke 2006, 7). Ilman
ongelmien juuriin pureutumista syrjinnän tai sorron poistaminen on lähtökohtaisesti
pulumallista, ellei jopa mahdotonta. Siksi nostan myös *asianajon* ja *aktivismin* (esim.
Leadbetter 2002, 205) haastattelujeni tulkintateemoiksi. Näiden kahden syrjinnän ja
sorron vastaisen sosiaalityön mukaisen toiminnan avulla pyritään tuomaan sorrettujen
ääni esiin ja vaikuttamaan rakenteisiin.

Muodostettuani kaksi analyysirunkoa jatkoin luokittelemalla haastattelujeni sisällöt nii-
hin sopiviksi. Poimin haastatteluista ne käsitteet ja ajatukset, jotka liittyivät mielestäni
muodostamiini teemoihin. Haastattelujen sisällöt istuvat sekä YK:n Lapsen oikeuksien
sopimuksen että syrjinnän ja sorron vastaisen sosiaalityön kehyksiin niin, ettei niistä jää
jäljelle enää uusia kategorioita. Näin aineisto on saavuttanut kyllästyspisteensä ja jokai-
nen lause on löytänyt paikkansa tulkintakehyksissä (ks. Morse 1994, 37–38). Etnografi-
seen otteeseen sitouduttuani tämä ei kuitenkaan yksistään riitä: analyysiini vaikuttavat
myös ääneen lausuttujen sanojen takaa poimimani merkitykset sekä konteksti. Tätä to-
tuttaakseni paikannan seuraavaksi tutkielmani lasten erityiset taustat. Etsin ja tulkitsen
kadulle ja lastenkotiin päätyminen taustatekijöitä sekä niissä vallitsevia sosiaalisia to-
dellisuuksia, kuten valta-asetelmia.

4 VARJOJEN LAPSET

4.1 Kadulle ja lastenkoteihin

Kaikki kahdeksan haastattelemaani lasta on kotoisin vuoristoteiden ja -polkujen takaa
maaseudulta. Heidän Kathmanduun päätymisensä taustalla vaikuttavat erilaiset tapahtu-
mien ketjut, mutta havaitsin niissä myös paljon yhtäläisyyksiä. Kun Krishna K. Thapa
ja Jean-Christophe Ryckmans (2008, 15) listaavat Kathmandun kaduille päätyminen
syiksi muun muassa maaseutukyliä *sosioekonomiset olosuhteet, poliittisen epävakau-
den, kaupungin houkuttelevuuden* sekä *perheväkivallan*, tulkitsen samojen taustatekijöi-
den vaikuttavan lastenkoti-ilmiöönkin. Koen näin voivani asettaa lastenkoti- ja katu-
lapsi-ilmiöt yhteisen tarkastelun alle. Näen haastattelemani lasten yksilöllisten tarinoi-
den sisältävän myös Petri Hautaniemen (1999, 15) esittämiä katulapsi-ilmiön taustateki-

jöitä, kuten vanhempien eron tai kuoleman, väkivaltaa, kovaa työntekoa tai ruuan puutetta. Kathmandun kaduilla on arvioitu asuvan 900–1200 lasta (Thapa & Ryckmans 2008, 15). Vuonna 2007 Nepalissa oli rekisteröity 1048 lastenkotia, joista 366 sijaitsi Kathmandussa. Arvioiden mukaan kyseisissä kodeissa maanlaajuisesti asui tuolloin 15 720 lasta. (Terre des Hommes & Unicef 2008, 15.)

Hautaniemi (1999 14–15) toteaa, että todellisuus kadulla elävien kerjäävien lasten taustoista on yleisesti vallitsevaa kuvaa monimuotoisempi. Useilla katulapsista on ainakin toinen vanhempi elossa, monet heistä käyvät töissä, jotkut puolestaan asuvat kodeissaan ja tulevat päiväksi tienaamaan kerjäämällä. Katulapset eivät muodosta homogeenistä kodittomien ryhmää, vaan he tulevat erilaisista perheistä ja taustoista. (Mt.) Rachael Baker (1998, 46) vahvistaa Hautaniemen väitettä peräänkuuluttaessaan kulttuurispesifityttä myös katulasten määrittämisessä ja tutkimisessa heidän edustaessaan hyvin moninaisia sosiaalisia ympäristöjä. Johann le Roux ja Cheryl Sylvia Smith (1998) esittävät, että taloudellisesta ja sosiaalisesta mullistuksesta juontuva perherakenteiden ja arvojen muuttuminen, perhekokojen pienentyminen ja perheiden hajoamisten lisääntyminen vaikuttaa etenkin köyhiin perheisiin kehitysmaissa. Katulapsi- ja lastenkoti-ilmiöitä ruokkii monella tapaa kehitys, jossa jälkimodernit perherakenteet saavat jalansijaa tiukoihin traditioihin sitoutuneissa yhteisöissä, mutta johon yhteiskunnallinen lastensuojelu vastaa viiveellä. Kyseiset perherakenteelliset taustatekijät liittyvät Thapan ja Ryckmansin (2008, 15) mainitsemiin *sosioekonomisiin olosuhteisiin*.

Jokainen haastatteleman lapsi vaikuttaa olevan tietoinen sukuverkostostaan. He kertovat tietävänsä mahdollisten vanhempiensa, setiensä, tätiensä, sisarustensa tai isovanhempiensa asuinpaikat. Kuudella heistä oli haastatteluhetkellä joko yksi tai molemmat vanhemmat elossa. Kahden vanhemmat ovat eronneet ja huoltajuuskiista on ratkaistu lähettämällä lapsi Kathmanduun vieraiden hoitoon: toinen heistä kertoo lastenkotiin lähettämisen syyn olleen vanhempien uusien puolisoitten haluttomuus ottaa entisen avioliiton lapsia kotiinsa. Terveysteen, sosiaalihuoltoon sekä lasten oikeuksiin pureutuvan kansainvälisen organisaation, Terre des Hommesin, ja Unicefin (2008, 19) tutkimukseen osallistuneista nepalilaisissa lastenkodeissa asuvista lapsista 18 prosenttia oli täysin orpoja. Minun tutkielmani lapsista kahden molemmat vanhemmat ovat menehtyneet. Toisen vanhemmat on vienyt maanvyöry, toisen äiti on kuollut sairauden päätteeksi ja isä sisällissodassa maoistisissien luoteihin. Näin lasten taustoissa vaikuttaa myös Thapan ja Ryckmansin (2008, 15) tutkimuksessa ilmennyt *poliittinen epävakaus*.

Le Roux ja Smith (1998) toteavat, että köyhyys ja sen seuraukset ajavat lapsia paremman elämän toivossa kaupunkien kaduille. Samaa osoittaa Bakerin (1998, 51) tutkimus, jonka mukaan köyhyys yhdistettynä lasten vastuuseen perheen elättämisestä pakottaa heidät kadulle tienamaan perheelleen elantoa. Terre des Hommesin ja Unicefin (2008, 19) tutkimuksen mukaan 89 prosenttia lapsensa lastenkotiin lähettäneistä vanhemmista ilmoittivat päätöksensä syyksi köyhyyden. Tämä katulapsi- ja lastenkoti-ilmiöiden taustalla vaikuttava tekijä on helppo löytää ja määritellä. Sen seuraukset ovat kuitenkin moninaisemmat. Niitä ovat esimerkiksi Hautaniemen (1999, 15) mainitsemat lasten elämää vaikeuttavat kova työnteke sekä ruuan puute. Köyhyyden seurauksista kertoo myös Terre des Hommesin ja Unicefin (2008, 13) tutkimus, joka osoittaa, että vanhemmat lähettävät lapsensa lastenkoteihin yleisimmin tasokkaan ja ilmaisen koulutuksen toivossa. Nämä köyhyyden seuraukset liittyvät Thapan ja Ryckmansin (2008, 15) mainitsemiin *sosioekonomisiin olosuhteisiin*. Yhdistän edellisiin myös nopean teollistumisen ja kaupungistumisen, jotka le Roux ja Smith (1998) näkevät katulapsiongelman dramaattisen leviämisen taustalla. Näkemys teollistumisen ja kaupungistumisen osallisuudesta katulapsi- ja lastenkoti-ilmiöissä lähestyy seuraavassa luvussa tarkastelemaani globaalivallan keskittymisen problematiikkaa sekä taloudellisten ihanteiden tuomia asennemuutoksia.

Luen *sosioekonomisiksi olosuhteiksi* myös sukupuoliset ja hierarkkiset köyhyyteen vaikuttavat tekijät. Leski- tai yksinhuoltajanaisten sosiaalinen leimautuminen heikentää heidän ennestäänkin heikkoa asemaa yhteisössä, ja kärjistyneet toimeentulo-ongelmat ajavat heidät usein luovuttamaan lapsensa lastenkotiin, kaupungin kaduille tai töihin. Lisäksi Nepalissa virallisesti lakkautettu, mutta käytännössä yhä vaikuttava kastisysteemi (Suomen suurlähetystö, Kathmandu 2009) ylläpitää köyhyyttä tietyissä sosiaaliluokissa. Uskonnollisuuteen pohjautuva hierarkkinen ajattelu rajoittaa alhaisten kastien toimeentuloa. Esimerkiksi likaisen työn tekijäksi lasketun suutarin (mt.) jälkipolven on vaikea murtautua sosiaaliluokastaan, ja havaintojeni mukaan usein etenkin maaseudulla lapset jatkavat vanhempiensa jalanjäljillä ilman vaihtoehtoja. Erään lastenkodin johtaja kertoi katujen ja lastenkotien lasten olevan suurimmaksi osaksi alhaisista kasteista. Tulokitsen kastijärjestelmän ajavan lapsia kaduille ja lastenkoteihin alhaisten sosiaaliluokien toimeentulo-ongelmien lisäksi kaupungin suomien sosiaalisten vapautusten kautta.

Maaseutuelämän jättäminen *kaupungin houkuttelevuuden* (Thapa & Ryckmans 2008, 15) vuoksi kyseenalaistaa yksipuolista kuvaa lapsen vaihtoehtottomasta päätymisestä

kadulle. Bakerin (1998, 59) tutkimuksen mukaan Nepalin pääkaupungin kaduilla pojat kokevat saavansa maistaa myös urbaania keskiluokkaista elämäntapaa, mikä ei olisi mahdollista heidän kotikylässään. Heillä on rahaa käytössään, he kommunikoivat englanniksi turistien kanssa ja katselevat suosittuja Hindi-filmejä (mt.). Haastatteleman katupojat kertoivat ylpeinä myös vievänsä tyttöystävänsä ravintolaan tai elokuviin. Jotkut Bakerin (mt.) tutkimuksen pojat kuvailivat lähtöään kotikylästään vapauttavaksi. Usein kadulla elämiseen johtaneisiin syihin kuuluu halu nähdä maailmaa ja itsenäisyyden kaipuu (mt., 55). Myös yksi haastatteleman katupoika esittää lähtönsä motiiviksi samaa:

AJAYA: Olen karannut kotoani. Nähdäkseni kaupungin! Pidän kaupungista enemmän kuin maaseutukylästä.

Kadulle ajautumisessa ei siis ole aina kyse vanhempien kyvyttömyydestä suojella lapsiaan tai väistämättömästi kohdatuista tragedioista. Hautaniemi (1999, 15) esittää myös kolmannen sektorin tuottaman turvan ja helppouden ruokkivan katulapsi-ilmiötä. Useat vapaaehtoisjärjestöt sekä yksityiset henkilöt tuottavat palveluita keskuksissa, joissa katulapset voivat päivittäin syödä, peseytyä ja nukkua. Heille tarjotaan samalla myös epävirallista koulutusta. (Mt.) Haastatteleman lapset tuntuivat tietävän järjestöjen olemassaolon sekä toiminnan yksityiskohdat ja valmiuden juuri heitä varten.

Bakerin (1998, 56) tutkimuksessa kävi ilmi, että huolimatta vaarallisista ja epävarmoista elinolosuhteistaan katulapset nauttivat vapaudestaan instituutioiden ja kotien alistaviksi kokemiensa rakenteiden ulkopuolella. Mielestäni kysymys ei ole kuitenkaan kolmannen sektorin tuomasta helppoudesta tai katuelämän vapaudesta, vaan enemmänkin kotiolojen kyseenalaisuudesta. Länsimaisen aikuisen näkökulmasta kadulla eläminen rikkoo useita lastenoikeuksia. Neljästä haastattelemastani katupojasta kahden näkemys kuitenkin oli, että he kokevat olonsa kadulla turvallisemmaksi kuin kotona tai lastenkodissa. Vapaudenkaipua rankemmat taustatekijät puhuvat katulapsen vaihtoehtottomuuden puolesta:

EM: Oletko vierailut kotikylässäsi tänne tulon jälkeen?

ANISH: En, koska isäni tappaisi minut.

EM: Todellako...? Miten luulet niin?

ANISH: Isäni oli alkoholisti, ja hän rankaisi sitomalla jalat ja kätet köydellä ja lyömällä jalkoihin... En halua tavata häntä.

Myös toisen haastatteleman lapsen lähdön syyksi paljastui Thapan ja Ryckmansin (2008, 15) mainitsema *perheväkivalta*. Luen kodeissa tapahtuneen väkivallan, alistami-

sen ja laiminlyönnin yhdeksi sorron muodoksi. Näen lasten kommenteissa vanhemmissaan, sukulaisistaan ja jopa kolmannen sektorin työntekijöistä aineksia brasilialaisen kasvatustieteilijä Paulo Freiren (2005 [1970]) pohtimasta sorrettujen ja sortajien suhteesta.

Vaikka Freiren kirjoitukset kumpuavat 1960- ja 1970-lukujen brasilialaisen yhteiskunnan epäkohdista, ei hänen pohtima sorto ole poissa myöskään 2000-luvun alun Nepalin katu- ja lastenkotilapsen elämästä. Freiren ajatukset linkittyvät monella tapaa tutkielmani lasten taustoihin ja arjen suhteisiin. Väkivaltaa paenneet lapset ovat vastanneet Freiren (mt., 72) sanoja mukaillen ”radikaaliin vaatimukseen” uskoen sorrosta huolimatta omaan arvokkuuteensa. Esittäessään väkivallan estävän paluun kotikyläänsä, he mielestäni kertovat samalla omasta ”vapautumisestaan”. Freiren (mt., 69) mukaan vapaus lähtee liikkeelle sorrettujen alkaessa uskoa itseensä ja omaan ihmisarvoonsa. Hän jatkaa, että ihmisen on havaittava ensin elämänsä tuhotuksi, jolloin taistelu vapautumisen puolesta voi käynnistyä tietoisena toimintana (mt., 72). Haastattelujeni rajallisuuden vuoksi en voi tehdä syväluotaavia analyysyjä tutkielmani lasten näkemyksistä kotikylänsä elämän ”tuhoavuudesta” tai toimintansa tietoisuudesta, mutta näen heidän kohdallaan Freiren peräänkuuluttamaa itsearvostusta siltä osin, että he tuomitsevat kohtaamansa väkivallan vääräksi pakenemalla sitä. Näin tehdessään lapsi pyrkii kohti parempaa. Tämä itsessään on jo alku vapautuksen puolesta taistelemisessa, huolimatta siitä, että useat sorron muodot jatkavat olemassaoloaan myös kaduilla ja lastenkodeissa.

Vaikka tutkielmani lapset tulevat pitkälle samoja aineksia sisältävistä taustoista, näen heidän valikoitumisessaan joko kadulle tai lastenkotiin viitteitä Freiren pohtimasta sortajien ja sorrettujen suhteesta. Lastenkotilasten haastatteluissa ei ilmennyt Thapan ja Ryckmansin (2008, 15) määrittämää *kaupungin houkuttelevuuden* tai vapaudenkaipuun taustoittamaa lähtöä kotikylästä. He näyttävät tyytyvän sääntöihin, rajoituksiin ja alistaviinkin rakenteisiin katuelämän ”vapauden” sijaan. He valitsevat päänsä ylle katon, jota ei ole kadulla. Viitataan tässä konkreettisen katon lisäksi lapsen vapauteen ja itsemääräämisoikeuteen. Freire (2005 [1970], 48) esittää, että sorto saa ihmisen pelkäämään vapautta. Kun sortajan varjo ja käyttäytymismallit täyttävät sorretun elämän, on vapaus saatavuttava valloittamalla ja sen jälkeen oltava valmis kohtaamaan itsenäisyyden ja vastuun vaatimukset. (Mt.)

En voi peilata Freiren ajattelua vapaudesta ja sen pelosta kokonaisuudessaan tutkielmani päähenkilöiden ollessa lapsia, mutta näen hänen pohdinnoissaan kuitenkin riittävästi yhtymäkohtia aiheeseeni. Katupojat ovat halukkaita ”valloittamaan” vapautensa ja kantamaan vastuuta itsestään. Lastenkotilapset näyttävät sisäistäneen usein väkivaltaistenkin työntekijöiden ”varjon” itseensä niin, että he eivät näe tämän toimintaa vääränä tai ainakaan kadulle pakenemista vaihtoehtona. Vapauden kysymykset lähestyvät mielestäni myös vallan käsitettä, johon pureudun seuraavassa alaluvussa pohtiessani katu- ja lastenkotilasten marginaalista asemaa sekä vallan eri muotojen vaikutusta heidän elämäntilanteeseensa.

4.2 Vallan keskiöstä marginaaliin

AJAYA: Menen kerjäämään kadulle, jotkut ihmiset antavat, jotkut eivät... Nepalilaisille sanon, että isovelji, anna minulle yksi rupia. Ja turisteille sanon: Antaisitko minulle rupioita, olen nälkäinen. Me myös varastamme ihmisiltä esimerkiksi kännyköitä...

Tämänkin pojan tie Kathmandun kaduille kerjäämään on ollut mutkainen ja monikerroksinen. Valtakysymykset liittyvät ilmiöön monella tapaa. Vallan kasvot heijastuvat katulapsi- ja lastenkoti-ilmiöiden taustatekijöinä, mutta vaikuttavat myös tutkielmani lasten arkeen ja oikeuksiin muun muassa taloudellisissa, yhteiskunnallisissa, sosiaalisissa ja sukupuolisissa todellisuuksissa. Näen katulapsi- ja lastenkoti-ilmiöiden linkittyvän taloudelliseen globalisaatioon, jossa varattomalla ihmisellä on entistä vähemmän valtaa ja sitä kautta pienemmät mahdollisuudet vaikuttaa omaan elämäänsä (ks. esim. Sunnari 2004, 198; Korten 1997, 39). Vappu Sunnari (2004, 194) toteaaakin, että miljoonat ihmiset ovat joutuneet jättämään kotinsa taloudellisen globalisaation seurauksena. Kadulle joutumisen taustatekijöiden rinnalla jo se, että lapsi joutuu kerjäämään rahaa varakaammilta, on itsessään taloudellisen vallan epätasaista jakautumista. Lasten vuorovaikutus heidän arjessaan vaikuttavien tahojen, kuten lastenkodin henkilökunnan, kadulla elävien aikuisten, poliisien tai kauppiaiden kanssa, sisältää yhteiskunnan hierarkioista kumpuavia valta-asetelmia. Lisäksi sukupuolten väliset valtakysymykset heijastuvat niin äidin kuin lapsen oman aseman kautta heidän elämäntilanteeseensa.

Valtarakenteiden huomioiminen on tutkielmassani oleellista kannattaessani jälkikolonialistista ja feminististä orientoitumista. Tarja Tolosen ja Tarja Palmun (2007, 95) mukaan näissä tutkimuksissa vallan käsite on nostettu tutkimusprosessin keskiöön. Yhteiskunnalliset, materiaaliset ja sosiaaliset suhteet ovat väistämättä läsnä tutkimustiedon

rakentumisessa (mt.). Minun on pyrittävä tunnistamaan nämä rakenteet tutkimieni lasten elämässä sekä oma paikkani tässä suhteiden verkossa. Valtakysymysten pohtiminen on merkittävää myös uuden vuosituhannen globaalien lapsuusilmiön ymmärtämisen kannalta (John 2003, 45). Uuden lapsuuskäsityksen kannattamat aktiivisuuden ja osallisuuden ideat peräänkuuluttavat lapsen itsemääräämisoikeutta ja linkittyvät mielestäni näin myös vallan problematiikkaan. Mary John (mt.) näkee YK:n Lapsen oikeuksien sopimuksessa ”kolmen p:n”; *osallistumisen* (participation), *suojelun* (protection) ja *huolenpidon* (provision) lisäksi merkittävänä neljännen p:n, *vallan* (power) ulottuvuudet. Näin myös kannattamani uusi lapsuuskäsitys sekä analyysiäni kehystävä YK:n Lapsen oikeuksien sopimus toimivat perusteluna vallan kysymysten pohtimiseen.

Vallan yhteydessä on syytä tarkastella myös marginaalin määrittelyä. Vallan keskiön muodostumiseksi tarvitaan sivummalle väistyvä vallankäytön kohde. Sivummalla elävien ihmisten ja järjestelmien ominaisuudet rakentuvat vastakohtana keskuksen ominaisuuksille, jolloin voidaan puhua marginaalista (Assmuth 2005, 95). Laura Assmuthin (mt.) mukaan marginaali on määritettävissä vain suhteessa keskukseen niin, että keskukset ovat edistyksellisiä, kasvuhakuisia ja historiaa tuottavia alueita, joiden ympärille on muotoutunut perinteinen, hitaasti muuttuva ja kulttuurin tuottama periferia. Periferian elämää sävyttää reunalla oleminen sekä köyhyys, kehittymättömyys ja takapajuisuus (mt.).

Marginaalissa eläminen voimistuu, kun valta vaikuttaa omaan ja lähiympäristön elämään liukenee kauemmaksi (Assmuth 2005, 95). David Korten (1997, 39) näkee, että nykyisessä taloudellisessa globalisaatiossa valtaa siirtyy yleisestä hyvinvoinnista vastaavilta hallituksilta kouralliselle taloudellista voittoa tavoittelevia yhtiöitä ja rahoitusinstituutioita. Hän toteaa, että markkinoiden ihanteet ulottuvat kokonaisuun yhteiskuntaan, ei vain taloudessa, vaan myös kulttuurissa ja politiikassa. Taloudellisen vallan kasvaessa lisääntyy myös poliittinen valta. (Mt., 48, 123, 153. Ks. myös Sunnari 2004, 186.) Kun markkinaperustaiset yhtiöt määrittävät politiikkaa, päätökset muodostuvat monikansallisten intressien mukaisesti sen sijaan, että ne suodattuisivat paikallisten, erityisesti köyhimpien, ihmisten kautta. Vallan keskittyessä markkinatalouden pienelle eliitille on huomattavissa, että maailman köyhyys, sosiaalinen hajaannus sekä ympäristön tuhoutuminen lisääntyvät. Näkemyksen perusteluna toimii esimerkiksi YK:n inhimillisen kehityksen raportti (UNDP), jonka mukaan lähes joka maassa olisi tarpeeksi

resursseja ihmisten perustarpeiden tyydyttämiseksi, jos ne jaettaisiin tasaisesti. (Korten 1997; 39, 48, 123.) Tästä huolimatta nälänhätä on yhä osa maailman todellisuutta.

Taloudellisen globalisaation mukainen vallanjako työntää tutkielmani lapsia moninkertaiseen marginaaliin. Näen heidät *globaalin marginaalin* asukkaina kehitysmaiden lukeutessa periferiaan taloudellisen ja poliittisen maailmanjärjestyksen kautta. Kehitysmaat ovat taloudellisesti heikossa asemassa, mikä vaikeuttaa esimerkiksi Maailmankauppajärjestö WTO:n kilpailuvaatimusten täyttämistä (Pietilä 2004, 203) ja työntää niitä syrjään vallan keskiöstä. Vappu Sunnari (2004, 196) esittää kriittisen pohdintansa tuloksena, että uusliberalistinen ja taloudellisiin ihanteisiin perustuva kehityskulku tuottaa erilaisia sosiaalisia kuiluja niin etnisesti, yhteiskunnallisesti kuin sukupuolisestikin. Sama kehitys ajaa tutkielmani lapsia *yhteiskunnalliseen marginaaliin*. He ovat muodostaneet omia yhteisöjään ”keskuksen”, yhteiskunnassa vallitsevia normeja noudattavien ihmisten, ympärille. Krishna Thapa ja Jean-Christophe Ryckmans (2008, 17) kirjoittavat katulasten elävän omien sääntöjensä ja valtahierarkioidensa varassa yhteiskunnasta syrjäytetyissä ryhmissä. Lastenkotien lapset puolestaan elävät yhteiskunnallisessa marginaalissa instituutioelämän ja perheestä erottamisen kautta.

Näen osana taloudellista globalisaatiota myös Tiina Silvastin (2005, 256) näkemyksen, jonka mukaan ihmisiä pyritään muokkaamaan tehokkuuden nimissä mahdollisimman yhdenmukaisiksi, vaikka jälkimoderneissa yhteiskunnissa peräänkuulutetaankin vapautta, suvaitsevaisuutta ja multikulturalismia. Kathmandun katukuvassa lisääntyvät mainoskyltit ja nuorten ihannoima kulttuuri on kuin kopio mistä tahansa suurkaupungista ympäri maailmaa. Kathmandua valloittava länsimaisuus näyttäytyy pitkälle monikansallisten yhtiöiden ja kulttuurien yhdenmukaistamisen esiinmarssina. Sen sijaan aatteet kulttuurisensitiivisyydestä, ihmisoikeuksista tai vapaudesta näyttävät hukkuvan ainakin ulkoisesti markkinavoimien alle. Muun muassa Hilikka Pietilä (2004, 205) on kritisoinut tällaista uusliberalistista kehityskulkua myös sukupuolisokeaksi. Hänen mukaansa globalisaatiota viedään markkinoiden, mutta myös miesten ehdoilla niin, että halpatyövoiman käyttö on yhtiöiden taloudellisen edun mukaista, mutta tarkoittaa käytännössä enimmäkseen naisten ja lasten tekemää työtä kohtuuttomilla sopimuksilla.

Vaikka vaihtoehtoisten näkemysten edustajat kritisoivat uusliberalistisen kehityksen tapapäistävän ihmisiä ja unohtavan näin yksilölliset ominaisuudet (ks. esim. Sunnari

2004, 198; Korten 1997, 39). Walter Benn Michaelsin (2009) eriarvoisuutta pohtiva artikkeli tuo keskusteluun uuden näkökulman. Pelkistetyimmillään tulkittuna Michaels (mt.) esittää uusliberalistisen kehityksen kasvattavan tuloeroja, mutta samalla lisäävän yleistä suvaitsevaisuutta. Hänen mukaansa kapitalistisessa järjestelmässä yksilöllisten ominaisuuksien sijaan ihmisen arvon määrittää yksi tekijä: raha. Yritysten voitontavoittelussa ihmisten syntyperällä tai sosiaalisilla ominaisuuksilla ei ole merkitystä. Syrjityt ja sorretut ryhmät voivat myös edustaa ostovoimaa. (Mt.) Vaikka en näe näiden näkemysten olevan suoraan esimerkiksi Sunnarin tai Kortenin esittämän kritiikin vastaisia, ne tuovat siihen lisän Michaelsin (mt.) esittäessä, että sukupuolten, etnisten ryhmien tai seksuaalisten vähemmistöjen kokema tasa-arvo on pisimmällä nimenomaan kapitalististen järjestelmien keskuudessa. Toisaalta näiden yksilöllisten ominaisuuksien merkityksen hälvetessä köyhyyden tuomat eriarvoistavat tekijät kasvavat (mt.).

Markkinavoimien vallankäyttö, termin voimakkaasta sävystä huolimatta, ei toteudu väkivaltaisena hyökkäyksenä sivilisaatiota tai pientä yksilöä vastaan. Se on hiljaisempaa ja huomaamattomampaa soluttautumista ihmisten mieliin. Nostan esiin Petri Ylikosken (2000, 17–25) esittelemiä vallan muotoja pohtiakseni niitä tekijöitä, jotka siirtävät valtaa tutkielmani lasten ulottuvilta markkinoille ja niiden intressejä tukeville tahoille. Yksi Ylikosken (mt.) määrittämä vallan muoto, *manipulointi*, viittaa asetelmaan, jossa valtaa käyttävä taho kätkee toimintansa todellisen tarkoituksen ja motiivin. Näen markkinoista kumpuavan manipulaation eri muotojen, kuten aivopesun, propagandan, mainonnan tai valikoivan tosiasioiden kertomisen (mt.) konkretisoituneena haastattemieni lasten haaveissa:

KRISHNA: Mielestäni muut maat ovat niin kivoja... Haaveilen ulkomaille lähtemisestä. Siellä minulla voisi olla hyvä perhe ja hyvä elämä.

AJAYA: Haluan mennä Amerikkaan. Tienaamaan rahaa... Hotelli-alalla.

SUNIL: Haluan olla turistiopas... Koska turistit antavat meille rahaa.”

KOLPANA: Koulun jälkeen haluan lähteä ulkomaille, koska luulen, ettei Nepalissa ole hyviä mahdollisuuksia”.

Haastattemieni lasten käsitys ulkomaista ja ulkomaalaisista nojautuu melko pitkälle taloudellisiin argumentteihin. Heidän puheistaan kuultaa usko rahan tuomaan onneen. Taloudellisen globalisaation myötä Nepalin syrjäisimpiinkin vuoristokyläin levittäytynyt mainonta muokkaa lasten ihanteita. Coca-Cola-logo, Intian Bollywood-elokuvien

tähtinäyttelijöiden ihailijakuvat sekä länsimaiden romantisoiminen sävyttää vierailemiani agraariyhteisöjä tiukkojen hinduperinteiden keskelläkin. Kun Ylikosken (mt.) määrittämä manipulaatio kulkee television tai radion välityksellä kylän läpi, toiveet ulkomaailman rahavirroista saavat ihmiset haaveilemaan mainoksissa luvatussa menestyksestä. Tämä muokkaa hiljalleen myös lasten asenteita. Se ohjaa useita heistä jättämään kotikylän köyhyyden taakseen ja unelmoimaan paremmasta elämästä Nepaliläisten ulkopuolella.

Palkitseminen on vallan muoto, joka perustuu lupauksille jostain paremmasta (Ylikoski 2000, 20). Ylikoski (mt., 21) jatkaa vallan muotojen jaottelua *kompetentin auktoriteetin* määrittelyllä, missä kohde tottelee auktoriteetin määräyksiä ja ohjeita uskoen tämän omaavan erityisiä kykyjä tai tietoja. Tällainen vallan muoto perustuu auktoriteetin asiantuntemukselle, johon kohde uskoo. (Mt.) Tulkitsen nämä vallan muodot mainonnan puitteissa myös osaksi manipulaatiota. Mainonnan luomat visiot menestyksekkäästä elämästä sekä konkreettiset ”osta kaksi, maksa yksi” -lupaukset lähestyvät *palkitsemista*. *Kompetentin auktoriteetin* asemaan yltäneet rahakkaat yhtiöt ja yritykset luovat mainonnassa mielikuvia erityiskyvyistään ja -tiedoistaan, minkä kautta ne kykenevät määrittämään ihmisten ostosvalintoja. Kuten Ylikoski (mt.) toteaa, erityiskyvyillä ja -tiedoilla ei tarvitse olla todellisuuspohjaa; riittää, että kohde uskoo niihin.

Näen tutkimieni lasten elämään vaikuttavaa vallankäyttöä *palkitsemisena* ja *kompetenttina auktoriteettina* taloudelliseen globalisaatioon ja sitä kautta mainontaan pureutuvan lähestymistavan lisäksi arjen ihmissuhteissa ja sosiaalisissa hierarkioissa. Kerjäämisellä saavutettu raha tai ruoka säilyttää vallan kerjäläiselle kolikkonsa antavalla ihmisellä. Katulapsen ryysyinen olemus ja aneuvat pyynnöt palkitaan, kun ohikulkija avaa lompakkonsa. Sama palkitsemiseen liittyvä valta koskettaa lastenkotilapsia suojaavien organisaatioiden sekä työntekijöiden kautta. Tilanteissa päätäntävalta on antajalla. Vallan moninaista ilmettä kuvastaa kuitenkin se, että esimerkiksi lapsen varastaessa asetelma kääntyykin hetkeksi toisinpäin. Silloin raha vaihtaa omistajaa lapsen päätöksen mukaisesti. Pysyvyyttä tällaisella asetelmalla ei kuitenkaan ole, ja lapsen kantama tilannekohtainen valta on vain näennäistä.

Kompetentin auktoriteetin tuottama valta-asetelma on läsnä usein yleisemminkin lapsen ja aikuisen välillä elämänkokemuksen näyttäytyessä lapselle jonkinlaisina erityiskyky-

nä. Havaintojeni mukaan lastenkotilasten kohdalla kompetentin auktoriteetin merkitys on huomattava. Henkilökuntaan ja erityisesti ulkomaalaisiin vapaaehtoisiiin suhtaudutaan usein alistuvan ihailien, jolloin valta-asetelma korostuu. Katulasten puheissa puolestaan kuuluu usko itseen ja omiin kykyihin, vahvemmin kuin aikuisiin.

KRISHNA: Tunnen oloni nyt turvallisemmaksi kuin kotonani. On olemassa katulapsijärjestö A, mutta en halua noudattaa sääntöjä ja siksi tulen aina kaduille. Työntekijät rankaisivat meitä kun tappelimme toisten poikien kanssa... mutta minä en itke! On olemassa katulapsijärjestö A, ja jos ei olisi A:ta, olisi B, jos ei olisi B:tä, olisi C, ja jos ei sitä niin olisivat kaverit. Jos ei olisi kavereita, olisi Narangat ja Buton (*paikan nimiä*).

Kompetentin auktoriteetin vaikutus on siis eriasteinen viitaten edellisessä luvussa tarkastelemini vapauden ja vastuun kysymyksiin. Haastattelemieni katulasten kohdalla valta päättää omasta elämästään nousi muiden huolenpidon edelle, toisin kuin lastenkotilapsilla. Katulasten ollessa suurimmaksi osaksi poikia, heihin kohdistuvat erityiset yhteiskunnalliset ja kulttuuriset vaatimukset. Kuten Mikko Lehtonen (1999, 74) toteaa, miehuus ja siihen liittyvät odotukset ovat sidoksissa vallitsevaan yhteiskuntaan ja kulttuuriin. Vaikka suomalainen ja nepalilainen yhteiskunta eroaa pitkälle toisistaan niin poliittisesti, kulttuurisesti kuin sosiaalisestikin, näen niiden miehuuskäsityksissä yhtäläisyyksiä. Ajatustani tukee Martti Grönforsin (1999, 231) väite, että eri puolilla maailmaa erilaiset mies- ja naismyytit ovat ominaisuuksiltaan hyvin lähellä toisiaan. Miehuuteen yleisesti liitetyt ominaisuudet, kuten aktiivisuus, rationaalisuus, vahvuus, urheus sekä muut myytinomaiset sankarikäsitykset (mt., 231–232) ilmenevät katupoikien kohdalla esimerkiksi ”minä en itke” -kommentteina sekä pärjäämisen pakkona. Heidän moninkertainen marginaaliasemansa niin globaalissa kuin yhteiskunnallisessa järjestyksessä hidastaa kuitenkin miehuuteen kohdistuvien odotusten täyttämistä.

Sukupuoleen liittyvät valtakysymykset heijastuvat tutkielmani lasten elämässä erityisesti naisten ja tyttöjen alisteisen aseman kautta (ks. s. 14). Tiukan perinteiset sukupuoliroolit sitovat tytöt vahvasti kotiin. Lisäksi näen Nepalissa tilastoidun vuosittaisen 5000 - 12 000 tytön myymisen esimerkiksi prostituoiduksi Intiaan (United States Department of Labor 2005) osana sukupuolittuneita valtakäsityksiä. Tulkitsen tämän selittävän osittain myös katulasten poikaenemmistöä. Sukupuoliodotusten mukaisesti rahan loppuessa pojan uskotaan pärjäävän kaduilla, mutta tyttö tarvitsee ”suojelijan”, joka voi aviomiehen puuttuessa olla vaikka intialaisen sirkuksen johtaja tai rikas kotiapulaista tarvitseva kaupunkilainen. Kun nepalilaisen kulttuurin mukaan tytön vanhemmat joutuvat yhä

useimmiten maksamaan myötäjäiset aviomiehen perheelle, ihmiskauppaajien tarjoukset puolestaan voivat ratkaista perheen rahahuolet loppuelämäksi. Lisäksi leski- ja yksinhuoltajanaisen heikko sosiaalinen asema ja toimeentulo-ongelmat ovat merkittävässä roolissa katulapsi- ja lastenkoti-ilmiöiden taustalla (ks. s. 43).

Naisten ja sitä kautta myös lasten näkymättömyyden poistamiseksi tarvitaan muun muassa Laura Assmuthin (2005, 95) peräänkuuluttamia etnografisia mikrotason tapaustutkimuksia. Niillä voidaan vahvistaa keskuksen ulkopuolisia näkemyksiä sekä lisätä paikallisten olosuhteiden ja globaalien prosessien yhteyksien ymmärtämistä. Yhteisöjen tarkka ”lähiluku” kyseenalaistaa yksinkertaistavan modernisaatiomallin, joka tuhoaa ihmisten ja kulttuurien monimuotoisuutta. (Mt.) Tällaiset lähestymistavat ovat merkittäviä lisäksi vallan uudelleenjakamisessa. Samaan aikaan, kun uudenlainen maailmanjärjestys lisää talouseliitin valtaa, sen toisessa laidassa esimerkiksi uudet lapsuustutkimukset (ks. ss. 26–27) rakentavat kuvaa lapsesta aktiivisena toimijana ja himmentävät näin lapsen passiivista kohteena olemista. Paikallisuuden puolesta kirjoittava Korten (1997, 18–19) esittää, että vallan siirtyminen mikrotasolle lisää ihmisten omaa kykyä saada hallintaan ja käyttöön alueellisia voimavaroja, kuten maata, vettä, työvoimaa ja teknologiaa. Vaikka tutkielmallani ei muutetakaan Nepalin alueellisia rakenteita tai uudelleen järjestetä paikallista työvoimaa, pyrin jo aiheen ja näkökulman valinnalla kannattamaan Assmuthin ja Kortenin peräänkuuluttamaa paikallisuutta ja sitä kautta vallan uudelleenjakautumista.

Markkinavoimien vallankäytön vastavoimaksi tarvitaan marginaalin ulkopuolisten toimien lisäksi alisteisessa asemassa elävien ihmisten osallisuutta. Muutokset tapahtuvat aina paikallisesti eivätkä suuren ulkopuolisen massan pakotteissa. Jälkimodernin maailman marginaalissa elävät kulttuurit ja ihmiset eivät olekaan yhdenmukaistamisyriksistä huolimatta sulautumassa auttamattomasti yhdeksi massaksi (Assmuth 2005, 95). Kortenin (1997; 123, 153, 198, 275) mukaan tästä osoituksena toimivat muun muassa mielenilmaukset taloudellista vallankäyttöä vastaan. Hän (mt.) esittää tällaisten aktiiviteettien ohjanneen joitakin yhtiöitä kantamaan sosiaalista vastuutaan sekä puhdistautumaan kansalaisjärjestöjen esittämiltä ihmisoikeusloukkaussyytöksiltä. Marjaana Kopperin (2001, 54–55) mukaan valtaa pitävät yhtiöt ja teollisuussektori ovat luoneet ohjelmia, jotka korostavat eettisyyden toteutumista tuotannossa. Niillä pyritään tavoittamaan marginaaleissa elävien ihmisten arkipäivää ja tekemään siitä oikeudenmukaisem-

paa. Nämä ohjelmat vastaavat vaatimukseen lapsityövoiman vähentämisestä, ympäristön huomioimisesta, terveydellisen epätasa-arvon poistamisesta sekä yleisen hyvinvoinnin edistämisestä. (Mt.)

Vaikka yhtiöt ja teollisuussektori pyrkivätkin vastaamaan vaatimukseen oikeudenmukaisuudesta, eivät ne voi kokonaan kätkeytyä eettisten ohjelmien taakse ja vetäytyä vastuustaan. Kopperin (2001, 54–55) mukaan ongelmana ohjelmien toteutumisessa on se, että ne ovat yhtiöille vapaaehtoisia. Niitä on myös kritisoitu globaalin kilpailun kriteerien vastaisiksi. Kritiikin mukaan vastuu kasautuu pienille yhtiöille ja niiden johtajille, jotka joutuvat toimimaan globaalien rakenteiden ja inhimillisen oikeudenmukaisuuden ristipaineissa. (Mt.) Toisaalta yhtiövapauden kannattajien puheissa sosiaalista vastuuta pyritään välttämään vetoamalla vapaiden markkinoiden voimaan ratkaista maailman sosiaaliset ja ekologiset ongelmat (Korten 1997). Tek Nath Dhakal (2002, 10) puolestaan väittää ihmisten aktiivisuuden kasvavan niin sosiaalisesti kuin organisaatiotasollakin, kun tieto lisääntyy. Dhakal (mt.) toteaa myös esimerkiksi kotitalouksien puhtauden ja sitä kautta terveysolosuhteiden paranevan kouluttautumisen myötä. Näiden argumenttien perusteella markkinat itsessään sekä niiden luomat ohjelmat eivät ole riittävä tapa huomioida marginaaleissa elävien ihmisten oikeuksia. Merkittävään rooliin nousevat marginaalin ihmiset itse, heidän tietonsa karttuminen sekä yleiset asennemuutokset ja rakenteelliset uudistukset.

Vallan jakautumisen ja vallankäytön pohtiminen on pysähtymistä myös ihmisoikeuksien äärelle. Taloudellisen globalisaation mukainen vallan keskittyminen sekä markkinoiden hiljainen vallankäyttö niin manipulaation, palkitsemisen kuin kompetentin auktoriteetin kautta päätyy tutkielmassani lasten oikeuksien tarkasteluun: Hilikka Pietilän (2004, 203–204) mukaan vapaan kaupan kilpailua ja taloudellista tehokkuutta korostavat ihanteet ajavat ihmisoikeuksia suoraan alas. Perusteluksi hän esittää väitteen, että kehitystä ohjaavat taloudelliset tekijät ajavat kehitysmaitakin etsimään keinoja pysyä valtavirran mukana. Karuimmiksi esimerkeiksi tästä nousevat lapsityövoiman tai lapsi- ja naiskaupan harjoittaminen kilpailukyvyyn säilyttämiseksi. (Mt.) Näen tämän luvun pohdintojen perusteella kyseisellä kehityksellä myös muita lasten oikeuksia polkevia seurauksia. Se toimii osaltaan taustavaikuttajana lastenkoti- ja katulapsi-ilmiöissä ja johtaa näin lasten perimmäisten oikeuksien tarkasteluun, kuten turvallisuus-, kunnioitus- tai huolenpitokysymyksiin.

5 OIKEUKSIEN JÄLJILLÄ

5.1 YK:n Lapsen oikeuksien sopimus

”Tässä lastenkodissa on liikaa töitä kolmelle työntekijälle. Tarvittaisiin yksi henkilö kokkaamaan, toinen siivoamaan, kolmas pesemään pyykkiä, neljäs huolehtimaan ruokaostoksista, viides hoitamaan vuokra-asioita ja talon kunnossapitoa, kuudes auttamaan koulunkäynnissä, seitsemäs pitämään lankoja käsissä, huolehtimaan kasvatuksesta ja keskittymään sosiaalisiin ja psyykkisiin seikkoihin, kahdeksas hoitamaan taloutta. Mistä kaikki nuo ihmiset? Mistä luottamus? Tämä maa ki-roaa itsensä ollessaan täynnä huijareita. Raharaharaharaha. Sosiaalityöntekijätäkään eivät tunnu tavoittelevan asiakkaansa ongelmanratkaisua, jos asiakkaalla ei ole rahaa. Kai se lähtee systeemistä. Kun systeemiä ei ole, nousee inhimillinen ja itsekäs raadollisuus pintaan kilpailemaan vain omien oikeuksien puolesta.” (Päiväkirja, kolmas matka 25.5.2007.)

Nepalissa kohtaamani epätoivoisetkin tuntemukset toimivat tutkielmani innoittajana ja lähtökohtana. Edellisenkaltaiset vuodatukset ajavat minua tarkastelemaan havaitsemiani asioita myös muista näkökulmista. Toivottomuuteen lankeamisen sijaan haluan etsiä vaihtoehtoja, jotka pyrkivät lasten aseman parantamiseen. Lasten oikeuksien toteutuminen on tutkielmani lasten arjessa lähtökohtaisesti puutteellista: heillä ei ole biologisten vanhempien suojaa, eikä muun huoltajankaan olemassaolo ole taattua. Lisäksi he ovat kehityksensä luokitellun, poliittisesti epävakaa valtion vielä jäsentymättömän lastensuojelun armoilla. Vaikka näiden lasten oikeuksien toteutumista rajoittavat lukuisat haasteet, luovat kansainväliset aktiviteetit ja sopimukset uusia mahdollisuuksia heidän asemansa vahvistamiselle. Globalisaatio ei ole ainoastaan markkinoiden esiinmarssia syrjäisimmissäkin vuoristokylissä, vaan se tuo ihmisten elämään myös muita kansainvälisiä toimijoita. Esimerkiksi YK:n kulkuneuvot ovat tuttu näky nepalilaisilla teillä ja YK:n lastenjärjestö Unicefin kampanjat tyttöjen koulutuksen lisäämiseksi näkyvät jo paikoin ihmisten asenteissa.

Näen yhtenä merkittävänä kansainvälisenä aktiviteettina ja mielekkäänä lasten oikeuksien tutkimista määrittävänä viitekehyksenä *YK:n Lapsen oikeuksien sopimuksen*. Nepal on sitoutunut sopimuksen artikloihin ratifioimalla sen vuonna 1990 (Garujel 2007, 7). Oli nepalilaisen katu- tai lastenkotilapsen arjen todellisuus mitä tahansa, sopimus taustoitaa heidän elämäänsä ja siihen vetoaminen on relevanttia heidän oikeuksiensa puolesta taistellussa. Suomen YK-liiton (2007) mukaan Lapsen oikeuksien sopimus hyväksyttiin YK:n yleiskokouksessa 20.11.1989, ja sen pohjautuu vuonna 1959 laadittuun

Lasten oikeuksien julistukseen. Julistus nojautuu käsitykseen ihmisen perusoikeuksista ja ihmisyyksilön arvosta, ja sen päämäärinä ovat sosiaalinen kehitys ja paremmat elin ehdot. Sopimus koskee jokaista alle 18-vuotiasta ihonväriin, sukupuoleen, kieleen, uskontoon, poliittisiin mielipiteisiin, kansallisuuteen, etniseen tai sosiaaliseen alkuperään, varallisuuteen, vammaisuuteen tai syntyperään katsomatta. Se koostuu 48 artiklasta ja niihin tehdyistä lisäpöytäkirjoista, jotka käsittelevät lasten osallistumista aseellisiin konflikteihin sekä lapsikauppaa, lapsipornoa ja lapsiprostituutiota. Siihen ovat sitoutuneet kaikki maailman valtiot USA:ta ja Somaliaa lukuun ottamatta. (mt.; Kankaansivu 2007, 53–54.)

Kun sopimus perustuu ajatukseen lapsesta erityistä turvaa ja huolenpitoa tarvitsevana yksilönä (Unicef 2008), on suojelun tarve korostunut tutkielmani lasten kohdalla heidän eläessään erityisissä olosuhteissa. Lapsen oikeuksien sopimus tunnustaakin, että kaikissa maailman maissa elää lapsia vaikeissa oloissa ja että heidät tulee huomioida erityisellä tavalla (mt.). Sopimus ei kuitenkaan erittele tai määrittele vaatimustaan tarkemmin. Näin sen toteuttaminen ja valvominen jää kansallisen lainsäädännön ja lastensuojelun vastuulle. Tämä puolestaan vaikeuttaa sopimuksen tavoittelemien ”*kaikkia lapsia tasa-vertaisesti koskevien oikeuksien*” (mt.) toteutumista. Sopimus toteaa rauhan, ihmisarvon, suvaitsevaisuuden, vapauden, tasa-arvon ja solidaarisuuden hengen olevan lapsen kasvatuksen kulmakiviä (mt.). Kauniista lähtökohdistaan huolimatta nämä tavoitteet voivat jäädä tarkemman erittelyn puutteessa kaukaisiksi, epämääräisiksi haaveiksi. Jo maailmassa riehuvat sodat rajoittavat näiden ideologioiden kokonaisvaltaista toteutumista. Suvaitsevaisuuden vaatimuksessa sopimus on kuitenkin hieman täsmällisempi painottaessaan kansojen ja perinteiden vaalimisen merkitystä lasten suojelussa ja tasa-painoisessa kehityksessä (ks. mt.).

1800- ja 1900-luvun taitteessa herännyttä lapsuuden sensitiivistä lähestymistapaa perusteltiin ammatillis-tieteellisellä kentällä aluksi yleisesti kansakunnan edulla (Forsberg, Ritala-Koskinen & Törrönen 2006, 12). Lapsen oikeuksien sopimus korostaa sen sijaan lasta yksilönä tässä ja nyt, ja nojautuu näin uuteen lapsuuskäsitykseen. Se on edistyksellinen ja ainutlaatuinen ihmisoikeusväline kansainvälisellä kentällä. Näkemys lapsesta ei ainoastaan passiivisena uhrina, vaan sosiaalisena toimijana ja kyvykkäänä osallistumaan omien oikeuksiensa ajamiseen, on johtanut useita hallituksia esimerkiksi lasten parlamenttien perustamiseen (Santos Pais & Bissell 2006). Lasten kuuleminen päätök-

senteossa toteuttaa lasten oikeuksia, vahvistaa heidän suojeluaan sekä syventää demokratiaa (mt.). Oikeus tulla kuulluksi ei voi kuitenkaan täysimääräisesti toteutua maailmassa, jossa kaikki valtiomuodot eivät perustu demokratialle, eikä yleinen äänioikeuskaan ole kaikkialla itsestään selvä. Lisäksi tunnistan sopimuksen painottaman lapsen aktiivisen roolin nojautuvan länsimaiseen yksilön vastuuta korostavaan individualismiin. Näin yhteisöllisyyteen kallistuvissa kulttuureissa sopimuksen periaatteiden soveltaminen kohtaa erityisiä haasteita.

Matthew Happoldin (2005, 26) mukaan Lapsen oikeuksien sopimuksen lähtökohtia onkin kritisoitu yksipuolisen länsimaisiksi. Kun sopimus vaatii ”lasten vanhempia, miehiä ja naisia yksilöinä, vapaaehtoisia järjestöjä, paikallisia viranomaisia ja maiden hallituksia pyrkimään onnellisen lapsuuden sekä lasten oikeuksien ja vapauksien turvaamiseen” (Unicef 2008), *kaikkia koskevien samojen oikeuksien* toteutuminen monimutkaistuu. Jokaisella taholla on omat käsityksensä onnellisesta lapsuudesta, ja pahimmillaan kyseiset tahot ovat itse lastenoikeusloukkausten takana. Palaan näin lapsuustutkimusten kriittisiin pohdintoihin, missä länsimainen individualismi haastaa aasian yhteisöllisyyden, ja päinvastoin. Näen tässä asiaankuuluvana keskustelukumppanina Marjaana Kopperin (2000, 122–124) esiin nostamat määritelmät *ihmisarvoisesta elämästä* ja *hyvästä elämästä*. Ihmisarvoisen elämän kriteerit täyttävät universaalit oikeudet ovat kyseenalaistamattomia. Käsitykset hyvästä elämästä puolestaan vaihtelevat kulttuurin, uskonnon tai yhteisön mukaan (mt.). Näiden tekijöiden erittelyyn sekä huomioimiseen voi mielestäni vedota vastauksena kritiikkiin Lapsen oikeuksien sopimuksen länsimaisuudesta.

Happold (2005, 26) jatkaa, että kehitysmaiden lastenoikeusloukkausten pääsyllisinä nähdään usein maan aikuisväestö, samalla kun he ovat itsekin alistamisen ja rajoitusten uhreja. Happoldin mukaan länsimaiset instituutiot ja järjestelmät eivät voi tuudittautua puhtauteensa, vaan ne ovat syyllistyneet alistaviin tekoihin suhteissaan kehitysmaihin. (Mt.) Maksettuaani usein moninkertaisen summan Kathmandun takseissa ja katukaupoissa olen joutunut toteamaan, että länsimaisena ihmisenä minuun suhtaudutaan yleisimmin ensisijaisesti rahanlähteenä. Karuimmillaan olen törmännyt tähän useiden hyväntekeväisyyden varassa toimivien lastenkotien paljastuttua taloudellisten voittojen pesäkkeiksi johtajien hankkiessa yhä uusia rahoittajia ”liiketoiminnalleen”, josta aliravitut lapset saavat vain murto-osan. Happoldin argumenttien varassa joudun kuitenkin

tarkastelemaan uudelleen vuodatustani, jossa koen epätoivoa ”tämän maan ollessa täynnä huijareita” (Päiväkirja, kolmas matka 25.5.2007). Yksipuolisen syyttämisen sijaan minun on nähtävä myös laajempi konteksti ja länsimaidenkin vaikutus nepalilaisen lastenkoti- ja katulapsen oikeuksien loukkauksissa. Jaetun vastuun tunnustamisen jälkeen on merkittävää määrittää yhteiset käsitykset lasten oikeuksista. YK:n Lapsen oikeuksien sopimus vastaakin tähän vaatimukseen painottamalla oikeuksien universalisuutta ja eri maiden yksimielisyyttä oikeudenmukaisuuden ja tasavertaisuuden toteutumisessa (Suomen YK-liitto 2007).

Laajasta kansainvälisestä yksimielisyydestä kertoo Lapsen oikeuksien sopimuksen asema maailman allekirjoitetuimpana ihmisoikeusvälineenä. Lisäksi ainakin viideskymmenessä valtiossa sopimus on sisällytetty kansalliseen lakiin. (Santos Pais & Bissell 2006.) Marta Santos Pais ja Susan Bissell (mt.) raportoivat Unicefin tutkimuskeskuksen toimittamasta YK:n Lapsen oikeuksien sopimuksen toteutumista mittaavasta kolmivuotisesta tutkimuksesta. Mittaus tapahtui lakiuudistusten, kansallisten lasten ihmisoikeusinstituuttien perustamisten sekä sopimuksen toteutumista tukevien kansallisten toimintasuunnitelmien, yhteistyörunkojen ja mekanismien kartoituksella 64 maassa jokaisesta maanosasta. Santos Pais ja Bissell (mt.) havaitsivat lasten suojeluun vaikuttavan sosiaalisen muutoksen lähteneen liikkeelle. Heidän mukaansa Lapsen oikeuksien sopimus on lisännyt yleistä tietoisuutta sekä kansalaisyhteiskuntien osallistumista lasten oikeuksien edistämiseen. Erityisesti kolmas sektori on kunnostautunut sopimuksen peräänkuuluttaman lasten osallisuuden toteuttamisessa. (Mt.)

Lapsen oikeuksien sopimus on saavuttanut paikkansa myös Nepalilain lainsäädännössä, vuonna 1992 voimaan tullessa ”Children's Act”- asetuksessa (Garujel 2007, 7). Tästä huolimatta se ei ulotu kokonaisvaltaiseksi lapsen suojelijaksi: Nepalilain lainsäädännöstä ei löydy pykälää lasten suojelemiseksi sotilaallisilta konflikteilta, perusteettomilta adoptioilta tai lapsikaupalta. Laissa ei ole määritelty tarkemmin myöskään lasten sosiaaliturvaa. (Mt., 35; 44.) Näissä puutteellisuuksissa on eräs merkillepantava seikka: kyseiset loukkaukset koskevat erityisesti juuri nepalilaisia lapsia. Sisällissota vaati paljon lapsiuhreja ja hallitusta vastaan taistellut maoistiritama rekrytoi konfliktin aikana lapsisotilaita (Thapa 2005, 189). Rauhansopimuksen kirjoittamisen jälkeen ketään ei kuitenkaan olla asetettu vastuuseen näistä lastenoikeusloukkauksista (Suomen suurlähetystö 2009). Lisäksi vuosittainen 5000 - 12 000 nepalilaisen tytön myyminen

seksuaalisen riiston kohteeksi (United States Department of Labor 2005) on räikeä esimerkki lapsikaupasta. Lasken tietynlaiseksi lapsikaupaksi myös adoption väärinkäytöt: Terre des hommes Foundationin ja Unicefin (2008, 9) tutkimuksen mukaan adoptiolasten henkilöpapereiden väärentäminen, lastenkotien harjoittama lasten ostaminen biologisilta vanhemmiltaan adoptoitavaksi sekä adoptiovanhempien maksamien summien liioittelu on lisääntynyt laajasti. Kansallisen lain puutteet vaikeuttavat puuttumista edellisiin epäkohtiin. Puutteet ovat osoitus räikeästä rakenteellisesta välinpitämättömyydestä: lastenoikeusloukkaukset eivät ole ainoastaan yksityisten henkilöiden tai instituutioiden harjoittamia arjen tekoja.

5.2 Oikeudet katu- ja lastenkotiarjessa

ANISH: Pakenin kotoa isääni, joka oli alkoholisti ja rankaisi minua lyömällä. Pakenin kotoani ja menin sedälleni, joka jätti minut Kathmandun linja-autoasemalle.

SUNIL: Nukun temppelein portailta... Mutta juuri hiljattain joku tappoi jonkun temppelein lähellä ja minä en voi asua siellä enää... Jos olisin siellä, he tappaisivat minut niin minun täytyi paeta.

AJAYA: Jengitappelussamme itkin. Me käytimme myös aseita tuolloin. Jos joku lyö sinua, sinä itket... Etkö itkekin...? Tappelun aikana joku käytti veistä ja köyttä. Joskus he käyttävät myös pyssyjä. Olin niin peloissani... Mutta me pakenimme.

Lukiessani haastattelujani YK:n Lapsen oikeuksien sopimuksen teemojen pohjalta huomioni kiinnittyi erääseen toistuvaan epäkohtaan: viisi kahdeksasta lapsesta kertoi paenneensa jotain. Se ”jokin” ilmenee suoraksi tai välilliseksi väkivallaksi, köyhyudeksi tai vaihtoehdottomuudeksi. Yksi lapsista kuvaili paenneensa väkivaltaista kolmannen sektorin työntekijää kadulle, kadulla puolestaan poliisia ja ”jengitappelua”. Pakenemiseen liittyy pelkoa, turvattomuutta ja tuntematon tulevaisuus. Pakenija haluaa tilanteeseensa muutoksen tai toimii henkensä kaupalla. Lasten oikeuksien toteutuminen saa monikerroksisen problemaattisen alun, kun loukkaavien olojen muuttaminen on perustunut tai perustuu yhä lapsen pakenemiseen.

Yllä olevat haastattelusitaatit linkittyvät lähes jokaiseen YK:n Lapsen oikeuksien sopimuksesta nostamaani teemaan, jotka kiteytin luvussa 3.3 esittämälläni tavalla viiteen

katteerissa: *identiteettiin ja omanarvontuntoon* (artikkelit 8. & 27.), *kotiin, vanhempiin ja huoltajiin* (9. & 18.), *terveyteen ja ravintoon* (24., 27. & 33.), *turvallisuuteen ja vapauteen* (12., 19., 20. & 26.) sekä *kouluun ja vapaa-aikaan* (28. & 31.) (ks. Unicef 2008). Rachael Bakerin (1998, 50) mukaan nepalilaiset katulapset ovat suurimmaksi osaksi poikia, jotka ovat orpoja tai hylättyjä. Nepalinkielinen termi ”khate” kuvaa lapsia, jotka kerjäävät, keräävät jätteitä, elävät jengeissä, nukkuvat turvottomasti ja ovat perheestään erossa. He kohtaavat usein sairauksia, nälkää, kylmää ja väkivaltaa sekä poliisin että muun paikallisen väestön toimesta. (mt.) Bakerin määritystä tulkitessa katulapsen elämän täyttää jo lähtökohtaisesti puutteet neljässä viidestä muodostamastani lastenoikeuskategoriasta: katuarjesta puuttuvat lasten oikeudet *kotiin, vanhempiin ja huoltajiin, terveyteen ja riittävään ravintoon, turvallisuuteen ja vapauteen* sekä *koulunkäyntiin*.

Lastenkotilapsen arkeen ei kuulu kerjääminen tai jätteiden kerääminen. Heitä suojaavat katto ja seinät, eikä heidän tarvitse osoittaa urheuttaan jengiin pääsemiseksi. Vaikka lastenkodit ovat periaatteessa suojeluun perustuvia instituutioita, löytyvät niistä kuitenkin muut Bakerin (mt.) mainitsemat katulasten elämää sävyttävät negatiiviset ainekset:

”Tuntemani lastenkodit (lukuun ottamatta tätä, missä asun), kohtelee lapsia kuin karjaa, toisia. Ei ääntä, ei todellista arvoa. Joissakin lapset ovat puhtaita ja ruokaa on riittävästi, mutta aikuisen turvaa ja rakkautta ei näy missään. Orpokodit korostavat lasten orpoutta, mikä vaikuttaa psyykeeseen loppuelämän ajan. Minut tekee sairaaksi se, että pitää hymyillä lastenkodin johtajalle, joka on hakanut lapsia vyöllä, käyttänyt tyttöjä seksuaalisesti hyväkseen, ottanut lapsille tarkoitetut rahat itselleen, myynyt yhden lapsen adoptoitavaksi kertomatta tämän äidille, joka vaikuttaa koko ajan laskelmoivan taloudellisten voiton maksimointia puheen vakuuttaessa rakkautta lapsia kohtaan.” (Päiväkirja, kolmas matka 26.4.2007.)

Sekä kadut että lastenkodit vaikuttavat haavoittavan lasten oikeuksia niin moninaisella tavalla, että haastattelujeni ja havaintojeni järjestelmällinen tulkitseminen teemojen kautta on hyvin haasteellista. Tunnen vaikeutta löytää analyysiini punaista lankaa, koska Lapsen oikeuksien sopimuksesta nostamani teemat limittyvät toisiinsa ja näin niiden tarkastelu toisistaan irrallisina kokonaisuuksina hankaloituu. Jonkinlaisen selkeyden säilyttämiseksi päätän kuitenkin pysyä teemoittelussa. Lähestyn näin aineistojani muo-

dostamieni teemojen mukaisessa järjestyksessä niin, että pyrin samalla huomioimaan niiden vaikutukset toisiinsa.

Bakerin (1998, 51) näkemys katulasten elämää vaikeuttavasta sosiaalisesta leimasta liittyy ensimmäiseen teemaani, *identiteetti- ja omanarvontuntokysymyksiin*. Kirsi Juhila (2004, 21–24) kirjoittaa ihmisten kategorisoinnin tuottamasta sosiaalisesta ja moraalista järjestyksestä, mikä muodostaa yksilöille tietynlaisia sosiaalisia identiteettejä. Hän päätyy analyysissään Erwing Goffmanin (1961 & 1963) kirjoitusten äärelle tulkitsemaan *leimatun identiteetin* kysymyksiä. Juhila (mt., 24–27) viittaa kategorisoinnin lisäävän eriarvoisuutta eron tekemisen kautta, mikä uusiutuu sosiaalisissa kohtaamisissa ja käytänteissä. Näen Juhilan (mt.) kirjoituksissa yhteyden Paulo Freiren (2005 [1970], 78–79) näkemyksiin sorrettujen ihmisten sosiaalisesta asemasta.

Ennen Juhilan ja Freiren asettamista rinnakkain on kuitenkin syytä avata heidän näkemyksiään erottavat lähtökohdat. Kun Juhila (mt.) pohtii yksilön identiteetin rakentumista sekä siihen liittyvää diskursiota, Freire (mt.) puolestaan pureutuu yhteiskunnallisen sorron tuottamaan identiteettiin ja sen rakenteelliseen poistamiseen. Juhilan käsittelemä leimattua identiteettiä purkava vastapuhe perustuu retoriikkaan, kun taas Freire kirjoittaa yhteiskunnalliseen muutokseen tähtäävän toiminnan puolesta. Se, minkä näen yhdistävän näiden teoreetikoiden pohdintoja, on yksilön identiteetin peilautuminen ympäröivästä kontekstista. Kun Juhila viittaa sosiaalisen kategorisoinnin vaikuttavan leimatun identiteetin syntymiseen, Freire kirjoittaa, että sorretut ihmiset peilaavat ympäröivää sosiaalista todellisuutta ja sisäistävät näin usein sortajien negatiiviset käsitykset itsestään.

Tutkielmani lapset elävät vahvasti omaleimaisissa konteksteissa, mikä sekä Juhilaa että Freireä tulkiten vaikuttaa lasten sosiaalisen identiteetin kehittymiseen. Bakerin (mt.) mukaan katulasten leima perustuu ajatukseen, että he eivät ole onnistuneet täyttämään tehtävänsä ja rooliaan lapsena, joka käy koulua ja kasvaa yhteiskuntakelpoiseksi kansalaiseksi. Heidät nähdään useimmiten likaisina, varastelevina, rikkonaisina sekä toivottomina ”jengien” jäseninä. Lapsen, joka päätyy kadulle huolimatta lukuisista vaihtoehdoista ”säädylliselle” elämälle, uskotaan usein osoittavan kyvyttömyyttä katkaista negatiivisten tapojen kierrettä. Bakerin tutkimuksessa kolmannen sektorin henkilökunta on kuvaillut katulapsia ”hetkessä eläviksi”, ”rutiinittomiksi” sekä ”suunnitelmien ja tulevaisuuden vastaisiksi”. (Mt., 58.) Bakerin kuvaus kolmannen sektorin työntekijöiden

asenteista katulapsia kohtaan heijastuu myös minun haastatteluissani: eräs poika kertoi, kuinka he eivät pidä työntekijöistä, eivätkä työntekijät pidä heistä. Katulasten menneisyyden ja tulevaisuuden välillä ei ole selvää yhtymäkohtaa (Hautaniemi 1999, 18), mikä säästää Bakerin tutkimuksessa ilmenneitä käsityksiä ”hetkessä elävistä” ja ”rutiinittomista” jengieläjäistä.

Lastenkotien asukkaat ovat pahimmillaan joutuneet kuulemaan olevansa itse syyllisiä siihen, että heidän vanhempansa ovat hylänneet heidät. Lisäksi heitä ympäröivä, orpoutta korostava ilmapiiri vahvistaa leimattua identiteettiä. Lastenkotilapset täyttävät koulunkäynnin ”tehtävän”, mutta ero muihin koululaisiin syntyy orpokotiasukkaan leiman myötä. Hylkäämisen kokemukset kaivertavat eheän identiteetin muodostumista. Haastattelemani 14-vuotias poika kertoi asuneensa seitsemässä eri lastenkodissa tietämättä syytä paikan vaihtumisiin. Näin lapsi ei ole päässyt kiinnittymään pysyvään paikkaan tai ihmisiin, jotka pohjustaisivat minuuden kehittymistä. Identiteettiin vaikuttavat myös väkivalta, alistaminen, välinpitämättömyys sekä se, että lapsi ei aina tiedä, mistä seuraavana aamuna herää. Nämä kokemukset vaikuttavat käsityksiin itsestä, mikä vahvistaa sosiaalista leimautumista. Leima on kategorisoinnin tulosta, missä tutkielmani lasten eriarvoisuus peilautuu perheissä elävien, koulua käyvien vertaisten kautta (vrt. Juhila 2004, 21–24). Baker (1998, 48) esittää, että lasten sosiaalista statusta määrittää aikuisten näkökulma sekä lasten ja aikuisten vuorovaikutus. Tämä näkökulma vahvistaa omaehtoista elämää elävien katulasten kantamaa leimaa (mt.).

Identiteetti- ja omanarvontuntokysymykset liittyvät tiiviisti myös seuraaviin käsittelemiini teemoihin. Se, millä tavalla koti, vanhemmat ja huoltajat, terveys ja ravinto, turvallisuus ja vapaus sekä koulunkäynti ja vapaa-aika ovat läsnä lapsen elämässä, vaikuttaa hänen identiteettinsä muodostumiseen. Näin kyseinen teema pysyy taustalla myös seuraavaksi, tarkastellessani tutkielmani lasten oikeutta *kotiin, vanhempiin ja huoltajiin*. Vaikka haastattelemani kahdeksasta lapsesta kuudella oli haastatteluhetkellä joko yksi tai molemmat vanhemmat elossa, ei kotona asuminen ole taannut heille turvallista ja pysyvää lapsuutta. Yksi lapsista kertoi hänen vanhempiansa olleen liian köyhiä huolehtiakseen hänestä. Kun hylkääminen on perustunut taloudelliseen pakkoon, kotiin palaaminen olosuhteiden muuttuessa olisi lapsen oikeuksien mukaista. Kun taas isä on sitonut jalat ja kädet köydellä tai äiti tappanut pikkusiskon, menee pykälä lapsen oikeudesta *väkivallattomuuteen ja ruumiilliseen koskemattomuuteen* (artikla 19 [Unicef

2008]) sekä vaatimus *vanhempien ja huoltajien toimissa näkyvästä lasten ensisijaisuudesta* (artikla 18 [mt.]) ohi kodin ja vanhempien. Lapsen oikeuksien sopimus painottaa lasta yksilönä, mikä nostaa turvallisuuden perheen eheyden edelle.

Tutkielmani lasten arjessa vaikuttavat aikuiset ovat muita kuin heidän biologisia vanhempiaan. Huoltajiin liittyvien kysymysten yhteydessä vain yksi haastattelemistani lapsista puhui lastenkodin työntekijästä luottavaiseen ja kiintyneeseen sävyyn. Muuten heidän elämänsä aikuiset näyttäytyivät havaintojeni perusteella vain välinpitämättömyyden, kontrollin tai äärimmillään väkivallan kautta. Lapsen oikeuksien sopimuksen artikla 20 velvoittaa sopimusvaltiot *vailla vanhempia elävän lapsen erityiseen suojeluun ja tukeen* (Unicef 2008). Tämä jää tutkielmani lasten arjessa vain idealismiksi: jos vanhemmat eivät kykene huolehtimaan heistä, ei sopimuksen vaatima ”erityinen suojelu ja tuki” näytä saavan juurikaan kosketusta käytännön kanssa.

Rachael Bakerin (1998, 50) kuvaus katulapsista viittaa puutteisiin myös lapsen oikeudessa *terveyteen ja ravintoon*. Hengissä säilymisen edellytyksenä on tavallista, että katulapset ajautuvat huumeiden, rikollisuuden, kerjäämisen ja huonoissa oloissa työskentelyn maailmaan (le Roux & Smith 1998). Haastattelemistani katupojista kolme kertoi haistelevansa liimaa päihtyäkseen, ja 12-vuotiaskin ilmoitti polttavansa tupakkaa. He totesivat olevansa usein nälissään ja joskus menevän päiviä, että ruokaa löytyy vain nimeksi ja kerjäämisen tuotto jää hyvin niukaksi. He ilmoittivat kääntyvänsä tuolloin kuitenkin katulapsijärjestöjen puoleen. Lastenkotilapset kertoivat ruokaa olevan tarpeeksi, mutta kun kysyin sen sisällöstä, he kuvailivat saavansa aamuisin ja iltaisin riisi- ja linsikeittoannoksen, kun väliin jäävä aika kuluu usein tyhjin vatsoin. Verratessa suomalaisessa peruskoulussa opetettuun ravintoympyrään, ei lasten kuvailema ruokamäärä ole riittävä.

Tämän alaluvun alussa siteeraamani pakenemiskertomukset liittyvät erityisesti *turvallisuuden ja vapauden* kysymyksiin. Ensimmäinen sitaatti kertoi katupojan paenneen omaa isäänsä. Hänen arkensa on näin sujuttava ilman vanhempien ja kodin suojaa, väkivaltaisten muistojen kanssa. Toinen poika kertoi nukkuvansa taivasalla peläten jonkun tappavan hänet. Kolmas oli ryhmäytynyt toisten katupoikien kanssa ilman aikuisen huolenpitoa, ajautuen haavoittaviin tilanteisiin. Väkivalta ja sen uhka riistävät turvallisuudentunteen ja rajoittavat vapautta olla lapsi. Silti törmään siihen haastattelujeni sisällöissä merkittävän usein. Paettuaan lastenoikeusloukkauksia lapset vaikuttavat päätyvän

uudelleen niiden uhreiksi kaduilla ja lastenkodeissa. Pakenemiskertomuksissa esiintyy lisäksi välillistä väkivaltaa lasten joutuessa todistamaan muihin kohdistuvia rikoksia:

SUNIL: Kerran, kun olin nukkumassa temppelin portailla, kuulin äänen shap shap shap, ja luulin sen olevan keppi jolla joku löi jotakin... Mutta kun menin katsomaan, se oli veitsi. Joku tappoi jotakin. Hän oli tyyppi jolla oli tapana ostaa meille ruokaa ja niin edelleen... Olin kaverini kanssa, ja me menimme kertomaan poliisille. Heitä oli seitsemän tappamassa tätä poikaa. Olin niin peloissani... Jotkut tytöt menivät lihakauppaan piiloon...

Uhriuden lisäksi osa lapsista vaikuttaa olevan myös väkivallan tekijöitä: yksi katupojista kertoi poliisin pidättäneen hänet ja hänen ryhmänsä tappelun vuoksi, minkä yhteydessä hän kertomansa mukaan löi myös poliiseja. Näen ”jengitappelut” Paulo Freireä (2005 [1970], 64–65) mukaillen sorrettujen hyökkäyksenä vertaisiaan vastaan suojelakseen minuuttaan, mutta myös epäsuorana sortajan vastustamisena. Freire (mt.) kirjoittaa, että sortajan varjo on läsnä sorretussa tämän ollessa riippuvainen ja kuuliainen sortajaansa kohtaan. En näe tutkielmani katupoikien olemuksessa riippuvaisuutta tai kuuliaisuutta heidän vallattuaan ”vapautensa” pakenemalla. Freireä (mt.) tulkiten katupojat ovat kuitenkin omaksuneet sortajiensa, kuten väkivaltaisten sukulaistensa, viranomaisten tai toisten katupoikien käyttäytymismallit selviytymisen ehtona. Näin toimimalla he ylläpitävät sortoa tukevaa järjestystä, jota ovat paenneet. Freiren (mt.) mukaan sorretut eivät näe tuota järjestystä, mutta sen turhauttamina he sortuvat usein horisontaaliseen väkivaltaan.

Vaikka eläminen kadulla on ulkoisesti suojattomampaa kuin lastenkodissa, kätkevät myös ympäröivät seinät väkivallan varjoja sisäänsä. Suoraan havaitsemani fyysiset kurruttamiset lastenkotien työntekijöiden toimesta olivat läpsäisyjä poskeen tai töytäisyjä luudalla, mutta ne jäivät muiden lähteiden mukaan vain lievimmiksi väkivallanteoiksi. Vyöniskujen raidoittama selkä, kasvoissa ilmenevät puremajäljet sekä pelokkaat olemukset kertovat minulle yhtä paljon kuin väkivallan teon näkeminen. Vaikka lapset vaikuuttivat haastatteluissani työntekijöiden ”mukavuutta”, heidän ihmisoikeusjärjestön työntekijälle antamansa todistajanlausunnot väkivaltaisen lastenkodin johtajan teoista paljastivat toisen totuuden. Myös Terre des hommes Foundation ja Unicef (2008, 12–13) raportoivat nepalilaisissa lastenkodeissa tapahtuvasta seksuaalisesta hyväksikäytöstä, laiminlyönnistä, ruuan puutteesta sekä väkivallasta. Kyseiseen tutkimukseen osallis-

tuneet lapset kertoivat muun muassa vessaan lukitsemisista tai kovasta työnteosta. Seitsemän prosenttia heistä oli kokenut fyysistä ja 15 prosenttia verbaalista seksuaalista hyväksikäyttöä. 29 prosenttia lapsista kertoi ulkonaliikkumiskielloistaan. (Mt.)

Edelliset niin katu- kuin lastenkotielämää sävyttävät ulottuvuudet liittyvät *turvallisuuteen ja vapauteen* monella tavalla. Tutkielmani lastenkotilapsista kolme kertoi tuntevansa eri syistä surua tai turvattomuutta. Yksi heistä kertoi pelostaan liittyen lastenkodin johtajan kontrolliin. Toinen kuvaili turvattomuuden tunnettaan, koska pelkäsi jonkun ajavan hänet ulos milloin tahansa. Hän kertoi surullisuudestaan, vaikka samassa lauseessa totesikin, ettei välitä asiasta. Hän koki olevansa seinien suojassa paremmassa turvassa kuin kadulla. Sen sijaan katupojat tiesivät mahdollisuutensa katulapsijärjestöjen tarjoamaan yösijaan ja koulupaikkaan, mutta valitsivat omien sanojensa mukaan kadun vapauden. He eivät elä yksipuolisen vaihtoehdottomassa ja lukitussa tilanteessa. Baker (1998, 50) näkeekin, että katulapsi määritellään usein liian kapeasti eikä heidän sosiaalisten todellisuksiensa moninaisuutta tunnisteta. Baker (mt., 55) kuvaa heidän elävän joustavasti vertaisryhmän eli toisten katupoikien, perifeeristen slummialueiden, kolmannen sektorin organisaatioiden sekä heidän kotiensa verkostossa.

Vapauden pohdinnoissa päädyn jälleen tulkitsemaan pakenemista. Baker (mt.) kirjoittaa, että katulapset tekevät valintoja tietäen niiden seurauksista. Pakenemalla haavoittavia olosuhteita tutkielmani lapset tekevät valinnan sosiaalisten todellisuksiensa välillä. He ovat vaihtaneet kodin Bakerin (mt.) esittämään perifeeriseen slummialueeseen ja kolmannen sektorin työntekijät vertaisryhmään. Heidän vapautensa on kuitenkin hyvin näennäistä. Vaikka he valitsevat usean vaihtoehdon välillä, todellista vapautta he eivät saavuta. He joutuvat pakkovalinnan eteen minimoidakseen väkivallan, alistamisen tai kontrollin. Vaikka haastatteleman pojat kertoivat vapaudentunteestaan, lapsen oikeuksien kautta tarkasteltaessa heidän puheissaan kuultavat useat vapautta rajoittavat tekijät.

Keskusteluun vapaudesta on mielekästä liittää myös *vapaa-ajan* ja sitä kautta *koulunkäynnin* teemat. Kolme haastattelemistani katupojista kertoi heillä olevan mahdollisuudet koulunkäyntiin katulapsijärjestön kautta, mutta tiukkojen sääntöjen, tylsyyden sekä opettajien antamien rangaistusten vuoksi he jättäytyvät sen ulkopuolelle. Se, mikä Lapsen oikeuksien sopimuksessa on määritelty oikeudeksi, ei olekaan näiden katupoikien mielestä tavoiteltavaa. Tämä johtaa pohtimaan sekä koulujen sopimattomia käytäntöjä ja joustamattomuutta että katulasten haasteellisesta elinpiiristään omaksumaa asen-

netta. Lastenkotilapsista jokainen ilmoitti käyvänsä koulua. Sen vastapainoksi he kertoivat pelaavansa jalkapalloa tai krikettiä ystäviensä kanssa, auttavansa taloustöissä ja katsovansa televisiota. Vaikka he näyttivät kantavan vastuuta lastenkodin arkiaskareista ehkä enemmän kuin olisi suotavaa, heidän vapaa-ajanviettonsa vaikutti hyvin pitkälle siltä, mistä lapset ympäri maailmaa pitävät. He eivät omista videopelejä tai uusimpia Tähtien Sota -miekkoja, mutta resuisen jalkapallon, piiloleikin tai tanssin tuoma ilo vähentää eroa muihin lapsiin. Vapaa-ajan vieton puitteissa tutkielmani lasten marginaaliasema ja sosiaalinen leima hälvenee, ja he näyttäytyvät tuolloin lapsina lapsen roolissa.

Katulapset kertoivat heidän vapaa-aikansa olevan rajatonta. He ilmoittivat ylpeinä määrittelevänsä itse ”työaikansa” ja levähtävänsä silloin, kun tuntuu siltä. Kun Bakerin (1998, 58) tutkimuksessa katulapsia kuvataan ”rutiinittomiksi”, haastattelemanani pojat osoittivat edellisillä kommentteillaan näkemyksen paikkansapitäväksi. Heidän kokemuksensa määrittelemättömästä vapaa-ajasta vaatii kuitenkin hieman laajempaa katsantoa. Kun heidän elämästään puuttuvat rutiinit, jotka rytmittäisivät vapaa-ajan ja koulunkäynnin tai muiden elämänalueiden vaihtelua, menettää vapaa-aika merkityksensä. Katupoikien kantama vastuu hengissä säilymisestään on alituisesti läsnä, ja se kulkeutuu mukana uneenkin, mikä paikantuu suojattomiin portaikkoihin, rakennusten kulmauksiin tai puistoihin. Vaikka he voivat milloin tahansa istua pelaamaan korttia tai kävellä läheisille kukkuloille ihailemaan maisemia, ajaa nälkä heidät lopulta jatkamaan ruuan hankintaa. Näin heidän näkemyksensä omasta vapaa-ajastaan eivät kestä pidemmälle vedettyä pohdintaa.

Päätän tarkasteluni YK:n Lapsen oikeuksien sopimuksen toteutumisesta laajempaan kontekstiin. Sopimuksen allekirjoittamisen jälkeen Nepalissakin on virinnyt jonkinasteinen keskustelu lasten oikeuksista. Vuonna 2004 nepalilaiset lastensuojelulautakunnat tarkastivat 100 lastenkotia, joista 22 suljettiin puutteellisuuksien vuoksi. Lastenkotien työntekijöiden mukaan tarkastukset pureutuivat enemmänkin infrastruktuuriin, kuten huoneiden ja ruuan määrään sekä koulussa kirjoilla olemiseen sen sijaan, että ne olisivat selvittäneet lasten näkemyksiä tai taloudellisia dokumentteja. Lisäksi lasten taustoja ei tarkistettu riittävästi verraten siihen, että ne ovat usein epäselvät ja heidän erottaminen vanhemmistaan heikosti perusteltua. (Terre de hommes & Unicef 2008, 15–16.) Kun Nepalissa on rekisteröity 1048 lastenkotia (mt.), vaikuttaa valvonnan määrä riittämät-

tömältä. Terre des Hommesin ja Unicefin (mt., 11) tutkimus osoittaa lisäksi, että usein lastenkotien perustamisen motivaationa toimii raha. Ongelmaksi on muodostunut säännösten ja kontrollin vähäisyys sen suhteen, kuka voi ylläpitää kolmannen sektorin instituutioita, mitä tarkoitusta varten, ja mitkä ovat heidän oikeutensa ja velvollisuutensa (mt.). Virinnyt keskustelu vaikuttaa jäävän kauas Lapsen oikeuksien sopimuksen tavoitteista ja raapaisevan katu- ja lastenkotilasten kohtaamia ongelmia vain pinnalta. Oleellisin tekijä, lasten kuuleminen, loistaa keskusteluissa ja valvonnassa poissaolollaan.

Sopimuksen valvomiseksi maailmanlaajuisella tasolla muun muassa Unicef on laatinut tilastoja, jotka valottavat tilannetta erityisesti kehitysmaiden lapsia sortavista ihmiskaupasta, prostituutiosta, lapsityöstä, lapsisotilaaksi pakottamisesta, köyhyydestä ja hylkäämisistä (Suomen YK-liitto 2007). Syyskuussa 2001 YK:n yleiskokous otti lasten oikeudet uudestaan tarkasteluun. Tällöin tehtiin uusi kansainvälinen lasten oikeuksia koskeva sopimus, mikä painottaa yhä laajemmin koulutuksen ja terveyden merkitystä. Tarkastamisen yhteydessä havaittiin pääasiassa terveyteen liittyviä parannuksia vuoteen 1990 verrattuna: alle viisivuotiaiden kuolleisuus oli laskenut kolmanneksella ja lasten ripulitautien aiheuttamat kuolemat olivat vähentyneet 50 prosentilla. Polio oli saatu 99-prosenttisesti kuriin rokotteiden avulla. Lisäksi lapsia oli koulussa enemmän kuin koskaan. (Lachman ym. 2002, 24.) Kehitysmaissa Lapsen oikeuksien sopimus on johtanut muun muassa aseellisten konfliktien, lapsityövoiman ja seksuaalisen hyväksikäytön uhrin aseman paranemiseen. Sopimus on saanut myös jotkut kehitysmaat valmistelemaan kansallisia ohjelmia lasten oikeuksien puolesta. (Waterston & Davies 2006.)

Aloitin YK:n Lapsen oikeuksien sopimuksen toteutumisen tarkastelun haastattelemieni lasten pakenemiskertomuksilla. Kuljetettuani sopimuksesta nostamiani teemoja analyysin runkona, huomaan kohdanneeni puutteita puutteiden perään. Vaikka joitain parannuksia niin maailmanlaajuisesti kuin Nepalissakin on havaittavissa, oikeuksien toteutumisen tarkastelu tutkielmani lasten arkea vasten avaa oven hyvin ongelmapainotteeseen maailmaan. Ettei lapsen tarvitsisi paeta, heihin vaikuttavien toimijoiden on pyrittävä yhteisölliseen ja yksilölliseen tasa-arvoon ja kunnioitukseen sekä rakenteellisiin muutoksiin. Näiden tekijöiden etsimiseksi ja ongelmalähtöisen tarkastelun vastapainoksi etsin vaihtoehtoja ja mahdollisuuksia lasten oikeuksien toteutumiseksi seuraavaksi syrjinnän ja sorron vastaisen sosiaalityön ideoista.

6 VAPAUTUMISEN POLKU

6.1 Syrjintää ja sortoa vastaan

Vertaan vapautumisen prosessia polkuun. Se on matka, joka tähtää tiedostettuun päämäärään sisältäen mutkia, kuoppia, ala- ja ylämäkiä sekä harhareittejä. Siinä ei ole sileää päällystettä, ja askeleet täytyy ottaa itse. Saattaja tai oikopolku voi helpottaa matkaa, mutta vauhdin hurmaa siinä on hankala saavuttaa. Tarkennan katseeni kulkijaan itseensä tämän yksilöllisten ominaisuuksien vaikuttaessa vapautumisprosessiin. Polun varrella olevat maisemat ovat moninaiset, niin kuin yksilöä ympäröivät sosiaaliset rakenteet. Maisemiin sisältyvät maastot voivat estää ja hidastaa kulkua, toisaalta ne voivat myös inspiroida ja vauhdittaa sitä. Iso-Britanniassa alkunsa saaneen syrjinnän ja sorron vastaisen sosiaalityön painottama *holistisuus* (Dominelli 2002, 8-9) kietoo tarkasteluni langat yhteen; yksilöä ei voi irrottaa kontekstistaan. Maisemat ja kulkija ovat samassa kuvassa.

Etnografinen orientoituminen ohjasi minua aiemmin pohtimaan tutkielmani lapsiin vaikuttavia valta-asetelmia. Tästä muodostuu silta syrjinnän ja sorron vastaiseen sosiaalityöhön: Jane Dalrymple ja Beverley Burke (2006, 3) näkevät valtasuhteiden tunnistamisen suuntauksen oleellisena sisältönä. Suuntaus vastaa mielestäni myös Vappu Sunnarin (2004, 198) peräänkuulutukseen vaihtoehtoisista ja tasa-arvoisista kehityslinjoista, jotka haastavat uusliberalistisen, talouseliitille painottuvan vallanjaon. Sunnarin (mt.) mukaan valtasuhteet, luokka, sukupuoli, etnisyys ja muut erilaisuuden osat on nostettava tarkasteluun yhdenmukaistamisen sijaan. Myös feministinen tutkimus 1970-luvulta alkaen on painottanut samaa kyseenalaistaessaan valkoisen, keski-ikäisen, keskiluokkaisen, heteroseksuaalisen tiedemiehen ainoan oikean ja neutraalin tiedon luoja (Oinas 2004, 211). Haluan selvittää, miten syrjinnän ja sorron vastainen sosiaalityö pureutuu muun muassa edellä mainittuihin seikkoihin, voi edistää nepalilaisen katu- ja lastenkotilapsen oikeuksien toteutumista. Ennen kuin peilaan suuntauksen näkemyksiä tutkielmani lasten arkeen, tarkastelen hieman sen lähestymistapoja ja periaatteita.

Feministiset orientaatiot alkoivat näkyä myös sosiaalityön tutkimuksessa ja käytännössä 1970-luvulla. Moninaisuuden ja erilaisuuden kokemuksista nouseva dynaaminen näkökulma ohjasi muun muassa englantilaisia tummaihoisia naisia kehittämään sosiaalityötä kohti uudenlaisia lähestymistapoja (Burke & Harrison 2002, 228). Eri toimijat yh-

tyivät keskusteluun sosiaalisesta oikeudesta ja vallan uudelleenjakamisesta kehittäen suuntausta radikaalista ja rakenteellisesta lähestymisestä feministiseen ja rasismin vastaiseen sosiaalityöhön 1970- ja -80-luvuilla (Dalrymple & Burke 2006, 13–15, 17; ks. myös Dominelli 2002, 4-5). Dalrymple ja Burke (mt., 11) paikantavat perinteisen sosiaalityön 1700-luvun lopun valistukseen sekä teolliseen kapitalismiin ja tieteeseen pohjautuvaan modernismiin, ja näkevät syrjinnän vastaisen sosiaalityön puolestaan post-modernin kehityksen hedelmänä.

Nämä naisista ja tummaihoisista ihmisistä lähteneet liikehdinnät saivat vaikutteita erilaisten, kuten homoseksuaalien, vammaisten, väkivallasta selvinneiden, oppimisvaikeuksia omaavien sekä aidsia sairastavien ihmisten toiminnasta (Dalrymple & Burke 2006, 17). Lisäksi muut vallan keskiön ulkopuoliset, kuten lapset ja vanhukset (Dominelli 2002, 4-5), sekä taloudellisesti köyhät, maantieteellisessä marginaalissa elävät ja työttömän tai mielenterveyspotilaan statusta kantavat ihmiset ovat oleellisessa asemassa suuntauksen periaatteissa (Burke & Harrison 2002, 232). Kathmandun katujen ja lastenkotien lapset ovat kohdanneet väkivaltaa, elävät taloudellisesti köyhissä olosuhteissa sekä maailmanjärjestyksen marginaalissa. He liittyvät monen tekijän kautta yllämainittuihin erityisryhmiin, mikä perustelee 1990-luvulla kehittyneen syrjinnän ja sarron vastaisen käytännön (ks. Dominelli 2002, 5) tarkoituksenmukaisuutta heidän asemansa parantamisessa ja oikeuksiensa edistämässä.

Tämä kriittisen sosiaalityön suuntaus painottaa sosiaalipalvelujen asiakkaiden ongelmien *rakenteellisia juuria, holistisuutta* ja radikaalia *sosiaalista muutosta*. Se pohjautuu humanistisille ja sosiaalisen oikeuden arvoille ottaen huomioon *sorrettujen ihmisten kokemukset ja näkemykset* ja peräänkuuluttaa ammatinharjoittajien sekä asiakkaiden *yhteistyötä* kohti oikeudenmukaisempaa yhteiskuntaa. (Dalrymple & Burke 2006, 7-19.) Lähestyn vapautumisen prosessia syrjinnän ja sarron vastaisen sosiaalityön lähtökohdista nostamillani, edellä kursivoimillani teemoilla. Vapautumisen polun alussa on tärkeää määrittää, mistä halutaan vapautua. Vasta sen jälkeen kulkija voi tietää, minkä polun valitsee. Vaikka Paulo Freiren (2005 [1970], 56) näkemykset paikantuvat kasvatustieteeseen, näen niissä yhteyden edelliseen argumenttiin hänen määrittellessään vapautumisen prosessina, joka lähtee liikkeelle sorrettujen paljastaessa sarron maailman ja sitoutuessa sen muuttamiseen. Burke ja Harrison (2002, 227) esittävät syrjinnän ja sarron olevan moninaisia ja kompleksisia ilmiöitä. Heidän mukaansa ne rakentuvat yleensä so-

siaalisissa verkostoissa ja järjestelmissä. Näin myös he paikantavat sosiaaliset ongelmat rakenteellisiin tekijöihin.

Samaan viittaa Dominelli (2002, 4-5) kirjoittaessaan sosiaalisen todellisuuden muodostuvan kulttuurisista, institutionaalisista, laillisista, poliittisista ja sosio-ekonomisista rakenteista sekä ihmisten välisistä suhteista. Luen kulttuuriin liittyviksi rakenteellisiksi epäoikeudenmukaisuuksiksi esimerkiksi uskonnolliset, perherakenteelliset, kielelliset tai pukeutumiseen liittyvät erityispiirteet, jotka tuottavat sortavia elementtejä yksilön elämään. Etsittyäni tutkielmani lasten kadulle ja lastenkotiin päätyminen taustatekijöitä, huomaan myös niiden paikantuvan pääasiassa rakenteisiin, kuten Thapan ja Ryckmansin (2008, 15) esittämät *sosioekonomiset olosuhteet* ja niihin liittyvät köyhyys tai kasti- ja sukupuolijärjestelmät, *poliittinen epävakaus* sekä *kaupungin houkuttelevuus*. Kotikylissä kohdattu väkivalta on sortoa suorimmillaan, ja pakenemisen jälkeinen todellisuus kaduilla ja lastenkodeissa palaa sortoon institutionaalisena ja kulttuurisena ilmentymänä. Lisäksi lasten oikeuksien paikoittainen puuttuminen Nepalin lainsäädännössä (ks. Garujel 2007; 35, 44) linkittyy lailliseen sortoon.

Pohtiessani vapautumisprosessia päädyn aluksi ajatukseen, että Freiren (2005 [1970], 56) sanoin ”sorretun paljastaessa sorron maailman”, hän väistämättä lähtee etsimään vapautusta sortajasta itsestään. Freiren (mt., 45) radikaaleihin näkemyksiin kuitenkin kuuluu, että vapautumisen sijasta sorretut usein samastuvat sortajaansa. Freire (mt.) kirjoittaa, että sortaja ohjaa toiminnallaan sorretun kiinnittymistä häneen niin, että sorron käytännöt hahmottuvat osaksi vapautusta hakevan osapuolen tavoittelemaa ihmisyyttä. Näin sorretuista tulee vapauduttuaan usein sortajia. Freire kyseenalaistaa lisäksi sortajien mahdolliset oikeudenmukaisuuspyrkimykset vedoten niiden valheellisuuteen. Hän esittää, että kun sorretut saavat ajoittain maistaa alistajiensa hyvyttä, heidän riippuvaisuutensa lisääntyy ja epäoikeudenmukaiset rakenteet uusiutuvat. (Mt., 46.)

Freireä tulkiten vallitsevien olosuhteiden pakeneminen ei palvele todellista vapautumisprosessia tutkielmani lasten kohdalla. Kun haavoittavat kotiolot vaihtuvat pakenevilla hyväntekijöiksi lukeutuvien lastenkodin tai katulapsijärjestön henkilökunnan harjoittamaan sortoon, toteutuvat Freiren visiot riippuvaisuuden lisääntymisestä sekä epäoikeudenmukaisten rakenteiden uusiutumisesta. Lisäksi iän ja elämäkokemuksen tuottama valta-asetelma lisää lasten riippuvaisuutta ”hyväntekijöistään”. Vaikka lähiympä-

ristöistä ja yksilöllisistä ominaisuuksista löytyykin useita voimavaroja, vasta samanainen rakenteisiin pureutuminen aloittaa todellisen ihmisoikeustyön ja tuottaa pysyvää muutosta. Näkemys on osoittautunut todelliseksi muun muassa nepalilaisten lastenkotien työntekijöiden harjoittamien lastenoikeusloukkausten kohdalla. Kun usean tahon painostus ja työ on johtanut lasten ”pelastamiseen” korruptiosta ja pedofiiliasta syytetyn toimijan varjon alta, tämän toiminta on jatkunut uusien lasten parissa. Viranomaiset on ostettu hiljaisiksi, mikä takaa sortoa ylläpitävän järjestelmän jatkuvuuden. Ennen kuin syrjinnän ja sarron vastaisen sosiaalityön kannattama rakenteiden muuttaminen on osa ihmisoikeustyötä, radikaali ja pysyvä *sosiaalinen muutos* on mahdoton saavuttaa (ks. Burke & Harrison 2002, 227).

Rakenteet eivät ole määrittelemättömiä ja persoonattomia hahmotelmia, vaan ne muodostuvat eri toimijoista, kuten yksilöistä, yhteisöistä ja instituutioista. Niihin vaikuttaminen sosiaalityön keinoin on mahdollista muun muassa *yhteistyön*, *asianajon* ja *aktiivismin* kautta. Burke ja Harrison (mt.) kirjoittavatkin sosiaalityöntekijöiden moraalisesta, eettisestä sekä lainmukaisesta velvollisuudesta oikeudenmukaisuuden ja tasavertaisuuden tavoittelussa. Heidän tehtävänsä on toimia sosiaalisesti, taloudellisesti sekä emotionaalisesti syrjässä elävien ihmisten edustajina, tukijoina sekä asianajajina. Rakenteellisen syrjinnän ja sarron vastustaminen on haasteellista ja vaatii erityisiä välineitä, uskallusta ja toisen asemaan asettumista. (Mt., ks. myös Leadbetter 2002, 205.) Sosiaalityöntekijän voimavarat rakenteiden muuttamiseksi voivat tyypistyä raskaaseen asiakastyöhön. Vaikka Nepalin tuore demokratia on tuonut maahan sananvapauden, tuottavat korruptio ja yhä vaietut ihmisoikeusloukkaukset oman haasteensa rakenteellisen muutoksen vaatimiselle. Syrjinnän ja sarron vastaisen sosiaalityön vaihtoehtoinen ote ei ole saavuttanut valtavirtaa sen synnyinseuduillakaan (Dominelli 2002, 12), ja vielä tuntemattomampi se on Nepalissa, jossa sosiaalityö ylipäättään on hyvin tuore toimiala.

Hiljaisuuteen tuodittautuminen vahvistaa kuitenkin sortavien rakenteiden ylivaltaa ja jättää sosiaalisen oikeuden tavoitteet kaukaisiksi haaveiksi. Yksittäisten toimijoiden ponnistelut Nepalissa esimerkiksi korruptoituneen lastenkodin tapauksessa eivät jää tyhjiksi, jos ne lisäävät tietoisuutta ja näyttäytyvät sivusta seuraaville ihmisille oikeudenmukaisina ja arvostettuina pyrkimyksinä. Nepal on osa maailmanlaajuisesta järjestelmää, jossa köyhimmillä mailla on vain vähän valtaa, mutta joka mahdollistaa tietoisuu-

den levittämisen globaalin aktivismin keinoin. Iain Ferguson ja Michael Lavalette (2005, 207–208) esittävät aikamme merkittävimmät kapitalistisen vallanjaon vastustamiseen tai globaalin oikeudenmukaisuuden ajamiseen perustuvat kansainväliset liikedinnät sosiaalityön mahdollisuuksina muutoksenteekoon. Maailman kauppajärjestö WTO:n toimien vastainen mielenosoitus Seattlessa vuonna 1999, Irakin sotaa vastustavat protestit ympäri maailmaa vuonna 2003 tai Maailman, Euroopan, Aasian ja Afrikan Sosiaalifoorumit edustavat uudenlaista globaalia toimintaa (mt.), jonka avulla heikommassa asemassa olevien ihmisten ääni voidaan nostaa maailmanlaajuiseen keskusteluun.

Rakenteisiin pureutumista osoittavat myös kansainvälisen sosiaalityön välineiksi lukeutuvat sosiaalityöntekijöiden globaalit liikkeet, vertaileva sosiaalipolitiikka sekä muualta hankittujen innovaatioiden käyttö (ks. Healy 2008, 4; 317). Aineistoni sijoituessa niin maantieteellisesti, rakenteellisesti kuin kulttuurisesti kaukaiseen kontekstiin on kansainväliseen sosiaalityöhön perehtyminen jo lähtökohtaisesti merkityksellistä. Lisäksi valitsemani tutkimukselliset orientaatiot, kuten etnografia ja uudet lapsuuskäsitykset, saavat rinnalleen vahvistusta tästä suuntauksesta, joka kumpuaa tarpeesta globaaliin kanssakäymiseen, ennakkoluulojen poistamiseen sekä kansainväliseen taisteluun oikeudenmukaisemman ja tasa-arvoisemman maailman puolesta (ks. mt. 254). Healy (2008, 3) nostaa esimerkeiksi kansainvälisestä sosiaalityöstä eri toimijoita ja välineitä, kuten sosiaalityöntekijöiden kansainvälisen järjestön (International Federation of Social Workers [IFSW]) tai sosiaalityön mittarina toimivan YK:n inhimillisen kehityksen raportin (Human Development Report). Monikansallisen liittoutumisen heikkoudeksi osoittautuu kuitenkin toimintojen moninaisuus erilaisten järjestelmien ja yhteiskuntien kirjossa. Maailmanlaajuiset liikkeet vastaavat globaaleihin kysymyksiin sekä ylikansallisten yhtiöiden ja organisaatioiden toiminnan epäkohtiin, mutta paikallisen tason vaikuttamiseen vaaditaan kontekstin ja järjestelmän tarkempaa tuntemista. Maailman eri osien ollessa yhä enemmän yhteydessä toisiinsa, on kansainvälisen vaikuttamisen rooli kuitenkin merkittävä sosiaalityön kentälläkin.

Esitin aiemmin rakenteellisten tekijöiden pohtimisen tueksi Freiren (2005 [1970], 56) ajatuksen vapautuksen prosessista sorrettujen toimintaan perustuvana sorron maailman paljastamisena. Sama argumentti vie tarkastelun kohti yksilöä. Syrjinnän ja sorron vastaisen sosiaalityön periaatteiden mukaan *sorrettujen ihmisten kokemusten ja näkemysten*

huomioiminen herättää minut jälleen pohtimaan tutkielmani lasten sanomisten esittämisen problematiikkaa. Syrjinnän ja sarron vastainen sosiaalityö on syntynyt Englannissa, länsimaisen sosiaalityön piirissä. Siihen liittyvään kirjallisuuteen perehtyessäni löysin pääasiassa englantilaisten ja yhdysvaltalaisten tutkijoiden kirjoituksia. Itse teen tutkielmani suomalaisena, yhtä länsimaisena, kuin tekstissä peilaamani teoreetikot. Tutkielmani lasten osallisuus suodattuu omien valintojeni kautta. Toisenlaiseksi esimerkiksi osoittautuu Genevieve Vaughanin toimittamassa teoksessa 14-vuotiaan Assetou Madeleine Auditoren (2007, 235–237) kirjoittama artikkeli lasten asemasta. Tämä harvinaisen kypsänä näkemäni kirjoitus on esimerkki toisenlaisen tiedon tuottamisesta. Kyseinen tapa syrjinnän ja sarron vastaisen sosiaalityönkin kirjallisuudessa vahvistaisi suuntauksen periaatteita.

Auditore (mt.) puhuu vallan keskiön ulkopuolelta ”toisten”, lasten, äänellä. Hän pohtii artikkelissaan syitä maailman lasten kärsimykseen. Häneltä riittää ymmärrystä köyhille vanhemmille, jotka ovat joutuneet hylkäämään lapsensa olosuhteiden pakosta kaduille tai töihin. Hän tuo keskusteluun kaksi konkreettista toimintoa, joiden uskoo parantavan lasten oloja: hän peräänkuuluttaa asiaan liittyvän tietoisuuden levittämistä muun muassa kouluilla, perheissä tai Internetin välityksellä. Syrjinnän ja sarron vastaisen sosiaalityön yksi ulottuvuus konkretisoituu erityisesti Auditoren (mt., 237) ajatuksessa, jossa ”lapset voivat auttaa toisia lapsia maapallolla esimerkiksi välttämällä lapsityövoimalla tuotettujen tuotteiden hankkimista”. Tässä muutos lähtee vertaisten, itsekkin vallan keskiön ulkopuolisten ihmisten, toiminnasta. Syrjinnän ja sarron vastainen sosiaalityö ei tyydy ainoastaan tähän, vaan yksilöiden toiminnan rinnalle on nostettava järjestelmien palveluiden tuottama tuki.

Tämä tuki tiivistyy *yhteistyöksi*, joka tähtää sosiaalisen oikeuden toteutumiseen ja rakenteiden muuttamiseen. Syrjinnän ja sarron vastaiselle suuntaukselle ominainen dynaaminen ja luova työskentelytapa tarjoaa mahdollisuuden asiakkaan äänen kuulemiselle (Burke & Harrison 2002, 234). Yksilön kokemusten ja näkemysten selvittäminen mahdollistaa puolestaan yhteistyön tekemisen. Tasavertaisuuteen pyrittäessä työntekijän on tiedostettava ne intressit ja näkemykset, jotka ohjaavat valintoja (Dominelli 2002, 8–9). Yhteistyön merkityksestä kirjoittavat myös Beverley Burke ja Philomena Harrison (2002, 235), joiden mukaan asiakas täytyy nähdä vahvuuksien, yhteistyön ja osallistamisen kautta. He haastavat perinteisen työntekijä-asiakassuhteen refleksiivisyyden ja

vastavuoroisuuden periaatteilla. Nämä ajatukset linkittyvät etnografiaan ja uuteen lapsuskäsitykseen pohjautuvaan lähestymistapaani. Näin tasavertaisuuteen pyrkiminen ei jää vain tutkimuksellisten valintojen piiriin, vaan se vaikuttaa lisäksi lapsissa ilmenevien mahdollisuuksien etsimiseen heidän oikeuksiensa edistämiseksi. Myös Freiren (2005 [1970]) näkemyksissä vapautuksen saavuttamisesta on samoja yhteistyötä korostavia elementtejä.

Kun Freire (mt., 49) peräänkuuluttaa ratkaisujen etsimistä yksilöiden *kanssa*, ei heitä *varten*, hän nostaa sarron ja sen syyt sarrorttujen oman tarkastelun kohteeksi. Onnistuessaan tämä johtaa sarrorttujen toteuttamaan taisteluun oman vapautumisensa puolesta. Itse vertaan vapautumista polkuun nähden sen kehittyvän enemmänkin hiljattain kuin yhdellä repäisyllä. Freire (mt., 50) kuvaa vapautusta kuitenkin toisin, verraten sitä kivuliaaseen synnytykseen. Tämän eroavaisuuden selittää konteksti, missä vapautumista tarkastellaan. Freire (mt.) peilaa maaorjien vapautumista isäntiensä ikeestä, missä kapinan ja vallankumouksen repäisevyys voi johtaa sarrrosta irtautumiseen. Kyseenalaistan samanlaisen kapinan toimivuuden tutkielmani lasten kohdalla. Olennaista näissä molemmissa lähtökohdissa on kuitenkin vapautumisen luonne, missä sarrorttuilla itsellään on merkittävä rooli.

Freiren radikaalien näkemysten rinnalla näen maltillisempänä toimena Englannin lainsäädännön, joka vaatii sosiaalipalveluilta kumppanuutta korostavaa asiakassuhdetta (Leadbetter 2002, 203). Michael Leadbetterin (mt., 205) mukaan kyseiset sosiaalipoliittiset linjaukset vaalivat myös asiakkaiden itsemääräämisoikeutta esimerkiksi heille suunnattujen suorien maksujen kautta. Lisäksi, kun ihminen nähdään kuluttajana ja tietoisena valintojen tekijänä (mt.), kannatetaan syrjinnän ja sarrron vastaisen sosiaalityön yksilöllistä työtettä. Tuolloin on kuitenkin vaarana, että rakenteellisen sarrron merkitys hukkuu yksilön vastuun korostamisen alle. Näin lähestytään uusliberalistista näkemystä markkinoiden voimasta poistaa epäoikeudenmukaisuudet maailmasta taloudellisen kasvun avulla ja yksilön vastuun korostamisella. Kyseinen lainsäädäntö pohjautuu lisäksi länsimaiseen individualismiin, mikä voi herättää hämmennystä kollektiivisessa kulttuurissa, jota Nepalkin edustaa.

Voimaannuttavista elementeistään huolimatta yhteisö voi joskus toimia sortajan tavoin. Nepalissa se asettaa rajoitteita nojaamalla erityisesti kasti- ja sukupuolijärjestelmiin,

missä yksilön liikkumatila on hyvin kapea. Tuolloin sorron poistamiseen tarvitaan vahvempaa otetta, kuin mihin yksilö voi itse kyetä. Sosiaalityön asianajajuus ja sorretun oikeuksien puolustaminen on esimerkki yhteistyöstä, joka on nostettu yksilön vastuuta korostavan ilmapiiriin edelle syrjinnän ja sorron vastaisen sosiaalityön ideoissa (Leadbetter 2002, 205). Yhteistyön tasavertaisuus toteutuu, kun sorretun oma asiantuntijuus nostetaan osaksi vapautumisprosessia. Tämä korostuu erityisesti omaleimaisissa yhteisöissä elävien yksilöiden kanssa työskennellessä. Yhteisön ulkopuolelta on usein vaikea lukea kaikkia hienojakoisia piirteitä, jotka sen sisällä vaikuttavat. Näin yksilön eksperttityden tunnistamisella voidaan tarttua juuri niihin tekijöihin, jotka kyseisessä yhteisössä aiheuttavat sortoa. Toisaalta taas ulkopuolinen toimija voi huomata sellaisiakin erityispiirteitä, jotka ovat muotoutuneet ryhmän sisällä eläville ihmisille itsestäänselvyyksiksi.

Asiakastilanteissa yhteistyö mahdollistuu pelkistetysti ilmaistuna vastavuoroisessa keskustelussa (ks. Burke & Harrison 2002, 232). Sen sijaan sosiaalityöntekijöiden ja asiakkaiden liittoutuminen rakenteiden muuttamiseksi vaatii radikaalimpaa valta-asetelman purkamista. Se peräänkuuluttaa myös vahvuuksia korostavan sosiaalityön näkemystä ongelmien luonteesta ilmiönä, ei ihmisinä (ks. Rodger 2005, 178). Erityisen haasteelliseksi näen tämän muotoutuvan tilanteissa, joissa asiakas kantaa sosiaalisesti alhaista statusta. Tuolloin sosiaalityöntekijän on voitettava yleiset ennakkoluulot ja pyrittävä sosiaalisten raja-aitojen kaatamiseen. Lisäksi yhteistyöhön vaadittujen yhteisten näkemysten ja arvojen löytäminen (mt.) voi olla vaativaa ja kysyy perustavanlaatuista pohjatyötä. Vieraan kulttuurin toimintatapojen ymmärtäminen vie aikansa, ja länsimaisuuden muodostama kuilu nepalilaisiin katu- ja lastenkotilapsiin nähden on vaikea kuroa umpeen. Tuon kuilun olemassaolo ei ole kuitenkaan ainoastaan haitallista, kun on kyse sorretun ihmisen oikeuksien puolustamisesta. Olen Nepalissa toimittuani huomannut valkoisen ihon olevan usein painavampi muutostekijä kuin yksikään sana tai vetoamus. Kun vallitseva järjestelmä antaa valtaa tiettyjen ulkoisesti määrittävien tekijöiden, kuten kansallisuuden kautta, sen hyödyntäminen oikeudenmukaisuuden edistämässä voi palvella sorrettuja ihmisiä enemmän kuin ainoastaan sen eliminoimispyrkimykset.

Olen edennyt tarkastelussani syrjinnän ja sorron vastaisen sosiaalityön lähtökohtien mukaisesti sosiaalisten ongelmien rakenteellisen luonteen kautta yksilön näkemysten ja yhteistyön merkitykseen sosiaalisen oikeudenmukaisuuden edistämässä. Verratessani sorrosta vapautumista polkuun, kiinnitin aluksi huomioni niin kulkijaan itseensä kuin

häntä ympäröiviin maisemiin. Lisään kuvaan lopuksi toisen kulkijan. Viittaan tällä syrjinnän ja sorron vastaisen suuntauksen peräänkuuluttamaan sosiaalityöntekijän harjoittamaan asianajoon ja oikeuksien puolustamiseen. Sorrosta vapautumiseen pyrkivä kulkija ottaa askeleensa itse, mutta rinnalla kulkeva henkilö antaa tukea epätasaisuuksissa. Rinnalla kulkijan täytyy Genevieve Vaughanin (2007, 211) sanoin astua normien ulkopuolelle ja tarkastella itseään ja rakenteita sieltä, ennen kuin voi tähdätä tavoittelemansa sosiaaliseen oikeuteen. Peilaan seuraavaksi kuvaa polusta, kulkijoista ja maisemista aineistooni pohtien, mitkä ovat lasten omat ja mitkä sosiaalityön mahdollisuudet lasten oikeuksien edistämiseksi.

6.2 Vaihtoehtojattelu nepalilaiseen arkeen

Pyysin Sunilia (katupoika, nimi muutettu) piirtämään muistivihkooni hänen elämänsä kivoimmat asiat. Pojan innostunut olemus osoitti tauon puheesta olleen paikallaan. Hän näytti uppoutuvan piirtämisen maailmaan. Hän kertoi aluksi piirtävänsä kuvia hyvistä ystävistään. Yhdellä heistä ei ole toista kättä. Sitten hän piirsi koiran, jolla on tupakka suussaan. Hän piirsi viereen toisen tupakan ja sen päälle rastin kertoen sen olevan huonon merkkistä. Sitten paperiin hahmottui kuva tulevaisuuden kodista, jossa on tyttöystävä, kissa, kukkia ja temppele pihalla. (Päiväkirjamerkintä, neljäs matka 16.2.2008.)

Vaikka johdattelin kysymyksenasettelullani pojan piirustuksia kohti positiivisuutta, ei hänen epäröimätön olemuksensa jättänyt epäilyksille sijaa: tutkielmani lapsia ympäröivät myös myönteiset tekijät. Näiden tekijöiden lähemmässä tarkastelussa joudun kuitenkin vastakkain niiden monikerroksisuuden kanssa esimerkiksi sen havainnon kautta, että lapsen hyvinä pitämät asiat saattavat olla myös haitallisia piirustuksen tupakan tavoin. Lisäksi osa niistä on vielä arkipäivän sijasta toteutumattomia unelmia. Toisaalta unelmat tuovat vahvuutta myös läsnä olevaan hetkeen. Kiinnitän huomioni myös läheisten aikuisten tai järjestelmän tuen puuttumiseen lasten hyvinä pitämien asioiden listasta. Käytän tämän moninaisuuden pohtimisessa apuna syrjinnän ja sorron vastaisen sosiaalityön sisältöjä. Etsin *vahvuuksia* (Dominelli 2002, 4-5) ensin yksilöllisistä tekijöistä, kuten *unelmista, ihmissuhteista ja toiminnasta* (ks. esim. Burke & Harrison 2002, 235). Vaikka sosiaalityön käytäntöjen vaikutus on vielä heikko tutkielmani lasten arjessa, pohdin lopuksi syrjinnän ja sorron vastaisen sosiaalityön mukaisten *asianajon ja aktiivisuuden* (ks. esim. Leadbetter 2002, 205) mahdollisuuksia heidän oikeuksiensa edistämiseksi.

Tuttavani ihmettelyyn aihepiirini rankkuudesta totesin, että *vahvuuksien* etsiminen tuo kaivattua raikkautta ongelmalähtöiseltä tuntuvaan teemaan. Vaikka rakenteellinen sorto piirtyy mieleeni kasvottomana ja kaukaisena hahmona, maailman näkeminen vahvuuksien ja toivon kautta luo uskoa ihmisiin rakenteiden sisällä. Ilman vahvuuksien ja selviytymisen näkökulmaa on myös vaarana, että sosiaalityön asiakkaat patologisoidaan passiiviksi uhreiksi sortavien rakenteiden puristuksissa (ks. Reichert 2003, 230). Sosiaalityön vahvuuksia korostavaa lähestymistapaa on pohtinut esimerkiksi Jack Rodger (2005) uusiseelantilaisen lapsi- ja perhetyön parissa erityisesti maan alkuperäisväestön, maorien, kulttuuriperimän säilyttämiseksi. Näen työskentelytavan linkittyvän syrjinnän ja sorron vastaisen sosiaalityön näkemyksiin sen painottaessa yksilöiden arvoa, oikeuksia, ainutkertaisuutta ja yhtäläisyyksiä sekä kykyjä oppia, kehittyä ja muuttua. Vahvuuksien korostaminen ei kuitenkaan merkitse ongelmien tai rakenteellisen sorron väheksyntää, vaan niihin pyritään vastaamaan yksilön elämän voimavarojen kautta. (Mt., 176–177.)

Näkemykset jokaisen tilanteen sisältämästä toivosta (Rodger 2005, 183) lähestyvät maailmankatsomuksellisia kysymyksiä. Rodgerin (mt.) ajatukset vahvuuksien ja ongelmien yhtäaikaisesta olemisesta toisensa poissulkemisen sijaan viittaavat *holistiseen* ihmiskäsitykseen, mihin vahvuuksia korostava käytäntö nojaakin (ks. Connolly, Crichton-Hill & Ward 2005, 99). Rodgerin (2005, 178) mukaan jokaisessa yhteisössä, perheessä ja yksilössä vaikuttavien vahvuuksien ja voimavarojen etsiminen on kuitenkin hedelmällisempää aloittaa yksityiskohdista esimerkiksi avoimen ja ennakkoluulottoman keskustelun kautta. Tunnistan samoja periaatteita niin uusien lapsuuskäsitysten, etnografisen suuntauksen kuin syrjinnän ja sorron vastaisen sosiaalityönkin lähtökohdissa. Tulkitessani haastattelujani syrjinnän ja sorron vastaisen sosiaalityön teemojen pohjalta, vahvuuksien näkökulma toimii analyysini tausta-ajatuksena.

Haastattelemieni lasten elämän positiivisimmiksi tekijöiksi nousevat keskeisesti *unelmat* ja *ihmissuhteet*. Käytän näitä kahta syrjinnän ja sorron vastaisessa sosiaalityössäkin painotettua tekijää voimavarojen etsimisen lähtökohtana nojaamalla Rodgerin (2005, 179) esittämään vahvuuksia korostavan työtavan näkemykseen, että etsiminen on aloitettava olemassa olevista resursseista niiden luomisen sijaan. Rodger (mt.) jatkaa, että löydettyjen resurssien yhdistäminen ammattilaisen näkemyksiin vie kohti toivottua päämäärää. Prosessia kannattelee ajatus ihmisistä oman elämänsä ekspertteinä (mt.).

Näen tämän korostuvan tutkielmani lasten paikantuessa spesifiin kontekstiin: kukaan sosiaalityöntekijä tai kolmannen sektorin vapaaehtoinen tuskin tietää katulapsia paremmin, missä on katujen suojaisin nukkumispaikka tai mitkä hienojakoiset säännöt pätevät ”jengielämän” hierarkioissa. Lastenkotilapsi puolestaan tuntee parhaiten ne unelmat ja toiveet, jotka värittävät hänen elämäänsä instituutioarkea.

Rodgerin (mt.) mukaan vahvuuksia korostava työskentelytapa nojaa käsitykseen, että muutos lähtee asiakkaan omien päämäärien tavoittelusta ulkoapäin asetettuihin tavoitteisiin pyrkimisen sijaan. Haastattelemieni katupoikien kohdalla tämän toteuttamista helpottavaksi seikaksi osoittautuu heidän tulevaisuutensa haaveiden paikantuminen jonnekin muualle kuin kadulle. Heidän asemansa parantamiseen pyrkivät periaatteet tähtäävät myös pois kadulta. Näin Rodgerin peräänkuuluttamaa kompromissia asiakkaan ja sosiaalityöntekijän tavoitteiden välillä ei tarvitse etsiä tässä perustavanlaatuisessa kysymyksessä. Sen sijaan hienojakoisemmissa seikoissa näkemysten sovittelu osoittautuu välttämättömäksi: kun haastatteleman katupojat haaveilivat lentäjän urasta, Pohjois-Amerikkaan muuttamisesta ja rahan tienämisestä, en voi pitää keskustelun lähtökohdana lentämisen hiilidioksidipäästöjä, Amerikka-keskeisyyttä tai rahan vallan haitallisuutta kohtaan osoitettua kritiikkiä. Kun yksi pojista ilmoitti unelmoivansa maolaisen sissijärjestön johtajuudesta, en voi ensimmäisenä tuoda julki järkytystäni liikkeen käyttämistä bruttaaleista teoista sisällissodan aikana. Monarkiaa vastaan aseina taistelleiden sissien sankariuden välitön purkaminen asettaisi minut vastakkain pojan vaaliman unelman kanssa. Sen sijaan Bakerin (1998, 60) haastattelemat katupojat unelmoivat korkeasta asemasta työelämässä tai paluusta kotikylään, minkä kannattaminen olisi ristiriidattomampaa.

Unelmien välittömän romuttamisen sijaan nojaan Rodgerin (2005, 180) tekstistä poimimaan seikkaan, missä vahvuuksia etsivää sosiaalityöntekijää kehoitetaan asettamaan painoarvo tilannetta parhaiten edistävälle tekijöille. Haastattelemieni poikien tulevaisuuden haaveet tähtäävät pois kadulta, mikä vastaa Lapsen oikeuksien sopimuksen tavoitteita ja antaa näin hyvän lähtökohdan vahvuuksia korostavan käytännön toteuttamiselle. Unelmat rahasta ja Amerikkaan lentämisestä on mahdollista yhdistää esimerkiksi koulunkäynnin merkityksellisyyteen. Katupoikien motivoiminen koulunkäyntiin mahdollisuuksien mukaan, tavoitteinaan ristiriitaisina näkemäni unelmat, toimii esimerkkinä Rodgerin (mt., 179) esittämästä kompromissista. Maolaiset sen sijaan ovat usein

köyhiä ja kouluttamattomia (Suomen suurlähetystö 2009), ja ryhmän johtajuuden voi saavuttaa kouluttautumisen sijaan esimerkiksi rohkeudella ja karismalla. Rodgerin (2005, 180) kirjoittaessa asiakkaan arvokkuuden ja ainutkertaisuuden tunteen lisäämisen merkityksestä, pohdin, voisiko se johtaa katupoikia haaveilemaan sissijohtajuuden sijaan jostain rauhanomaisemmasta tehtävästä.

Saan pohdinnalleni tukea Marie Connollyn, Yvonne Crichton-Hillin ja Tony Wardin (2005, 91) esittämästä tutkimuksesta, joka osoittaa, että rikosten uusimiskäsi pienenee rankaisemisen sijaan rikoksentekijän vahvuuksien korostamisella. Tähän näkemykseen pohjautuva ”hyvän elämän malli” (Good Lives Model, GLM) peräänkuuluttaa hyvän elämän rakennustekijöiden määrittelyä sekä sen tavoittelussa tarvittavien välineiden etsimistä (mt., 101–102). Kyseistä mallia mukailen sissijohtajuudesta haaveilevan katupoijan kanssa työskentely voisi alkaa ohjaamalla häntä määrittelemään käsityksiään hyvästä elämästä. Niihin tarttumalla työntekijällä olisi mahdollisuus auttaa poikaa löytämään unelmilleen rauhanomaisempia vaihtoehtoja. Sissielämän ihannoinnin purkamisen mahdollistuu myös työntekijän esittäessä unelman sisältämiä negatiivisia realiteetteja, kuten vaarallisuutta tai epävarmuutta. Haastatteluhetkellä en edennyt pohdinnoisani näin pitkälle, enkä selvittänyt sissijohtajuuden tavoittelun motiiveja. Arvelen kuitenkin köyhien kotikyläiden määrittämien taustojen sekä sorron kokemusten heijastuvan vallitsevan järjestelmän vastustamisessa tai vaihtoehtoisesti seikkailun ja sankariuden tavoittelussa. Connollyn ym. (mt.) näkemyksiin nojaten sissijohtajuudesta haaveilevan poijan vahvuuksien korostamisella ja hyvän elämän määrittämisellä sorron väkivaltaisen vastustamisen tarve voisi vähentyä.

Kriittisen sosiaalityön kulttuuri- ja yksilösensitiivisiä käytäntöjä (Connolly ym., mt.) mukailen tarkennan katseeni haastateluistani ilmenevien unelmien sukupuolittuneeseen luonteeseen: kaikki seitsemän poikaa ilmoittivat haaveekseen rahan tienäämistä tai menestymisen ainakin jossain muodossa. Ainoa haastattelemani tyttö unelmoi olevansa sairaanhoitaja sekä menevänsä naimisiin ja omistavansa kauniin kodin. Haastattelemani epätasaisesta sukupuolijakaumasta huolimatta ne vaikuttavat uusintavan Martti Grönforsin (1999, 231–232) esittämien nais- ja miesmyyttien ominaisuuksia, kuten naisten hoivaavuutta tai miesten rationaalisuutta ja vahvuutta. Haastattelemani lasten tulevaisuuden haaveiden luonne mukaillee pääasiassa sukupuolta asuinkontekstin sijaan. Aiemmin kuvailemani katupoijan piirustus rohkaisee kuitenkin näkemään myös sukupuolittuneiden unelmien taakse. Poika määritteli haaveekseen Amerikkaan matkustami-

sen ja rahan tienaamisen. Puhutun aineiston ulkopuolella tuotettu piirustus kuvastaa kuitenkin hänen haaveilevan myös omasta kodista. Tulkitsen talon edustalle piirrettyjen kukkien ja kissan kertovan pojan unelmoimasta kauneudesta ja kodikkuudesta Grönforsin (mt.) esittämistä normeista poikkeavalla tavalla. Tutkielmani rajauksen säilyttämiseksi pitäydyn analysoimasta sukupuolittuneiden unelmien rakentumista syvemmin. Niiden huomioiminen edesauttaa kuitenkin yksilöllisten vahvuuksien etsimistä, kun valitsevien sukupuoliodotusten ulkopuolisetkin unelmat saavat kannustusta.

Haastattelemiani lapset puhuivat useimmiten me-muodossa. Tulkitsen sen viittaavan joko aasialaiseen kollektiiviseen maailmankatsomukseen (ks. esim. Baker 1998, 47) tai vahvaan ryhmäytymiseen ja toisiin samastumiseen. Haastateltavani ilmoittivat tärkeimmiksi *ihmissuhteikseen* vertaiset, samaa arkea elävät lapset. Kolme lastenkodissa asuvaa lasta luki myös ulkomaalaiset vapaaehtoiset positiivisiksi ihmisiksi elämässään. Haastattelut osoittavat vapaaehtoisten suosion pohjautuvan heidän järjestämiin retkiin ja juhliin sekä huolenpitoon, kuten lääkarissa käyttämiseen. Vain yksi lapsista mainitsi tärkeäksi henkilökseen työntekijän, lastenkodin tytön kerrottua jakavansa huoliaan heistä huolehtivan isosiskoksi, ”didiksi”, kutsutun naisen kanssa. Vanhemmat ja sukulaiset sen sijaan loistavat poissaolollaan merkittävien ihmissuhteiden listassa. Aikuisten tuki näyttyy näin haastattelemieni lasten elämässä hyvin suppeana. Pysähdyn vertaistuen merkityksen äärelle pohtien, miten se vastaa aikuisen huolenpidon puutteeseen.

Avaan vertaistuen merkitystä aluksi sosiaalisiin verkostoihin pureutuvan näkemyksen avulla, mikä perustuu yksilön selviytymistä ja olemista tukevien ihmissuhteiden monimuotoisuuteen. Tämä moninaisuus kulminoituu perheen lisäksi sen ulkopuolisten suhteiden merkitykseen. Näkemys ei pitäydy näin esimerkiksi äitisuhteen korvaamattomuudessa, vaan nostaa muut selviytymistä tukevat ihmissuhteet sen rinnalle. (ks. Takahashi 2005, 50.) Haastattelemieni lasten vahvuuksiksi osoittautuvat heidän suhteensa toisiin lapsiin sekä ulkomaalaisiin vapaaehtoiisiin. Kun Keiko Takahashi (mt.) viittaa merkittävien ihmissuhteiden moninaisuudella sekä hoivaaviin ja huolehtiviin että vastavuoroisiin, jaettujen tunteiden ja kokemusten kautta muotoutuviin suhteisiin, tutkielmani lasten kohdalla vaikuttavat vahvemmin jälkimmäiset. Ulkomaalaisten vapaaehtoisten läsnäolo on väliaikaista, eikä takaa näin hoivaavan suhteen pysyvyyttä. Takahashi (mt.) jatkaa, että nämä erilaatuiset suhteet palvelevat yksilön selviytymistä parhaiten rinnakkain, sen sijaan, että ne sulkisivat toisensa pois. Näen myös Johanna Hurtigin (2006, 168) näkemyksessä lasten yhtäaikaisesta osaamisesta ja riippuvaisuudesta viitteitä sa-

maan. Nämä argumentit vahvistavat, että vertaistuki ei positiivisista vaikutuksistaan huolimatta korvaa tutkielmani lasten tarvetta pysyvään aikuisen hoivaan.

Vahvuudeksi tulkitsemani vertaistuki voi kääntyä myös rajoitteeksi: vertaisryhmä osoittautuu joskus vapautumisprosessin hidasteeksi, erityisesti katupoikien muodostamien ”jengien” auktoriteettiaseman kautta. Nostan tästä esimerkiksi haastatteleman katupoijan tunteman pelon ryhmänsä johtajaa kohtaan. Hän kertoi ”jenginsä” kuuluvan paha-mainaiseen Nuorten kommunistien liittoon (Young Communist League), minkä hän esitti aiheuttaneen vihaa toisissa katupoikien ryhmissä ja lisänneen näin hänen kokeemaansa pelkoa. Liikkeestä eroamiseen tarvittaisiin kuitenkin ryhmän johtajan suostumus, eikä haastatteleman poika halunnut ottaa asiaa tämän kanssa esille. Katuelämän selviytymisen ehdoksi osoittautuu sekä omien haastattelujeni että Bakerin (1998, 50) mukaan ryhmään kuulumisen. Tämä vaikeuttaa ryhmän haitallisiksi osoittautuvien toimintojen kyseenalaistamista ja hidastaa osaltaan näin myös mahdollista vapautumisprosessia.

Vertaistuen positiiviset vaikutukset toimivat kuitenkin mielekkäinä lähtökohtina vahvuuksia korostavalle sosiaalityön käytännölle. Jack Rodgeria (2005, 180) tulkiten katson, että vertaistuen voi kääntää voimavaraksi painottamalla tilannetta parhaiten palvelevia tekijöitä. Kun Connolly, Crichton-Hill ja Ward (2005, 100) esittävät, että ihmistä ei voi ymmärtää eikä selittää tai sosiaalisia ongelmia ratkaista ilman ympäristön huomiointia, yhdistän ympäristöön rakenteellisten ja kulttuuristen tekijöiden lisäksi ihmisuhteet. Tutkielmani lasten ongelmien ratkaisussa oleelliseksi tekijäksi nousevat näin heidän merkittävimmät ihmisuhteensa, vertaiset. Ryhmään kuulumisen välttämättömyyteen kietoutuvien negatiivisten ja rajoittavien tekijöiden lisäksi välittämisestä, jakamisesta ja tukemisesta nousee vahvuuksia tukevia elementtejä. Näihin tekijöihin tarttuminen tuottaa vahvuuksia korostavaa sosiaalityön käytäntöä.

Tulkitsen näiksi tekijöiksi esimerkiksi lasten puheista nousseet vertaisryhmän kanssa tapahtuvat toiminnat. Luen selviytymistä ja vahvuuksia tukeviksi tekijöiksi esimerkiksi jokaisessa haastattelussani esiintyvät jaetut pelit ja leikit. Siirryn näin ihmisuhteista *toiminnan* tarkasteluun syrjinnän ja sorron vastaisen sosiaalityön teemoja mukaillen. Edellä mainitsemani katupoikien liittyminen Nuorten kommunistiseen liittoon on radikaalia toimintaa pääasiassa lakkojen, mellakoiden ja mielenosoitusten muodossa. Toiminta on kärjistyneimpien muotojen, kuten väkivallan käytön, tuomittavuudesta huoli-

matta osoitus yksilöiden ja ryhmien pyrkimyksistä sosiaaliseen muutokseen sivuten näin syrjinnän ja sorron vastaisen sosiaalityön kannattamaa *aktivismia*. Muut selviytymistä tukevat toiminnot osoittautuvat arkisemmiksi ja ristiriidattommiksi esimerkiksi kahden katupojan kerrottua temppelein portaiden tarjoaman nukkumismahdollisuuden auttavan vaikeissa tilanteissa. Yksi lastenkotipojista kertoi nauttivansa, kun voi opettaa työntekijää lukemaan. Elokuvista puhuminen näytti olevan niin katu- kuin lastenkotilapsille mielekästä suosikinäyttelijöiden nimien lausumisen kirkastettua katsetta. Tulkitseen myös lasten puheista nousseen toisten auttamisen muun muassa ruuan jakamisella tai kotitöissä auttamisella vahvuuksia korostavaksi toiminnaksi.

Hienojakoisemmaksi toiminnan muodoksi lukeutuu Kirsi Juhilan (2004, 28) pohtima leimatun identiteetin synnyttämä *vastapuhe*. Kun haastateltavani kertoi salaavansa usein lastenkotitaustansa sanomalla asuvansa koulun asuntolassa, Juhilan (mt.) sanoja mukaillen hän pyrkii purkamaan leimattua identiteettiään. Kyseinen lastenkotilapsi käyttää näin vastapuheenaan *tavallisuusretoriikkaa* (mt., 30) erottautuessaan orvoksi luokitellun instituutiolapsen määritelmästä ja kiinnittäessään identiteettinsä rikkaiden vanhempien kannattamiin asuntoloihin. Tavallisuusretoriikalla leimatun identiteetin kantaja pyrkii rakentamaan hyväksytympää ja ”tavallisempaa” kuvaa itsestään, mutta sen mahdollisuudet ihmisten luokittelun tuottaman eriarvoisuuden vähentämiseksi jäävät hyvin laihoiksi (mt.). Tulkitsemani lapsen kohdalla se ylläpitää puhetta, jossa asuntolassa eläminen on arvokkaampaa kuin lastenkodissa, mikä uusintaa vallitsevaa sosiaalista hierarkiaa. Toimintana se kuitenkin tuottaa lapselle hetken, jolloin hän voi kokea ”tavallisuutta”. Valheellisuudessaan se ei kannata pitkälle, mutta toimii silti esimerkkinä yksilön keinoista tuottaa positiivisuutta vallitseviin olosuhteisiin.

Juhilan (mt., 31) esittämä leimatun identiteetin purkaminen *erojen politiikan* kautta koostuu toiminnasta, missä samuuden tavoittelun sijaan erilaisuuden arvostusta pyritään kasvattamaan positiivisten erojen korostamisella. Katupojat eivät leimastaan huolimatta pyri tavallisuusretoriikan mukaiseen valtaväestöön sulautumiseen, vaan vaikuttavat pitävän myös leimatuista ominaisuuksistaan kiinni ja ajautuvat näin vastakkain esimerkiksi kolmannen sektorin työntekijöiden kanssa:

KRISHNA: X:n (katulapsijärjestö) ihmiset ovat väsyneitä meihin, mutta me olemme myös väsyneitä heihin!

Katupoikien vastapuhe perustuu näin osittain erojen politiikalle. Pojan puhe molemminpuolisesta väsymisestä katulapsijärjestön työntekijöiden kanssa on erojen ylläpitämistä ilman pyrkimyksiä muuttua järjestön työntekijöiden haluamaan suuntaan. Tämä vastapuhe ei kuitenkaan todellisuudessa pura leimattua identiteettiä, koska poikien ylläpitämät erot kolmannen sektorin työntekijöihin ja sitä kautta valtaväestöön ovat yleisesti ottaen negatiivisia, kuten Bakerin (1998, 51) esittämät ihmisten näkemykset varastelevista, kerjäävistä ja säädyttömistä lapsista. Näiden erojen ylläpitäminen ei tuota leimattua identiteettiä muuttavia tekijöitä tai lisää tasa-arvoa. Näen vastapuhetta vahvempaan selviytymistä edesauttavana toimintana katupoikien keskuudessa elävän rohkeuden, luovuuden sekä välittämisen epävarmoista olosuhteista huolimatta:

KRISHNA: Kukaan ei ole kuollut, eikä kummituksiakaan ole... Miksi meidän pitäisi pelätä? Jos on pimeää, me sytytämme kynttilän.

Olen keskittynyt vahvuuksien etsimisessä *unelmiin, ihmissuhteisiin ja toimintaan* päätyen näin tarkastelemaan vain meneillään olevan arkipäivän sisältöjä. Kuitenkin vahvuuksia korostavan sosiaalityön oleellinen viesti lasten kanssa tehtävälle työlle on perheistä löytyvät voimavarat (ks. Rodger 2005, 184). Kun tutkielmani lapsista kuudella on joko toinen tai molemmat vanhemmat elossa, edellisen painotuksen mukaisesti sosiaalityön olisi siirryttävä kaduilta ja lastenkodeista kyliin ja perheisiin. Lapsen hylkäämisen liittyessä sosioekonomisiin tekijöihin, perheen yhdistäminen takaisin lasta suojelevaksi elementiksi mukailisi tätä vahvuuksia korostavan sosiaalityön ideaa. Kun lapsen pakenemisen on aiheuttanut kotikylässä kohdattu väkivalta, perhenäkökulma kääntyy puolestaan helposti pääasiassa väkivallantekijän eheyttämispyrkimyksiksi. Lapsen näkeminen yksilönä kyseenalaistaa tätä Rodgerin (mt.) esittämää perheiden voimavarojen vahvistamista. Syrjinnän ja sorron vastainen sosiaalityö perustuu yksilökeskeiseen filosofiaan, missä lapsi nähdään itsessään arvokkaana ihmisenä (Dominelli 2002, 6). Yksilökeskeisyys linkittyy lapsen edun ensisijaisuuteen. Perheen eheyttäminen voi muodostua tämän lapsilähtöisen näkemyksen rajoitteeksi. Näen lisäksi perheisiin painottuvan sosiaalityön haasteellisena ongelmien monikerroksisuuden sekä katu- ja lastenkotilasten määrän vuoksi. Kyseiset seikat kertovat perustavanlaatuisesta rakenteellisesta epäkohdasta, johon pureutuminen tuottaa syrjinnän ja sorron vastaisen sosiaalityön käytäntöä.

Sosiaalityön painottuminen koteihin ja kyläyhteisöihin myötäilee vahvuuksia korostavaa suuntausta ainakin sen kautta, että ongelmat nähdään tuolloin ilmiöinä ihmisten sijaan (ks. Rodger 2005, 180). Kun ongelmien juuret otetaan käsittelyyn niin, että lapsen

etu on ensisijalla, on kuitenkin pureuduttava perhenäkökulman sijasta katu- ja lastenko-tilapsi-ilmiöitä ylläpitäviin rakenteisiin. Päädyn näin tarkastelemaan sosiaalityötä *asianajona* ja *aktivismina* tutkielmani kentällä. Sisällissodan aikana ja sen jälkeen eri toimijat ovat vallanneet Nepalin katuja sekä järjestäneet mellakoita ja lakkoja väkivaltaisinkin keinoin (Suomen suurlähetystö 2009). Aktivismi ei ole yksistään mellakoita tai aggressiivisia joukkokokoonantumisia, vaan esimerkiksi kannanotot, julkaisut ja sorrettujen ihmisten osallisuus toimivat esimerkkeinä maltillisemmista oikeudenmukaisuuspyrkimyksistä. Kokemusteni mukaan rakenteisiin vaikuttamisen hidasteeksi saattaa kuitenkin muodostua järjestelmä itse. Lasten oikeuksien puolustaminen epävakaa järjestelmän puitteissa on osoittautunut hitaaksi ja uhannut hukkoa korruptoituneiden käytäntöjen alle. Lisäksi kärjistyneimmillään se on sisältänyt jopa hengenvaarallisia piirteitä. Havaintoni perustuvat lähes viisi vuotta kestäneisiin vaikuttamis- ja muutospyrkimykseen lapsia sortavan lastenkodin sulkemiseksi Kathmandussa.

”On huoli Bijayasta (nimi muutettu), joka jatkaa totuuden kertomista viranomaisia lahjovasta pedofiilistä. On huoli tappouhkauksen vaatimuksesta lopettaa taistelu lasten pelastamiseksi. Eilisessä puhelussa esitetty uhkaus 'tiedän mitä teen teille' herättää miettimään, missä menee uhrautuvaisuuden raja. On totuus Martin Luther Kingistä, joka taisteltuaan oikeudenmukaisuuden puolesta murhattiin. Miksei kukaan kuule? Eikö sillä ole väliä, jos lapset kertovat hyväksikäytöstä, vyöstä rankaisuvälineenä, ruuan puutteesta ja pelosta? Kun joku uskaltaa tuoda kaiken raadollisuuden esiin, ihmiset kääntyvät pois...” (Päiväkirjamerkintä, viides matka 12.2.2009.)

Syrjinnän ja sarron vastaisen sosiaalityön mukainen asianajo ja aktivismi ei saa aina yleisen mielipiteen siunausta. Rakenteiden muuttamiseen liittyy väistämättä kritiikki vallitsevaa järjestelmää kohtaan, mikä voi herättää paheksuntaa ja johtaa esittämäni esimerkin tavoin uhkaaviin tilanteisiin. Sosiaalityöntekijän uhrautumisen johtaessa hengenvaaraan sortava järjestelmä uusintaa itseään. Yhteistyö saa tässä uudenlaisen merkityksen suojelevana elementtinä: kun vetoamukset niin Unicefin kuin YK:n paikallisryhmiin, paikallisiin tiedotusvälineisiin, lastensuojeluviranomaisiin ja tuomioistuimeen jäivät tyhjiksi, vasta yhteistyö kansainvälisen ihmisoikeusjärjestön kanssa herätti viranomaisten mielenkiinnon saaden aikaan lastenkodin lakkauttamisen ja mitätöiden tappouhkaukset.

Näen asianajon ja aktivismin vaarallisuuden vähenevän myös epävarmoissa konteksteissa, kun sen taustalle nostetaan Sosiaalityöntekijöiden kansainvälisen liiton (IFSW) kiteyttämä idea Maailman kauppajärjestön (WTO) kokouksen yhteydessä Meksikossa vuonna 2003:

”Emme ole täällä esittämässä kaupan sääntöihin ja taloudellisiin järjestelmiin puretuvia argumentteja. Ne löytyvät muualta. Tämä on aika ja paikka sosiaalityöntekijöiden näyttää heidän turhautuneisuutensa maailmankaupan sääntöjen hitaaseen muuttumiseen. Meidän tehtävämme on puhua näiden sääntöjen vaikutuksista köyhimpiin ja haavoittuvimpiin ihmisiin.” (Ferguson & Lavalette 2005, 223.)

Kun tätä ideaa sovelletaan myös nepalilaiseen kontekstiin yhdistettynä yhteistyöhön niin lasten kuin muiden ihmisoikeuksista kiinnostuneiden tahojen kanssa, sosiaalityön aktivististen ulottuvuuksien uhkaavuus laimenee. Ehkä juuri tässä on aktivistisen sosiaalityön ydin. Vaikka olen pohtinut sosiaalisten ongelmien rakenteellista luonnetta ja niihin vaikuttamisen tärkeyttä, on merkittävää tunnistaa ero itse järjestelmään pureutumisen ja sen haavoittamien ihmisten äänen esiin tuomisen välillä. Tuolloin sosiaalityöntekijän ei tarvitse osallistua poliittisia rakenteita huojuttaviin katumellakoihin, mutta sen sijaan hänen on pidettävä ääntä rakenteellisen sorron uhrien kanssa ihmisoikeusloukkausten saattamiseksi julkisuuteen.

Tällaisen äänen pitämisen tukena toimivat lasten yksilöllisiksi vahvuuksiksi lukeutuvat, tässä luvussa pohtimani *unelmat, ihmissuhteet* ja erilaiset *toiminnat*. Pohdintani innoittajana on toiminut Jack Rodgerin (2005, 183) ajatus jokaisessa tilanteessa elävästä toivosta. Toivoa herättävien tekijöiden löytämiseksi on nähtävä kulissien taakse, ja kohdattava ensin ne varjot, jotka lasten elämää monella tavalla pimentävät. Holistinen lähestyminen mahdollistaa valon ja varjojen samanaikaisen tunnistamisen. Pitkä tutkimusmatkani on monipuolistanut käsityksiäni lasten elämästä verrattuna hetkeen viisi vuotta sitten, kun ensimmäistä kertaa laskeuduin kiviportaat lastenkodin shokeeraavaan arkeen. Mahdollisuuksien löytäminen on helpottavaa ja kannustaa jatkamaan kuoppaisella mutta antoisalla tiellä kohti lasten oikeuksien laajempaa toteutumista.

Kuvio 3. Lapsissa elävä toivo (kuvien lapset eivät liity tutkielmaan)

7 MATKAT JATKUVAT

Köyhyys, syrjintä ja sorto ovat termeinä laajoja ja herättävät yhdessä mielikuvan hallitsemattomasta kaaoksesta. Nämä tekijät ovat kuitenkin tutkielmani lasten arkipäivää. Niiden kohtaamisessa on oltava kasvokkain maailmaa vaivaavan epäoikeudenmukaisuuden kanssa. Lapsi ei ole itse valinnut kohtalooaan, vaan ulkopuoliset tekijät määrittävät pitkälti hänen olemisensa. Harva luultavasti kyseenalaistaa lasten erityisen suojelun tarpeen, mutta silti sortavat olosuhteet jatkavat olemassaoloaan. Maailma ei ole stabiili paikka, jossa ennalta määrätty rakenteet pysyisivät paikoillaan. Rakenteet ovat ihmisten muodostamia, ja siksi niihin on mahdollista vaikuttaa. Sorron vastustamisessa ei ole kyse hyväntekeväisyydestä, vaan ihmisyyteen sisältyvästä velvollisuudesta. Oppimismatani sortavien rakenteiden jäljille, katu- ja lastenkotilasten maailmaan sekä vahvuuksien ja mahdollisuuksien etsimiseen on ollut monipuolinen sisältäen rankkoja, mutta myös toivoa herättäviä oivalluksia.

Maija Jäppinen (2005, 103) vetoaa jokaisen tutkimuksen puolueellisuuteen, paikallisuuteen, aikasidonnaisuuteen sekä historialliseen spesifiteettiin. En voi itsekään vetää yleistettävää johtopäätöksiä kaikkien katu- ja lastenkotilasten oikeuksien toteutumisesta, mutta voin esittää argumenttini, tulkintani ja haastattelemani lasten näkemykset yhtenä osana tätä ilmiötä. Ne linkittyvät osaksi laajempaa kokonaisuutta niin maailmanjärjestyksen, lasten oikeuksien, sosiaalityön kuin yksilöllisten vahvuuksien muodostamassa kentässä. Globaalien ja lokaalien ulottuvuuksien yhtäaikainen olemassaolo on merkittävää tunnistaa. Se, mitä tapahtuu kansainvälisellä kentällä, vaikuttaa usein juuri yksittäisissä yhteisöissä. Samoin paikallisten päätösten ja toimintojen seuraukset muodostavat yhdessä muiden tekijöiden kanssa laajemman kokonaisuuden. Näin kahdeksan nepalilaisen katu- ja lastenkotilapsen kokemukset kietoutuvat osaksi maailmanlaajuista kertomusta.

Lasten elämästä löytämäni vahvuudet luovat toivoa, johon on tartuttava heidän oikeuksiansa edistämisessä. Lasten *unelmat*, *ihmissuhteet* ja *toiminta*, sekä sosiaalityön ideoiden mukainen *yhteistyö*, *asianajo* ja *aktivismi* ovat tekijöitä, jotka mahdollistavat tämän toteutumisen kehyksinään YK:n Lapsen oikeuksien sopimuksen teemat. Korruptoituneen ja monikerroksisten ongelmien kanssa painivan yhteiskunnan puitteissa toimiessa on välttämätöntä löytää konkreettisia välineitä, joiden avulla lasten asemaa parannetaan.

Tutkimus voi toimia äänitorven tavoin lasten sanomisten esiin tuomisessa. Kun paikallinen yhteistyökumppanini ja läheinen ystäväni on saanut kutsun uutta perustuslakia säätävään kokoukseen lasten oikeuksien asiantuntijana, on minullakin mahdollisuus vaikuttamispyrkimykseen tutkimusmatkani aikana nousseiden ideoiden ja näkemysten pohjalta. Näin matkoilla kohtaamani lukuisat tunteet, vuodatukset, pohdinnat, oivallukset, epäonnistumiset ja vastustukset voivat saada ainakin jonkinlaisen konkreettisen kosketuspinnan.

Mitä syvemmälle katu- ja lastenkotilasten maailmaan olen uppoutunut, sitä moniulotteisemmaksi se on osoittautunut. Tutkielmani pystyy lopulta raapaisemaan vain pintaa, mutta samalla synnyttämään tarpeen ja kiinnostuksen sen eteenpäin viemisestä. Olisi tarkoituksenmukaista selvittää, miten tarkastelemiani vahvuuksia olisi mahdollista hyödyntää käytännössä lasten oikeuksien edistämisessä. Tämä herättää ajatuksen toimintatutkimuksesta, jossa tutkija elämällä samaa arkea lasten kanssa pyrkisi näiden vahvuuksien kautta heidän asemansa parantamiseen niin yksilöllisellä kuin yhteiskunnallisellakin tasolla. Toimintatutkimuksen osallistavuus, käytäntökeskeisyys ja muutospyrkimykset vahvistaisivat työtä lasten oikeuksien edistämisestä paremmin kuin käsissä oleva tutkielmani. Tieteellisyys katu- ja lastenkotilasten kanssa työskentelyn taustalla toisi siihen kaivattua varmuutta ja loisi pohjaa uskottavuuden lisäämiselle. Katulapsen ryyssyisen olemuksen näkemisen ei tarvitsisi herättää ainoastaan säälinsekaisia epätoivon tunteita, vaan tuolloin olisi mahdollista pysähtyä lapsen kohdalla ja todeta, että hänen subjektiivisuuttaan ei ole jätetty huomioimatta eikä hänen oikeuksiaan ole unohdettu.

”Kaikessa lannistavassa epätoivoisuudessaan tämän maan loppumattomat mahdollisuudet saavat minut palaamaan. Myös tämä kotoinen ilmapiiri ja lapset, jotka tarvitsevat aikuisten läsnäoloa.” (Päiväkirjamerkintä, kolmas matka 15.5.2006.)

Kuten johdannossa totesin, viimeistä matkapäiväkirjaani ei ole vielä kirjoitettu, jos se on itsestäni kiinni. Kohtaamani ihmiset ja mukaansa temmannut lastenkotityö on luonut verkoston, jonka olemassaolo vaatii Nepaliin palaamisen tietyin väliajoin. Tätä vahvempana motiivinani toimii kuitenkin tunneside, joka ohjaa suunnittelemaan matkaa toisensa perään. Nepalin monimutkaisuus on osoittautunut tavallaan mahdollisuudeksi, jossa toiminnan hedelmät ovat konkreettisesti nähtävissä pienelläkin liikkeellä. Työn loputtomuus tuntuu välillä lannistavalta, mutta lasten hymyt ja paikallisten toimijoiden osoittama arvostus ovat palkkioita, joita mikään muu tekijä ei korvaa.

Lähteet

- Assmuth, Laura 2005:** Me ja muut: Periferian identiteettejä. Teoksessa Hirsaho, Anu; Korpela, Mari & Rantalaiho, Liisa: Kohtaamisia rajoilla. Tammer-paino Oy. Tampere, 92–106.
- Auditore, Assetou Madeleine 2007:** The Children of the World. In Vaughan, Genevieve (eds.): Women and the Gift Economy. A radically different worldview is possible. Inanna Publications and Education Inc. Toronto, 235–237.
- Baker, Rachael 1998:** Runaway Street Children in Nepal: Social Competence Away from Home. In Hutchby, Ian & Moran-Ellis, Jo (eds.): Children and Social Competence. The Falmer Press. London, 46–63.
- Blakemore, Ken & Griggs, Edwin 2007:** Social Policy: an introduction. The Cromwell Press Ltd. London.
- Burke, Beverley & Harrison, Philomena 2002:** Anti-oppressive Practice. In Adams, Robert & Dominelli, Lena & Payne, Malcolm (eds.): Social Work, Themes, Issues and Critical Debates. Palgrave Macmillan. New York, 227–235. (2. uudistettu laitos, 1. painos 1998.)
- Charmaz, Kathy & Mitchell, Richard G. 2001:** Grounded theory in ethnography. In Atkinson, Paul & Coffey, Amanda & Delamont, Sara & Lofland, John & Lofland, Lyn (eds.): Handbook of ethnography. The Cromwell Press Ltd. London, 160–174.
- Chhetry, Devendra 2004:** Practices of Poverty Measurement and Poverty Profile of Nepal. Working paper 57. Asian Development Bank. Manila.
- Coffey, Amanda 1999:** The Ethnographic Self. Fieldwork and the Representation of Identity. SAGE Publications, Inc. London/Delhi.
- Connolly, Marie & Crichton-Hill, Yvonne & Ward, Tony 2005:** Culture and Child Protection: Reflexive Responses. Jessica Kingsley Publishers. London/Philadelphia.
<http://site.ebrary.com/login.ezproxy.ulapland.fi/lib/ulapland/docDetail.action?docID=10141174&p00=critical%20social%20work>. (Luettu 11.09.2009).
- Dalrymple, Jane & Burke, Beverley 2006:** Anti-oppressive practice. Social Care and the Law. Open University Press. Buckingham.
<http://site.ebrary.com/login.ezproxy.ulapland.fi/lib/ulapland/Doc?id=10197051&ppg=>. (Luettu 01.09.2009).
- Davies, Charlotte Aull 1999:** Reflexive ethnography. A guide to researching selves and others. Routledge. London/New York.
<http://site.ebrary.com/login.ezproxy.ulapland.fi/lib/ulapland/docDetail.action?docID=10070663&p00=davies%2C%20charlotte>. (Luettu 25.08.2009).
- Dhakal, Tek Nath 2002:** The role of Non-Governmental Organisations in the improvement of livelihood in Nepal. Tampereen yliopistopaino. Tampere.
- Dominelli, Lena 2002:** Anti-oppressive Practice in Context. In Adams, Robert & Dominelli, Lena & Payne, Malcolm (eds.): Social Work, Themes, Issues and Critical Debates. Palgrave Macmillan. New York, 1–17. (2. uudistettu laitos, 1. painos 1998.)
- Ferguson, Iain & Lavalette, Michael 2005:** 'Another world is possible': social work and the struggle for social justice. In Ferguson, Iain & Lavalette, Michael & Whitmore, Elizabeth (eds.): Globalisation, Global Justice and Social Work. Taylor & Francis Group. London/New York, 207–224.

- Fontana, Andrea & Frey, James H. 1994:** Interviewing. The Art of Science. In Denzin K. & Lincoln, Y. (eds.): Handbook of Qualitative Research. SAGE Publications, Inc. California, 361–375.
- Forsberg, Hannele & Ritala-Koskinen, Aino & Törrönen, Maritta 2006:** Kohti lapsisensitiivistä sosiaalityötä. Teoksessa Forsberg, Hannele & Ritala-Koskinen, Aino & Törrönen, Maritta (toim.): Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. WS Bookwell Oy. Juva, 5–20.
- Freire, Paulo 2005 [1970]:** Sorrettujen pedagogiikka [Pedagogia do Oprimio]. Suom. Kuortti, Joel. Toim. Tomperi, Tuukka. Vastapaino. Tampere.
- Gajurel, Dinesh Prasad 2007:** Child Rights in Nepal. Nepal Law Campus, Faculty of Law, Tribhuvan University. Unpublished Manuscript. Kathmandu.
[Http://papers.ssrn.com/sol3/cf_dev/AbsByAuth.cfm?per_id=500763](http://papers.ssrn.com/sol3/cf_dev/AbsByAuth.cfm?per_id=500763). (Luettu 24.10.2008).
- Grönfors, Martti 1999:** Miehen arin alue. Maskuliinisuus, seksuaalisuus ja väkivalta. Teoksessa Arto Jokinen (toim.): Mies ja muutos. Kriittisen miestutkimuksen teemoja. Vammalan kirjapaino Oy. Vammala, 223–236.
- Happold, Matthew 2005:** Child soldiers in international law. Juris Publishing, Inc. New York.
- Hautaniemi, Petri 1999:** Street Children and Multicultural Education in Kathmandu, Nepal. Working Paper 5/99. Institute of Development Studies. Helsinki.
- Healy, Lynne M. 2008:** International Social Work: Professional Action in an Interdependent World. Oxford University Press. Oxford.
<http://site.ebrary.com/login.ezproxy.ulapland.fi/lib/ulapland/docDetail.action?docID=10229902&p00=healy>. (Luettu 1.9.2009).
- Hurtig, Johanna 2006:** Lasten tieto sosiaalityön haasteena. Teoksessa Forsberg, Hannele & Ritala-Koskinen, Aino & Törrönen, Maritta (toim.): Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. WS Bookwell Oy. Juva, 167–194.
- John, Mary 2003:** Children's Rights and Power: charging up for a new century. Jessica Kingsley Publishers Ltd. London/New York.
<http://site.ebrary.com/login.ezproxy.ulapland.fi/lib/ulapland/docDetail.action?docID=10064503&p00=john%2C%20mary>. (Luettu 18.8.2009).
- Juhila, Kirsi 2004:** Leimattu identiteetti ja vastapuhe. Teoksessa Jokinen, Arja & Huttunen, Laura & Kulmala, Anna (toim.): Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Tammer-Paino. Tampere, 20–31.
- Jäppinen, Maija 2005:** Perhekeskeisyyden ja feminismin ristipaineessa. Kuva parisuhdeväkivallasta udmurtialaisessa naisten kriisikeskuksessa. Helsingin yliopisto. Helsinki.
- Kankaansivu, Kirsi 2007:** Yhdistyneet Kansakunnat. Oy UNIpress Ab. Kuopio.
- Kopperi, Marjaana 2000:** Kulttuuri vallan välineenä. Teoksessa Räikkä, Juha & Wennberg, Mikko (toim.): Mitä on valta? Oy Unipress Ab. Kuopio, 116–124.
- Kopperi, Marjaana 2001:** Teoksessa Nevalainen, Kari (toim.): Justice, charity, and the welfare state: moral and social dimensions. Societas philosophica Fennica. Helsinki.
- Korten, David C. 1997:** Maailma yhtiöiden vallassa. Saalistustaloudesta ekologiseen vallankumoukseen? Kirjapaino Oy Like. Helsinki.
- Kotilainen, Markku & Kaitila, Ville 2002:** Economic Globalisation in Developing Countries –The Cases of Nepal and Tanzania. Yliopistopaino. Helsinki.

- Lachman, Peter & Poblete, Ximena & Ebigbo, Peter O. & Nyandiya-Bundy, Sally & Bundy, Robert P. & Killian, Bev & Doek, Jaap 2002:** Challenges facing child protection. Elsevier Science Inc. [doi:10.1016/S0145-2134\(02\)00336-8](https://doi.org/10.1016/S0145-2134(02)00336-8). (Luettu 17.8.2009).
- Latvala, Johanna 2005:** Katsoa lähelle kaukaa. Teoksessa Hirsaho, Anu; Korpela, Mari & Rantalaiho, Liisa (toim.): Kohtaamisia rajoilla. Tammerpaino Oy. Tampere, 247–261.
- Leadbetter, Michael 2002:** Empowerment and Advocacy. In Adams, Robert & Dominelli, Lena ja Payne, Malcolm (eds.): Social Work, Themes, Issues and Critical Debates. Palgrave Macmillan. New York, 200–208. (2. uudistettu laitos, 1. painos 1998.)
- Lehtonen, Mikko 1999:** Maskuliinisuus, kansallisuus, identiteetti. Teoksessa Arto Jokinen (toim.): Mies ja muutos. Kriittisen miestutkimuksen teemoja. Vammalan kirjapaino Oy. Vammala, 74–88.
- Marcus, George E. & Fischer, Michael M. 1999:** Anthropology as Cultural Critique. An experimental moment in the human sciences. The University of Chicago Press. Chicago/London.
- Michaels, Walter Benn 2009:** What matters. London Review of Books -journal. Vol. 31 No. 16, 11-13. <http://www.lrb.co.uk/v31/n16/walter-benn-michaels/what-matters>. (Luettu 28.09.2009).
- Morse, Janice M 1994:** “Emerging From the Data”: The Cognitive Processes of Analysis in Qualitative Inquiry. In Morse, Janice M. (ed.): Critical Issues in Qualitative Research Methods. SAGE Publications, Inc. California, 23–43.
- Nash, Mary & Munford, Robyn & O'Donoghue, Kieran 2005:** Social Work Theories in Action. Jessica Kingsley Publishers. London/Philadelphia. <http://site.ebrary.com/login.ezproxy.ulapland.fi/lib/ulapland/docDetail.action?docID=10090647&p00=critical%20social%20work> (Luettu 10.9.2009).
- Oinas, Elina 2004:** Haastattelu: kokemuksia, kohtaamisia, kerrontaa. Teoksessa Liljeström, Marianne (toim.): Feministinen tietäminen. Keskusteluja metodologiasta. Vastapaino. Tampere.
- Pietilä, Hilikka 2004:** Naisten oikeudet eivät voi olla kaupan. Vapaa kauppa ja ihmisoi-
keudet – mahdoton yhtälö? Teoksessa Kailo, Kaarina & Sunnari, Vappu & Vuori, Heli (toim.): Tasa-arvon haasteita globaalin ja lokaalin rajapinnoilla. Oulun yliopistopaino. Oulu, 201–208.
- Pohjola, Anneli 2003:** Eettisesti kestävä sosiaalitutkimus. Lapin yliopistopaino. Rovaniemi.
- Ranta-Tyrkkö, Satu 2005:** Lihaa ja verta. Etnografisen kenttätönn ruumiillisuus. Teoksessa Hirsaho, Anu & Korpela, Mari & Rantalaiho, Liisa (toim.): Kohtaamisia rajoilla. Tammerpaino Oy. Tampere, 225–246.
- Reichert, Elisabeth 2003:** Social Work and Human Rights. A Foundation for Policy and Practice. Columbia University Press. New York.
- Rodger, Jack 2005:** Strengths-based Practice in Statutory Care and Protection Work. Child, Youth and Family services, Uusi-Seelanti. In Nash, Mary & Munford, Robyn & O'Donoghue, Kieran (eds.): Social Work Theories in Action. Jessica Kingsley Publishers. London/Philadelphia, 174–188. <http://site.ebrary.com/login.ezproxy.ulapland.fi/lib/ulapland/docDetail.action?docID=10090647&p00=critical%20social%20work> (Luettu 10.9.2009).
- le Roux, Johann & Smith, Cheryl Sylvia 1998:** Causes and characteristics of the street child phenomenon: A global perspective. <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=afh&AN=1290596&site=ehost-live>. (Luettu 20.2.2007).

- Roy, Alastair & Wattam, Corinne & Young, Frances 2002:** Looking After Children and Young People. In Adams, Robert & Dominelli, Lena & Payne, Malcolm (eds.): *Critical Practice in Social Work*. Palgrave Macmillan. New York, 116–125.
- Santos Pais, Marta & Bissell, Susan 2006:** Overview and implementation of the UN Convention on the Rights of the Child. UNICEF Innocenti Research Centre. Firenze. doi:10.1016/S0140-6736(06)68267-6. (Luettu 18.8.2009).
- Siikala, Anna-Leena 1997:** Toisiinsa virtaavat maailmat. Teoksessa Lahti, Minna & Viljanen, Anna Maria (toim.): *Kaukaa haettua. Kirjoituksia antropologisesta kenttätyöstä*. Vammalan kirjapaino Oy. Vammala, 46–68.
- Siikala, Jukka 1997:** Kulttuurin käsite ja etnografian ongelma. Teoksessa Lahti, Minna & Viljanen, Anna Maria (toim.): *Kaukaa haettua. Kirjoituksia antropologisesta kenttätyöstä*. Vammalan kirjapaino Oy. Vammala, 20–34.
- Silvasti, Tiina 2005:** Kun on luovuttava, tuleeko myös luovuttaa? Teoksessa Hänninen, Sakari & Karjalainen, Jouko & Lahti, Tuukka (toim.): *Toinen tieto. Kirjoituksia huono-osaisuuden tunnistamisesta*. Gummerus kirjapaino Oy. Saarijärvi, 222–256.
- Sunnari, Vappu 2004:** Uusiliberalististen arvojen varaan rakennettu globalisaatio syventää pohjoisen naisen epätasa-arvoa. Teoksessa Kailo, Kaarina & Sunnari, Vappu & Vuori, Heli (toim.): *Tasa-arvon haasteita globaalien ja lokaalisten rajapinnoilla*. Oulun yliopistopaino. Oulu, 185–200.
- Suomen suurlähetystö, Kathmandu 2009:** <http://www.finland.org.np/>. (Päivitetty 16.4.2009, Luettu 13.7.2009).
- Suomen YK-liitto 2007:** <http://www.ykliitto.fi>. (Luettu 17.8.2009).
- Swanz, Marja-Liisa 2005:** Tutkimuksen teoriaa ja käytäntöä Tansanian kylissä. Teoksessa Hirsaho, Anu & Korpela, Mari & Rantalaiho, Liisa (toim.): *Kohtaamisia rajoilla*. Tammerpaino Oy. Tampere, 278–296.
- Takahashi, Keiko 2005:** Toward a Life Span Theory of Close Relationships: The Affective Relationships Model. In Lewis, Michael & Takahashi, Keiko (eds.): *Beyond the Dyad: Conceptualization of Social Networks*. S. Karger AG. Tokio, 50–66.
<http://site.ebrary.com/login.ezproxy.ulapland.fi/lib/ulapland/Doc?id=10137654&ppg=50>. (Luettu 16.09.2009).
- Terre des hommes Foundation & Unicef 2008:** Adopting the rights of the child. A study on intercountry adoption and its influence on child protection in Nepal. PowerComm. Kathmandu.
- Thapa, Krishna K. & Ryckmans, Jean-Christophe 2008 (toim.):** The Abuse of Street Children in Kathmandu. A research on children's experiences of psychosocial, physical and sexual abuse. Ultimate Marketing (P.) Ltd. Kathmandu.
- Thapa, Manjushree 2005:** Unohda Kathmandu. Suom. Vihtonen, Erkki & Leena. Ota-van kirjapaino Oy. Keuruu.
- Tolonen, Tarja & Palmu, Tarja 2007:** Etnografia, haastattelut ja (valta)positiot. Teoksessa Lappalainen & Sirpa, Hynninen, Pirkko & Kankkunen, Tarja & Lahelma, Elina & Tolonen, Tarja (toim.): *Etnografia metodologiana. Lähtökohtana koulutuksen tutkimus*. Vastapaino. Tampere, 89–112.
- Unicef 2008:** Yleissopimus lapsen oikeuksista.
http://www.unicef.fi/Lapsen_oikeuksien_sopimus_koko. (Luettu 15.07.2009).
- United Nations Development Programme (UNDP) 2006:** Human Development Report. UN Plaza. New York. <http://www.hdr.undp.org/en/media/hdr06-complete.pdf>. (Luettu 30.11.2008).

- United Nations Development Programme (UNDP) 2008:** Nepal. The Human Development Index - going beyond income.
http://hdrstats.undp.org/countries/country_fact_sheets/cty_fs_NPL.html. (Luettu 28.10.2008).
- United States Department of Labor 2005:** 2004 Findings on the Worst Forms of Child Labor -Nepal.
<http://www.unhcr.org/refworld/docid/48c8ca68c.html>. (Päivitetty 12.12.2008, luettu 12.09.2009).
- Vaughan, Genevieve 2007:** Heterosexism and the norm of normativity. In Vaughan, Genevieve (ed.): Women and the Gift Economy. A radically different worldview is possible. Inanna Publications and Education Inc. Toronto, 199–217.
- Vesterinen, Ilmari 1999:** Mitä kulttuuriantropologia on? Teoksessa Lönnqvist, Bo; Kiuru, Elina & Uusitalo, Eeva (toim.): Kulttuurin muuttuvat kasvot. Johdatusta etnologiatieteisiin. Rt-Print Oy. Pieksämäki, 82–141.
- Waterston, Tony & Davies, Rachael 2006:** The Convention on the Rights of the Child. The Lancet. Science Direct. Lontoo.
[doi:10.1016/S0140-6736\(06\)68242-1](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(06)68242-1). (Luettu 17.8.2009).
- Ylikoski, Petri 2000:** Onko valta kyky-käsite? Teoksessa Räikkä, Juha & Wennberg, Mikko (toim.): Mitä on valta? Oy Unipress Ab. Kuopio, 13–32.

Liitteet

1.

Englannista suomennetut alkuperäiset haastatteluotteet:

1. KRISHNA: If it's dark we light a candle.
2. KRISHNA: Why your eyes are blue?
EM: Hmm... It's my roots... I got them from my parents.
KRISHNA: You should take that blue out and put your real eyes back!
3. AJAYA: I'll go to the street and beg, some people give, some not... for Nepalese people I'll say "dai", give me one rupee... and for tourists I say: please give me some rupees, I'm hungry... We also pickpocket from other people like mobile phones...
4. UJWAL: I think other countries are so nice... I dream about going abroad. There I could have a good family and good life.

AJAYA: I want to go to America. Earn money... In hotel field.

SUNIL: I want to be a tourist guide... because tourists will give us money.

SAMAN: After passing school leaving test I want to go abroad because I think that there are not good possibilities in Nepal.
5. KRISHNA: Now I feel more secure than in my home. There is X (katulapsijärjestö), but I don't want to follow the rules and that's why I always come out to the streets. Workers used to give punishment when we fought with other boys... but I'm not crying! There is X, if there wasn't X, there is Y, if not Y there is Z (muita järjestöjä), and if not that there are friends. If there is not friend, there will be Narangat and Buton.
6. AJAYA: I have run away from home. To see the city! I like the city more than a village.
7. EM: Have you visited your village after coming here?

ANISH: No, because my father would kill me.

EM: Really? How do you think so?

ANISH: My father was an alcoholic, and he used to give punishment by rolling the legs and hands with rope and beating to the legs... I don't want to meet him.
8. SUNIL: I sleep on stairs of temple... But just recently somebody killed some one near the temple and I cannot live there anymore... if I would be there they'd kill me so I had to run away.

ANISH: I escaped from my home from my father, who was an alcoholic, and he used

to give punishment by beating. I escaped from home and went to my uncle, who left me in Kathmandu bus park.

AJAYA: In our gang fight I cried.--- We used weapons also that time. If somebody will beat you you'll cry... Won't you...? In fight time somebody will use knife and rope. Sometimes they'll use gun also. I was so afraid... But we escaped.

9. SUNIL: Once when I was sleeping on the stairs of the temple, I heard the sound shap shap shap, and I thought it was a stick with which someone beat someone... but when I went to see, it was a knife. Some one was killing some one. He was the guy who used to buy us food and so on... I was with my friend, and we went to tell police. There were 7 people to kill that boy. But they all escaped before police came. I was so scared.. some girls went to meat-shop to hide.
10. KRISHNA: X's (katulapsijärjestö) people are tired with us, but we are also tired with them!
11. KRISHNA: There hasn't been anybody to die, not ghost also... Why should we be afraid? If it's dark, we light a candle.